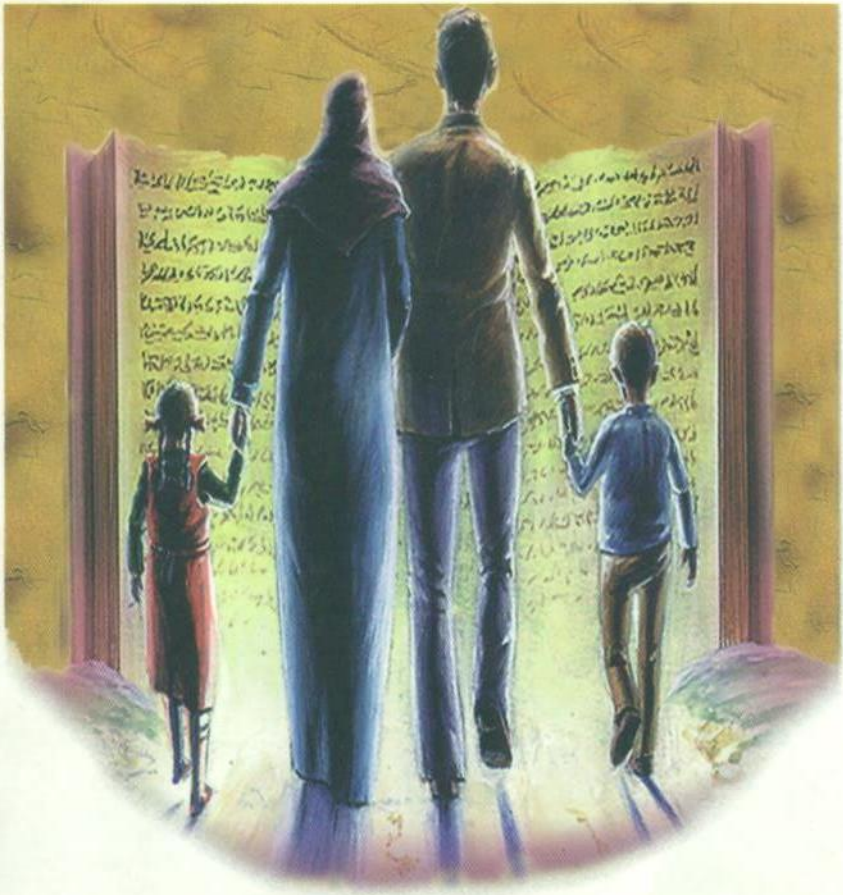

Tavsiyeler -2

- Şahsiyetli bir aileye doğru -

Mustafa İslâmoğlu

ISBN 978-975-5501-71-1

262854
ABS
0262854 ABS

www.kidap.com.tr

Yayın No 150
Kitabın Adı Tavsiyeler - 2
Yazar Mustafa İslâmoğlu
İç Mizanpaj & Kapak Adım Ajans
3.Baskı 2012
ISBN 978-975-5501-71-1

Baskı ve Mücellit **İstanbul Matbaacılık**
Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi B Blok
No: 21 Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul
Tel:(0212) 482 51 66

Genel Dağıtım **ADIM DAĞITIM**
(0212) 524 7 524 / www.kidap.com.tr

Yayıncı Sertifika No 12628
Yayıncı Adresi Topkapı Mh. Kahalbağı Sk.
No:49/A Topkapı / İstanbul
(0212) 521 91 13 - 23 fax (0212) 521 90 86
Eserin her hakkı DÜŞÜN YAYINCILIK'a aittir.
"Düşün Yayıncılık" bir "Adım İletişim Hizmetleri Ltd. Şti." markasıdır.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
İzinsiz çoğaltılamaz, basılamaz.

TAVSİYELER - 2

-Şahsiyetli bir topluma doğru-

Mustafa İslâmoğlu

DÜŞÜN YAYINCILIK

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

BİRİNCİ BÖLÜM

Aile 9
Ailenin Korunması 17
Sevgi Ve Aile 20
Aile Sistemi 23
Sağlıksız Kurallar Sağlıksız Aileyi Doğurur 28
Eş Seçimi 32
Nikâh 38
Eşler Arası İlişki 40
Sağlıklı İletişim 44
Aile İçi Tartışma Ve Çözüm Yöntemi 49

İKİNCİ BÖLÜM

Çocuk Eğitimi 59
Analık 59
Hamilelik, Doğum Ve Sonrası 61
Kaç Çocuk 66
Çocuğun Şahsiyeti İlk Yedi Yılda Oluşur 67
Doğuştan Gelen Duygular Yok Sayılmamalı, Kanalize Edilmeli 86
Çocuk Ve Dayak 91
Çocuk Eğitiminin Koordinatları 97

Fikri Hür Vicdanı Hür Nesiller İçin 100
Çocuk Şahsiyetinin Oluşmasında Temel İhtiyaçlar 103
Çocuk Eğitiminde "Dil" Dışı Alternatif Diller 110
Cinsel Ayrım: Kız-Erkek 113
Çocuk Ve Öğretim 117
Çocuk Ve Şiddet 120
Çocuk Ve Ahlâk 122
Çocuk Ve İbadet 127
Çocuk Ve Sevgi 129

ÖNSÖZ

İnsan unsuru, tüm toplumsal yapıların çekirdeğini oluşturur. İnsan kumaşının kalitesi ise, bir toplumsal yapının kalitesini belirler. İnsan kumaşının kalitesi o kumaşı dokuyan ailelerden bağımsız düşünülemez. Bu nedenledir ki, kumaşı kaliteli bir insan, mutlaka kaliteli bir aile elinde yetişmiştir.

İnsan dokumak kumaş dokumaktan, insan yetiştirmek ağaç ve çiçek yetiştirmekten çok farklı şeylerdir. İyi ve şahsiyetli insanlar, iyi ve şahsiyetli ana-babalar eliyle yetiştirilir. O halde, çocuk terbiyesi, aile terbiyesinden ve karı-koca ilişkisinden bağımsız değildir.

İşte bu kitap, hem aile terbiyesi ve karı-koca ilişkileri, hem de çocuk terbiyesi konusunda kısa, özlü ve vurgulu tavsiyeleri içermektedir.

Bu tavsiyeleri kaleme alırken öncelikli kaynağım, içinde yetiştiğim ve benden geriye doğru üç kuşağına şahit olduğum (büyükdedem, ben 19 yaşındayken, 110 yaşını aşkın bir ömür yaşayarak dünyaya veda etmiştir) kendi ailemdir. İkinci kaynağımsa, başta mutluluk ve huzurlu bir yuva olmak üzere kendilerine çok şey borçlu olduğum eşim ve çocuklarım Muhammed Sami, Hatice, Hümeyra ve Ömer Faruk hanımefendiler/beyefendilerdir.

Bunların dışında, tabi ki bu çalışmada bir çok ilim adamının, psikolog ve pedagogun eserlerinden yararlanılmıştır. Yararlandığım eserlerin en başında, en büyük ve mükemmel mürebbi olan Allah'ın Kitabı'nı anmam gerekiyor. Onun hemen ardından, Allah'ın özel terbiyesine mazhar olmuş Hz. Peygamber'in sünne-

tini zikretmeliyim. Bu temel İslâmî referanslar dışında Prof. Dr. Abdullah Nasih Ulvan'ın *"Terbiyetu'l-Evlad fi'l-İslam"* adlı eseri, Prof. Dr. İbrahim Canan'ın *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye* isimli çalışması, Aile Araştırma Kurumu'nun serisi, Psikolog Dr. Lynn Weiss'in *Çocuğumu Nasıl Anlarım* adlı eseri, Dr. Thomas Gordon'un *E.A.E serisi*, Fitzhugh Dodson'ın *Çocuğunuzu Tanıyor musunuz?*, *Zig Ziglar'ın Olumsuz Bir Dünyada Olumlu Çocuklar Yetiştirmek*, yine Doğan Cüceloğlu'nun ve Haluk Yavuzer'in eserleri ve daha adını sayamayacağım bir çok esere başvurulmuştur.

Bu kitapta yer alan tavsiyeler, otuz-otuz beş ailenin katıldığı aile eğitim seminerlerinde sunulmuş ve hayli ilgi görmüştü. Bu tavsiyelerden daha geniş bir kitlenin yararlanabilmesi için, ısrarlı talepler üzerine, söz konusu seminer notlarını kitaplaştırıp size sunmuş bulunuyoruz.

Takdir sizlerindir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLE

1. Aile meydana getirmek, dünyanın en değerli kurumunu meydana getirmektir. Nasıl ki insan hücrelerden, bina tuğlalardan, okyanus damlalardan meydana geliyorsa toplum da ailelerden meydana gelir. Hücrenin sağlığı bedenin sağlığını etkilediği gibi ailenin sağlığı da toplumun sağlığını etkiler.

2. Ailenin ne olduğunu arapça bir sözcük olan "aile"nin etimolojik kökeni ele vermektedir. Aile, "karşılıklı birbirine muhtaç olan, birbirine dayanan ve güvenen" demektir. Kelimenin kök anlamı, aile kurumunun, insan dayanışması, güven, ilgi, yardım ve fedakarlık üzerine kurulduğunun en bariz göstergesidir.

3. Sağlıklı aile, iki tam insanın kurduğu sağlıklı ilişki üzerinde yükselir. Kendi kişiliğini bütünüyle gerçekleştirememiş yarım insanlar, sağlıklı bir aile oluşturamazlar. Eksik kişiliklerin yetiştirdikleri çocuklar da eksik ve yarım kişilikli olacaktır. Çünkü anababa (ebeveyn) ailenin mimarıdırlar. Onların ilişkileri, şahsiyetleri, zaafları ve meziyetleri ister istemez aileyi etkiler.

4. Bir insanın başkasıyla olan ilişkisi kendisiyle olan ilişkisinden bağımsız değildir. Bu anlamda, eşler arasındaki ilişkiler şu şekilde formüle edilebilir:

a. Annenin kendisiyle olan ilişkisi.

b. Babanın kendisiyle olan ilişkisi.

c. Anne-babanın birbirleriyle olan ilişkileri.

Yani karı-kocanın birbirleriyle olan ilişkilerini, kendi kendileriyle olan ilişkileri belirleyecektir.

5. Eksik kişilikli anne-babalar kendi kendilerini olduğu gibi kabul edemezler, sanal bir dünyada yaşarlar, kendilerini olduğundan daha farklı görür ve gösterirler. Bu nedenle duyguları, düşünceleri ve hatta eylemleri dahi, gerçek değil, eğretidir. Bunun için de hayatın içerisinde gizlenen ayrıntılardaki hazzı yakalayamazlar, ânın saadetini yaşayamazlar, ömürleri sızlanma, yazıklanma, şikayet ve kahırla geçer. Bu nedenle de ellerine tutuşturulan her reçeteyi hemen uygulamaya hazırdırlar. Kendi hayatlarının imrenilecek yönlerini göremeyen bu kişiler, başkalarının hayatına imrenirler. Onun için de gözleri ve gönülleri hep dışarıdadır. Bir türlü "*kendilerine gelemezler*". Başkalarının yalanı, onlara kendi gerçeklerinden daha alımlı ve cazip görünür.

6. Eksik kişilikli insanlar, varlıkla sınandıklarında kapris yaparlar, yoklukla sınandıklarında *komplekse* kapılırlar. Çünkü, eksik kişilikli eşler, hiç bir şeyi gerçek boyutuyla görmek istemezler. Eksiklerini başkalarına farkettirmemek için, mevcut açığı "rol" yaparak kapatırlar. Yaptıkları rolün kendilerini daha bir eleverdiğini çoğu kez farkedemezler. Kişiliklerini tamamlama, kendilerini gerçekleştirme ve bütün bir insan olma çabası içine girmek yerine, *savunmacı* bir tavır sergilerler.

7. Kişiliklerini tam olarak gerçekleştirmiş eşler, dalgası durulmuş bir deniz gibi mutmaindirler. Mükemmel olmadıklarını bilirler. Eksikliklerini bildikleri için onlar bütün kişiliklerdir. Eskiler bu erdemi "*kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz*" sözüyle kalıba dökmüşlerdir. İslâm irfanındaki "*insan-ı kamil*" deyimi, "mükemmel insan" anlamına değil, "*eksik kişilikli olmayan, kendi kendini gerçekleştirmiş bütün şahsiyet*" anlamına gelse gerektir.

Kendi Kendini Gerçekleştirmek

8. Bu anlamda kamil insanlar Allah karşısındaki acziyetlerinin en fazla farkına varan insanlardır. Böyle bir insan, kendi kusurlarını itiraf etmeyi, onları yok saymamayı, özeleştiriyi bir "tevbe" gibi görmeyi bilir. Dolayısıyla kusursuz dost, kusursuz eş, kusursuz evlat aramaz ve insanların hatalarını gördüğünde sanki kendisi tümden hatasızmış gibi mahkûm etme ve süpürme yoluna gitmez. Kendini bildiği için, insanı da bilir; kendini kabullendiği için, insanları da kolayca kabullenir. Eşine, ailesine, çocuğuna bir kumarbaz mantığıyla, yani "ya hep- ya hiç" mantığıyla yaklaşmaz. Doğal olarak, insani birlikteliklerin sonucunun kumarın sonucu gibi ütmek ve ütülmek gibi kesin ve keskin olmadığını da bilir.

9. Kendi kendini gerçekleştirmiş ve bütün bir kişiliğe kavuşmuş olan eşler, duygu ve düşüncelerinin ayrı ayrı farkındadırlar ve bunları birbirinin üzerine kapaklamazlar. Yani, ne duygularına esir olarak düşüncesizce hareket ederler, ne de kuru bir mantığı kendilerine kılavuz edinip yüreklerini duygularına mezar yaparlar. Öfkelendikleri zaman, düşüncelerine öfkelerini karıştırmazlar. İşte o zaman zararla oturmazlar; çünkü öfkelenseler de, öfkeyle kalkmamayı, yani duyguyu düşünceden ve eylemden ayrı değerlendirmeyi bilmişlerdir. İnsan olarak severler, lakin sevgileri doğru olanı yapmaktan onları alakoymaz.

10. Kendi kendini gerçekleştirmiş bütün kişilikler bedensel, duygusal ve düşünsel yönden eşlerinin kendilerinden farklı olabileceğini bilirler ve bunu doğal sayarlar. Bu bakışaçısı, ihtilafın aile içi çatışmaya dönüşmesini engeller. Dahası, bu durumun bir zenginlik ve imkan olduğu bilinerek, bundan ailenin mutluğunu, gelişimini, aile bireylerinin yeteneklerini artırma yolunda faydalalanırlar.

11. Kendini gerçekleştirmiş bütün kişilikler, kendi mutsuzluk ve mutluluklarından kendilerini sorumlu tutarlar. Böylelikle, dertlerinin de dermanlarının da kendileri olduğunun farkına vararak etrafı suçlama, ya da sürekli dışa dönük yaşama kolaycılığından korunmuş olurlar. Mutluluk ve mutsuzluğun sorumluluğunun kendisine ait olduğunu bilen biri, kendi imkanlarının, yürek gücünün, yaratılıştan kendisine bahşedilen yeteneklerin daha iyi farkına varacak ve onları daha da geliştirmenin yollarını arayacaktır.

12. Mutluluk ve mutsuzluğun sorumluluğunun kendisi olduğunu bilen bütün kişilikler, sadece kendileri için bir iç güvenlik ve özgürlük ortamı oluşturmakla kalmazlar, mensubu bulundukları aile için de bir "*ailevi güvenlik ve özgürlük alanı*" açmış olurlar. Bu sayede, örneğin eşlerin anne-babalarının evlerine gelişi güzel ve her fırsatta karışmasının önüne geçerler. Sözkonusu ailevî güvenlik ve özgürlük ortamı, aileyi dış etkilerden korur ve ev dışından esecek rüzgarlara karşı karı-kocayı dayanıklı kılar.

13. Ailenin temel elementleri eşlerdir. Tıpkı oksijen ve hidrojenin suyu oluşturması gibi, karı-koca da aileyi oluşturur. Hidrojen ve oksijeni birbirinden ayrıştırınca nasıl ortada su diye bir şey kalmayıp biri yanıcı diğeri yakıcı iki gaz ortaya çıkarsa, aynen bunun gibi, eşler ayrılınca da ortada aile diye birşey kalmaz.

14. Aile, işlevi açısından da bir su gibidir; bu su topluma hayat verir ve suyun tıpkı canlılığın kaynağı oluşu gibi aile de insan varlığının ve devamının kaynağını oluşturur. Bu kaynak kurursa insanlık da kurur, bu kaynak bulanırsa toplumlar da bulanır ve çözülme kaçınılmaz hâle gelir.

15. Kur'an, ailenin iki ana sütunu olan kadın ve erkek için "**Allah her birine farklı yetenekler bahşetmiştir**" (4:34) der. Bu, her iki cinsin de karşılıklı olarak farklı üstün yetenekler ve özellikler-

le donatıldığının ilahi dildeki ifadesidir. Bunun bir başka anlamı, "kadın ve erkek birbirinin yerini tutamayan eşitlerdir" demektir. Kadın ve erkeğin birbirlerinin yerini tutamayan eşitliklerini en güzel Kur'an'daki "zevc" kelimesi ifade eder. Zevc, aileyi oluşturan iki cins için de "eş" anlamına kullanılır. "Eş" fakat "tıpkısının aynısı" değil, eşit fakat "özdeş" değil; Bunu, "zevc" kelimesinin etimolojisine indiğimizde önümüze çıkan ayakkabı örneği daha bir açıklıyor. Ayakkabı bir "çift"ten oluşur. Bu çifti oluşturan eşler birbirlerine "eşittirler" ve fakat biri diğerinin yerini tutmaz. Eğer bu eşitliği "aynılık" ve "tıpkılık" anlamında alır da sağ eşi sola, sol eşi sağa giyecek olursak, hem ayakkabıya, hem ayağa yazık etmiş oluruz.

16. İslâm'ın ideal aile modelinde ev okul, bu okulda hanımların hocaları kocalar, çocukların hocaları da annelerdir.

17. Aile, evin pansiyon, mutfağın lokanta olarak kullanıldığı, çocukların kreşlerde ve yuvalarda büyütüldüğü, eşlerin sadece akşamları ve tatil günleri tıpkı bir pansiyonun müşterileri gibi bir araya geldiği sentetik bir kurum değildir.

18. Aile, kendisini oluşturan bireylerin mutluluk çeşmesi olan, bireylerinin birbiriyle yüreklerini paylaştıkları, evin bir barınak olmaktan öte bir sığınak ve hatta cennete dönüştüğü, toprağı yürek, tohumu sevgi, meyvesi mutluluk olan müstesna bir müessesedir.

Mutlu Aileler

19. Mutlu aileler, duygularında istikrar olan bireyler tarafından oluşturulur. Sevgi, nefret, hayranlık, öfke, sevinç, ızdırap, şefkat, merhamet insan hayatının mevsimlerine göre değişen unsurlardır. İnsan bazen en zıt duygular arasında mekik dokur. Hiç kimse sürekli sevinç duyamaz, hiç kimse hiç öfkelenmeden edemez. Hiç kimse her zaman güleryüzlü değildir. Fakat yüreğinin duygularını akıl dizginiyle zaptetmesini ve onlara istikrar ve denge kazandırmasını bilen kişi, pişman olacağı işi yapmaz. Böyle kişilerden oluşan aile de mutlu aile olur. Duyguları karışık ve aniden değişen insanların oluşturduğu ailelerde mutluluğu uzun süre sağlamak zordur.

20. Mutlu aileyi oluşturan bireyler birbirlerini gözetirler. Bencil ve çıkarcı insanlardan mutlu aile oluşturulamaz. "Tek el kendisini yıkamaz" sözü, karı-koca dayanışmasını temsil eden güzel bir sözdür. gerektir. Birbirini düşünmeyen eşler, birbirleriyle hayatı nasıl paylaşacaklardır? Hayatı paylaşmak, fedakarlık, vefakarlık ister.

21. Paylaşmak, evliliğin sırrıdır. "İnsan niçin evlenir?" diye soracak olursak, verilebilecek en güzel cevap "hayatı paylaşmak için" olacaktır. Çünkü hayat karmaşık, tek düze olmayan bir şeydir. Hayat denizinde kimi zaman fırtına kopar. Böylesi durumlarda insanın sığınacağı limanlar olmalıdır. İnsanın, fırtına kopan hayat denizinde sığınacağı en emin limanlardan biri ailedir. Çünkü, ailede acılar ve elemler paylaşılır, mutluluklar ve sevinçler paylaşılır; birinciler paylaşıldıkça küçülür, ikinciler paylaşıldıkça büyür.

22. Mutlu aile uzlaşmayı bilen eşlerden oluşur. Uzlaşma, ihtilafları ve anlaşmazlıkları çatışmaya ve kavgaya dönüştürmeden hâlletme sanatıdır. Uzlaşma iki farklı renkten üçüncü bir renk el-

de etmektir. Eşler iki ayrı hayatı yaşamış olan iki ayrı ve farklı kişilik iken, birlikte bir tek aile oluşturmak için bir araya gelmişlerdir.

23. Aile içerisinde çatışma kapıyı örtünce içerde kalan derttir. Kapıyı örtünce dışarda kalan dert, dert değildir; asıl dert kapıyı örtünce içerde kalandır ve insana dünyayı cehennem eden de odur. Derdi kapı dışarı etmenin yollarından biri de, uzlaşma sanatını bilmekten geçer.

24. Mutlu aileler, istişare mekanızmasının işletildiği, kararların ortaklaşa alındığı ailelerdir. Eşler, birbirlerine değer verdiklerini isbat etmek istiyorlarsa, mümkün olduğunca aldıkları kararlarda danışma yolunu seçmek zorundadırlar. Bu, anlaşmazlıkları daha yatağında hâlledecek ve çatışmaya dönüşmesinin önüne geçecektir. Üstelik istişarenin bereketi aileye huzur biçiminde yansıyacaktır.

25. Mutlu aileyi oluşturan fertler birbirlerine *bağımlı* değil fakat "bağlı"dırlar. Bu bağlılık, fiziki olmaktan daha çok manevi ve duygusaldır. Bu bağlılık bir bağımlılığa dönüşmediği sürece aileyi güçlendiren ve ayakta tutan bir unsurdur. Ancak bu bağlılığın tek taraflı değil karşılıklı olmasına özen gösterilmelidir. Bu bağlılığın olmadığı aileler, fiziken bir ve beraber görünseler de mânen parçalanmış ve yırtılmış ailelerdir. Bu manevi yırtılma kimi zaman maddi çözülmeyi de beraberinde getirir ve aile dağılır. Dağılmış ailelerin bireyleri de parçalı ve yırtık bir ruh hâline sahip olurlar; bu ruh hâli duygu-düşünce, bilgi-eylem, madde-mânâ, dünya-ahiret, akıl-yürek dengesini kurmayı güçleştirir.

26. Mutlu ailede eşler birbirlerinin hassasiyetlerine duyarsız kalmazlar. Özel yeteneklerini köreltmez, özel durumlarını anlayışla karşılarlar. Mesela erkek hanımına, âdet dönemlerinde daha hassas ve toleranslı davranır, kadın da kocasının iş stresini anlayışla karşılar ve onu teskin eder.

27. Her toplumda birey çoktur, fakat örnek fertler azdır. Örnek fertlerin çok azı örnek aileler oluşturmada başarı göstermektedir. Bu durumda örnek aileler azın da azıdır. Örnek bireyler bazen aile sınavında sınıfta kalmaktadırlar. Bu da, modern dünyanın aileyi bütün olarak değil de kadını ve erkeği ayrı, çocuğu ve genci ayrı kategorilere ayırıp bütün bu kategorileri birbirinden bağımsız alanlar olarak değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa, kadın ve erkek bir bütünün iki yarım küresi olduğu gibi, bebelik, çocukluk, gençlik ve ihtiyarlık birbirinden bağımsız kategoriler değil bir ırmak gibi kesintisiz akan hayatın birbirinin devamı olan duraklarıdır.

AİLENİN KORUNMASI

28. Modernitenin saldırısına maruz kalan en önemli iki mevzi bireylerde yürek, toplumlarda ailedir. İnsan için yürek ne ise toplum için de aile odur. Bu saldırıya karşı her ferde kendi yüreğini savunmak, her topluma da aile kurumunu savunmak düşmektedir.

29. İnsanlık tarihinin hiç bir döneminde aile kurumu bu gün olduğu kadar topyekün bir saldırıyla karşı karşıya kalmamıştır. İnsanlık tarihinde küresel bir sapmanın adı olan Batı Modernizminin tehdit ettiği insani değerlerin en başında *aile kurumu* gelmektedir. Uzun insanlık yürüyüşünün yol kazası olan bu modern zamanlarda aileyi ayakta tutan toplumlar bu saldırıya karşı meydan okuyabilen toplumlar olacaktır.

30. İslâm'ın zinayı yasaklamasının birinci hikmeti aile kurumunu tesis ve nesebi sahih bir toplum meydana getirmektir. Nesebi gayr-i sahih topluluklar, sosyolojik anlamda bir 'cemiyet' dahi değildirler; olsa olsa "kalabalık" ve "yığın" olarak adlandırılabilirler. Ne idüğü belirsiz kalabalıkların, ahlâkî değerleri kendi bireylerine empoze etmesi, onları bir nizam ve intizam içerisinde yaşatması mümkün değildir.

31. Gerek insanlığın değişmez değerlerinin ortak adı olan İslâm'ın, gerek diğer dinlerin tümü aile kurumunu yüceltir ve savunur. Ancak İslâm'ın aile kurumuna verdiği önem diğer ahlâk sistemlerinin tümünden de önde gelir. Kur'an insanın yeryüzündeki ilk serüveninin bir aileyle başladığını haber verir. Evlilikle ilgili

hükümleri açıklayarak söze giren Nisa suresinin ilk ayeti şöyle başlar: "**Ey insanlar! Sizi bir tek canlıdan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun.**" (4:1)

32. Yine Kur'an verdiği örnekleri aileler arasından seçer: "**İmran Ailesi**" (ki üçüncü sureye isim olmuştur), "**İbrahim ailesi**", "**İsmail Ailesi**", "**Firavun Ailesi**" gibi. Hacc ibadeti, Baba İbrahim, Anne Hacer ve çocuk İsmail'den oluşan bir ailenin tarihe geçen tevhid mücadelesinin tüm mü'minler tarafından yeniden yaşanmasından başKa bir şey midir?

33. Hz. Peygamber'in, evlinin zinasını bekarın zinasından çok daha ağır olarak cezalandırmasında, aile kurumuna verilen önem göze çarpmaktadır. Bir ailenin yıkımı, maddi değilse de manevi ölümle eş anlamlıdır. Çünkü her yıkılan ailede baba, anne, çocuklar, dede, büyükanne, hala, dayı, özetle yakınlık derecesine göre herkes olumsuz etkilenmekte, bu etkileniş kimileri için ölümle eş anlamlı olabilmektedir.

34. Yine Kur'an, özellikle "**evli kadınlara**" iftira edilmesini neredeyse zina cezasına yakın bir cezayla cezalandırmakta ve zina iddiasının isbatı için en az dört şahit tarafından kesin ve yakın görüş şartını getirmektedir. (24:4) Bu da, İslâm'ın aileyi korumasının en çarpıcı örneklerinden biridir.

35. Kur'an büyü konusunda çok şiddetli ifadeler kullanır. Bu işle iştigal etmeyi "**kişiliği satmak**" (2:102) olarak adlandırır ve bundan bir sonraki ayette bu işi "küfür" olarak niteler. Kur'an'ın sihre karşı bu denli sert tepki göstermesinin sebebi aileyi korumak içindir. Çünkü, Kur'an'a göre büyü öğrenerek kişiliğini satanlar "**kişi ile eşinin arasını açacak şeyler öğreniyorlardı**" (2:102) İşte bu affedilmez bir cinayettir ve cezası da tüm İslâm fıkıh ekol-

lerine göre çok ağırdır. Değil mi ki o kişi, toplumun direği olan aileyi hedef almıştır?

36. Hz. Peygamber'in "*Allah'ın, kişiye helâl kıldığı şeyler arasında boşanma kadar hoşlanmadığı başka bir şey yoktur*" Sözü de ailenin korunmasının ne denli önemli olduğunun belgelerinden biridir.

37. Kur'an, ailenin sadece madden değil, manen ve ahlâken de korunmasını her inanan insana şöyle emreder: "**Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyunuz.**" (66:6) Bu ayette yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşle sadece öte dünya murad edilmemektedir. Belki öncelikle bu dünyada cenneti hatırlatan bir mutluluk yuvası olsun için kurulan ve fakat korunmadığı için içerisindeki bireylerin ve hatta duvarlarının insanı sıktığı evin, insana ızdırap ve azap verdiği bir cehenneme dönüşmesi kastedilmektedir. Şu hâlde, ailenin korunmadığı, "**mutluluk yurdu**" yani "**daru'l-İslâm**" hâline getirilememiş evler cehenneme dönüşürler.

38. İslâm, ailenin korunması konusunda niçin bu kadar duyarlı davranmıştır? Çünkü ailenin çözülüşü bireysel kokuşmanın neticesi, toplumsal çözülmenin habercisidir. Çözülmüş her aileden geriye bozguna uğramış erkekler, kanadı kırılmış dul kadınlar ve analı-babalı öksüz-yetim kalmış yarım çocuklar kalır. Toplum bu yarayı sarmakta gecikir ve zorlanırsa, sonunda toplumsal yozlaşma ve çözülme kaçınılmaz hâle gelir.

"Onun ayetlerinden biri de, içinizden, kendisinde huzur ve sükuna kavuşacağınız eşler yaratması ve aranıza sevgiyi ve şefkati yerleştirmesidir: Bunda, kuşkusuz düşünen insanlar için dersler vardır." *(Rûm 30: 21)*

39. İnsan, ekmekle doyar, emekle büyür, sevgiyle yaşar. Sevgi varlığın yaratılış sebebidir. Çünkü varlığı var eden Allah, onu, sevgiyle yaratmış, sevmiş ve sevilmeyi istemiştir.

40. Aile binasının harcını sevgi ve inançla karınız. Harcı sevgi ve inançla karılan aileler, değil bu dünyada, öte dünyada da çözülmezler.

41. Ailede sevgi şartsız olmalıdır. Şartsız sevginin illeti yine sevgidir. Şartlı sevgi "şöyle davranırsan seni severim, böyle davranırsan seni sevmem" mesajını verir. Şartsız sevgi "seni, sen olduğun için seviyorum" der. Kimi tefsirlerin Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talib hakkında indirildiğini söyledikleri "**Sen sevdiğini doğru yola iletemezsin, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir**" (28:56) ayetinde, Hz. Peygamber'in, birini sevmesi için hidayete ermiş olması şartının dahi koşulmaması, hayli dikkat çekicidir.

42. Aileyi içerisinde barındıran ev, ya cennet köşelerinden bir köşe, ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur. Evi cennetten bir köşe yapan şey sevgi, cehennemden bir çukur yapan şey ise sevgisizliktir. Sevginin cennetten bir köşeye dönüştürdüğü evlerde yetişen çocuklar kendisiyle barışık, kendine ve başkalarına güvenen ve güvenilen, sevecen, umutlu, hoşgörülü ve mutlu birer insan olarak hayata atılırlar.

43. Eşler arası sevginin bir tezahürü de kıskançlıktır, fakat her kıskançlık sevgiden doğmaz, bazı kıskançlıklar nefretten doğarlar. Sevgiden doğan kıskançlık sevgiyi geçerse onu yer bitirir. Sevgiden doğan kıskançlığın sevgiyi yeyip bitirmesine fırsat mermemek gerekir. Kıskançlığın en kötüsü, kişinin sevdiği bir değeri Allah'tan ve O'nun davasından kıskanmasıdır. Bu durumda iki sonuç kaçınılmazdır: Ya kıskananın kıskandığı kendi başına bela edilir, ya da tamamen elinden alınır.

44. Ailede sevgiyi, ilgi doğurur. Deyim yerindeyse ilgi, sevginin hem anasıdır hem çocuğu. İlgisiz sevgi, iktidarsız sevgidir. "Seni seviyorum" deyip de sevginin isbatı anlamına gelen ilgi ve emeği göstermeyen biri, sevginin bedelini ödemekten kaçınıyor demektir. Bedeli ödenmemiş sevgi, haksız kazançtır.

45. Sevgiyle bir arada tutulamayan aileler, aile reisinin baskısı ve zorbalığıyla bir arada tutulmak zorundadırlar. Sevginin değil de tahakkümün hakim olduğu böylesi ailelerde aile reisi "efendi", geri kalan fertler "kul-köle" mesabesindedir. Küçük bir dikta yönetiminin hakim olduğu bu ailede aile reisi saltanatını yürütebilmek için baskıya ihtiyaç duyar, ailenin diğer bireyleri de aile adlı bu küçük krallıkta ceberut ve baskıcı rejimlerin uysal vatandaşları gibi bastırılmış, sindirilmiş, uysallaştırılmış, özetle nesneleştirilmiş birer unsurdurlar. Aslında, baskıcı ve zalim yöneticilere uysal, 'uyumlu' ve sünepe vatandaşları yetiştiren birer fabrikadır bu tür aileler. Tıpkı, firavunun emri altında köle yapılan İsrailoğulları'nın, Musa gelmezden önceki uysal ve köleliğe razı hâlleri gibi.

46. Aile bireylerine özgürlük sevgiyle verilir. Çünkü sevgiyle verilen özgürlük parçalayıcı ve ayrıştırıcı değil, yürekten bağlayıcı ve birlikteliği sağlayıcı bir işlev görür. Bu sayede topluma aklı hür, vicdanı hür, satılamaz ve satınalınamaz şahsiyetler kazandırılmış olur.

47. Sevdiği için evlenenler olabileceği gibi evlendiği için sevenler de olabilir. Aslolan sevginin gerçek bir biçimde dal-budak salması ve üretici, özgürleştirici ve sağaltıcı bir sevgi olmasıdır. Eğer sevgi bunların tersi olan tüketici, tutuklayıcı, kör edici bir tutkuysa (sevgi değil), bu sevginin muhatapları birbirlerini tanıyıncaya kadar ya da kavuşuncaya kadar severler. Oysa ki erdemli insanlar tanıyıncaya kadar değil tanıdıkça seven ve sevilen insanlardır. Bunun tersi "şıpsevdilik"tir; şıpsevenler çıtkırılırlar, çünkü sevgilerinin kökleri gelişmemiştir.

AİLE SİSTEMİ

48. Aileyi bir sistem üzerine kurunuz. Nizamsız ve intizamsız hiç bir sosyal yapı sağlıklı olmaz. Özellikle en büyük nizama âşık olanların nizamsız ve intizamsız olmaları düşünülemez. Aile, sosyal yapıların çekirdeğidir ve orada uygulanacak sistem de **çekirdek sistemdir**.

49. Sistem bir bütünü oluşturan birimler arasındaki ilişkileri belirli kurallar çerçevesinde tanımlayan düzendir. **Aile sistemi**nden söz ettiğimizde, aile içerisindeki anne, baba ve çocuk; eğer büyük aileyse büyükbaba, büyükanne, teyze, hala, amca ve dayı gibi kimselerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen kuralların bütününden söz ediyoruz demektir.

50. İnsanın kişiliğini en derinden etkileyen birincil faktör ailedir. Bu etkileşim sadece anne-baba ile çocuk arasında kalmaz, çocuk büyüdüğünde ailesinde gördüğü yapıyı kendi kuracağı aileye taşır. İçinde büyüdüğü ailenin hemen tüm olumlu ve olumsuz yanlarını kendi çocuklarına yansıtır.

51. Ailede başrolü anne-baba paylaşır. Ailenin diğer üyeleri hep onlardan sonra gelir. Eğer bir ailede başrolü oynaması gereken anne-baba kendi rollerini oynamıyor, siper kaçkını baba babalığını ihmal ederek kendini başka işlere vuruyor, hastalık hastası anne annelikten kaçmak için kendini iki de bir yatağa atıyorsa, o aile "anarşik" bir aile olmaya mahkûmdur ve orada yetişen bireylerden sorumlu davranış, intizamlı hayat, sistemli birliktelik beklenemez.

52. Aile senaryosunu yazma işini hayata bırakınız. Eğer bu senaryoyu rol sahiplerinden her hangi biri yazıp onu katı bir biçim-

de değişmez ve donmuş bir kurallar bütünü olarak dayatırsa, aile içerisinde yetişen bireyler bu katı kalıplar içerisinde doğuştan getirmiş oldukları duygusal, düşünsel ve bedensel kabiliyetlerini ve potansiyel yeteneklerini köreltmiş ve öldürmüş olurlar. Hayatın farklı mevsimlerine uyum sağlayamayan o ailede yetişmiş bireyler hayatın bin bir çeşit etkisine karşı bir kasetçalar gibi aynı tepkiyi verdikleri için, hayatın hep kıyısında kalırlar ve bazen hayatla araları tamamen açılır. Hayata uyum sağlama kabiliyetini yitirenlerse, direnemezler ve ayakta duramazlar.

53. Bir aile sisteminin temel ihtiyaçlarını mutlaka temin ediniz. Bunlar:

a. *Varlığın tanınması*: Bir ailede yer alan her bireyin varlığı bağımsız bir şahsiyet olarak tanınmalıdır. Bunun zıddı farkedilmezlik ve aldırmazlıktır. Bir aile, farketmediği, varlığına aldırmadığı bir bireyini ölüme mahkûm ediyor demektir. Çünkü kimi zaman farkedilmemek ölümden de beterdir. Ailede varlığı farkedilmeyen bireyler sürekli sorun çıkararak, hatta ailenin baş belası olarak varlıklarını zorla farkettirme yoluna gidebilirler ya da ömür boyu silik, kimliksiz, kişiliksiz ve pısırık bir tip olarak toplumda "*keenlem-yekün*" (yok gibi) hükmünde olurlar.

b. *Değer duygusu*: Her insan bir dünyadır ve kendi başına bir değeri vardır. Aile içerisinde her birey "ben bu aile için bir değer ifade ediyorum" diyebilmelidir. Eğer "benim değerim yok" derse, o fert aile dışında kendisine ilk değer veren kişiye tüm varlığını teslim edecek ve aile, bir ferdini, hem de vahim yaralar açan bir biçimde yitirecektir. Evden kaçmalar, ilk gördüğüne delicesine vurulmalar, ayağı dışarda olmalar, çoğu zaman ailede ihmal edilen bu duygunun eksikliğinden kaynaklanır.

c. *Emniyet duygusu*: Aile fertleri aile içerisinde kendilerini güvende hissetmelidirler. Eğer aile fertleri aile içerisinde güvende

oldukları kanaatine sahip olmazlarsa, kendilerini güvende hissedecekleri daha başkalarını tercih ederler ve bu da ailenin parçalanmasını getirir. Güven duygusunun inançla çok yakın bir irtibatı vardır. İnanç insana hem güven verir hem de başkalarının ona güven duymasını sağlar. Zaten "îman" da "güven" anlamına gelen "emniyet", "güvenilir" anlamına gelen "emîn"le aynı kökten gelmektedir.

d. *Sorumluluk duygusu*: Ailede sorumluluk duygusunu öğreten baş öğretmen babadır. Baba öncelikle kocalık sorumluluğunu yerine getirerek eşine örnek olmak durumundadır. Anne-baba arasındaki karı-koca sorumluluğu temeline dayalı ilişki, çocuklara da sirayet edecek, birbirlerine karşı sorumluluk duygusu taşıyan eşler çocuklarına karşı ana-babalık sorumluluğunu yerine getirmekte zorlanmayacaklardır. Ailenin her ferdi iyi bilmelidir ki, **her hak bir sorumluluk getirir**. Sorumluluğunu yerine getirmeyenin hakkını kullanmaya kalkması sözkonusu olamaz. "Hakkım var" sözü, "sorumluluğum var" sözüyle yanyana telaffuz edilmelidir. Ailede çocukların da kendi yaşlarına göre sorumluluğu vardır ve sorumluluk terbiyesi daha çocuk doğar doğmaz başlar.

e. *Paylaşma ve dayanışma duygusu*: Aile içerisinde paylaşma ve dayanışma duygusu varsa, aile bireylerinin hayat içerisinde karşılaştıkları tüm zorlukları, aileyle birlikte aşacaklarına olan inançları pekişir. Bu da aileyi birbirine kenetler ve daha çok fedakarlık yaparak zor zamanlar için yatırım yapmalarını sağlar. Paylaşan bir ailede yetişen birey başkalarıyla da paylaşmasını bilir ve daha da önemlisi kendi kuracağı yuvaya paylaşma ve dayanışma duygusunu kolayca taşır. Bu duygudan mahrum ailelerde yetişen bireyler hayatta bencil, yalnız, cimri, sorumsuz ve içedönük olurlar.

f. *Mücadele duygusu*: Akıllı bir aile yönetimi, mahrumiyeti nimete dönüştürmeyi bilir. Evet, mahrumiyet nimettir,. Çünkü, o ai-

lede bulunan bireyler -özellikle de çocuklar- hayatın acı, keder ve sıkıntılarına karşı mücadele etmeyi bu sayede öğrenirler. İyi bir anne-baba, çocuğuna hiç sıkıntı tattırmayan anne-baba değildir; aksine çocuğuna hayatta karşılaşabileceği zorluklara karşı direnmeyi, yani sabrı ve mücadeleyi öğretendir. En ufak sıkıntıda çocuklarının yardımına koşan anne-baba, sürekli başkalarından medet uman, kendi imkanlarını hiç kullanmayan, beceri ve kabiliyetlerine güvenmeyen marazi bir tip yetiştirmiş olurlar.

g. *Mutluluk duygusu*: Aile mutluluk ocağı olmalıdır. Eşler birbirlerine verdikleri değer, sevgi ve saygıyla mutluluğun ağacını dikmeli, çocuklar bu mutluluğun meyveleri olmalıdır. Çocukların varlıkları, sağlıkları, başarıları, bu meyvenin çekirdeğinin tekrar fidana dönüşmesi anlamına gelir. Şu iyi bilinmeli ki, mutlu olmayan eşler, mutlu çocuklar yetiştiremezler. Fakat herşeyden önce saadetin kaynağının Allah olduğu bilinmeli ve o kaynağa ulaşan kanallar sürekli açık tutulmalıdır. Böyle bir aile, fosilin elmasa dönüşmesine benzer bir biçimde, acılarını ve sıkıntılarını dahi mutluluğa dönüştürmenin bir yolunu mutlaka bulacaktır.

h. *Ahlâkî davranış ve adalet duygusu*: Ahlâkî davranış kurallarını çiğneyen bir ailenin, değil mutlu bir aile olması, varlığını sürdürmesi dahi mümkün değildir. Ahlâkî davranışın dayanağı insanlık tarihi boyunca dinler olmuştur. Çünkü yalnızca din bir vicdan yaratır; ideolojilerin vicdan yarattığı görülmemiştir. İslâm'ı, en geniş anlamıyla insanlığın değişmez değerler bütününe verilen ad olarak tanımlarsak, ahlâkî davranışı da bu değerlerin kendisi olarak algılamamız gerekecektir. Ahlâkî davranış imandan ayrı düşünülemez.

ı. *Saf ve temiz bir iman*: Allah demek anlam demektir. Allah'sız bir hayat anlamsız bir hayattır. Hayatına bir anlam katamayan bireyin, aile oluşturmak gibi sorumluluk gerektiren bir yükün altına girmesi, dahası bu yükü sonuna kadar götürmesi çok zor-

dur. Allah'a iman, tevhid inancının birinci basamağıdır. Tevhid inancı, var olan hiç bir şeyin Allah'tan bağımsız olmadığına inanmaktır. Bu inanca göre her şeyin bir yeri, görevi, sorumluluğu ve hikmeti vardır. İnsan, kendi kendisine "ben kimim, nereden gelip, nereye gidiyorum, niçin varım, ne olacağım?" gibi temel varlık sorularını sorabilen tek yaratıktır. Bir fare için peynir sadece peynirdir; ancak bir insan için, peynir hiç bir zaman sadece peynir değildir, olmamalıdır. İnsanı fareden ayıran, insanın o peynirin oraya "niçin, nasıl" konulmuş olduğu, "amaç ve nedeni" gibi soruları sorabilmesidir. İşte, ailede bu imanın yerleşebilmesi ailenin temeli olan anne-babanın böylesine bir inancı ailede hakim kılmalarıyla mümkündür.

SAĞLIKSIZ KURALLAR SAĞLIKSIZ AİLEYİ DOĞURUR

54. Sağlıksız ailede kurallar, açık-seçik ve aile bireylerinin özellikleri, talepleri, yaratılışları ve ihtiyaçları gözönünde bulundurularak konulmaz. Sağlıksız ailelerin kuralları despotik devletlerin gizli anayasalarına benzer; telaffuz edilemez lakin zoraki uygulanır, uygulanmadığı zaman aile bireyleri başlarına neyin geleceğini bilirler.

55. Sağlıksız ailenin birinci kuralı her şeyin gözaltında olmasıdır. Aile reisi, bir asker edası içerisinde ailenin tüm bireylerinin aldığı nefesleri âdeta sayar ve onlar üzerinde Orwell'in ifadesiyle "büyük ağabey sizi gözlüyor" izlenimi bırakır. Böyle bir ailede ev bir kışla, aile reisi bir komutan, aile bir müfreze, ailenin bireyleri de birer emir eridirler. Her şey komutla yapılır, her şeyin "kullanma talimatı" vardır, denetim ve teftişlerde kusuru görülen karavana cezasından beter cezalara çarptırılabilir. Aileyi oluşturan bireylerin iradelerini kullanmalarına disiplin suçu gözüyle bakılır, onların düşüncelerini dile getirmeleri hayra alamet sayılmaz. Ailenin bireylerinin görüşlerine başvurulduğu görülmemiştir.

56. Bu militer aile modelinde, aile bireylerine "her şey kontrol altında" mesajı ve "yanlış yapan yanar" gözdağı verilir. Böyle bir ailenin başına öngörülemeyen bir olay geldiği zaman ailedeki bu baskıya dayalı güven duygusunun ne denli kırılgan ve sahte olduğu hemen ortaya çıkar. O ailenin bir bireyi, öğrenim, askerlik, iş vs. gibi gerekçelerle aileyi terkettiğinde ele-avuca sığmaz,

zaptedilemez biri olup çıkar ve ailedeki tüm yasakların acısını çıkarırcasına büyük bir doyumsuzlukla, yapmaması gereken şeyleri yapmaya, girmemesi gereken kimliklere girmeye, almaması gereken şekiller almaya başlar. O artık boşanmış bir zemberektir; nerede duracağı belli olmaz. Dengesiz denetim ters tepmiş ve bu kez ortaya asla denetlenemeyen biri çıkmıştır.

57. Sağlıksız ailelerin düştüğü tuzaklardan biri de mükemmellik tuzağıdır. Kur'an, şeytanın insanın atasını düşürdüğü ilk tuzağın mükemmellik tuzağı olduğunu aktarır: "**İki melek olmak ya da ebedileşmek istemez misiniz?**" (7:20) Kim istemez? Ne ki, insan hiçbir zaman melek olamayacak ve ebedileşemeyecektir. Bu, mükemmelleşme arzusudur ve bu insanın en kolay düşeceği tuzaklardan biridir. Aynı tuzak aileyi oluşturan bireyler için farklı biçimlerde kurulabilir. Anneden, babadan ya da çocuktan mükemmel olması istenir. Bu mümkün değildir tabi ki. O hâlde kendisinden mükemmellik beklenen kimseye iki şey kalıyor: Ya gerçeği itiraf edip "insan" olduğunu, kendisini böyle kabul etmeleri gerektiğini söyleyecek ve bu beklentinin her iki taraf için de yanlış olduğunu ifade edecek; ya da mükemmel olmadığı hâlde "miş gibi" yapacak ve "rol kesecektir". Bu durum sonucunda kişi kendi kendisine yabancılaşacak, maskesini gerçek sanacak ve kendi gerçek yüzünü unutarak tamamen başkalaşacaktır. Böylesi bir aile ortamında yetişen çocuklar, sürekli kendilerinden şikayetçi, umutsuz ve dengesiz olurlar. Ya aşırı sırıtan bir kibir ve kapris, ya da kişiliği yok eden bir umutsuzluk ve aşağılık duygusuna esir olurlar.

58. Mükemmelleşme tuzağına düşen, "suçlamayı" bir kural olarak aileye yerleştirecektir. Mükemmellik beklenen kimse bu beklentiye cevap veremeyince hemen ardından suçlama gelecektir. Neden falan birinci olmuştur da, onun oğlu birinci olamamıştır? Neden falanın eşi şu beceriye sahiptir de, kendi eşi buna sahip

değildir? Neden falanın kocası eşine şunları şunları almıştır da, kendi kocası onları almamıştır? Falanca neden "somurtkandır", filanca neden "geveze"dir? Büyükbaba neden canıtezdir de büyükanne neden canıağırdır? Oğlu neden "vurdumduymazdır" da kızı neden "her şeye maydanozdur"? Gördüğünüz gibi, bütün bu nitelemeler ve yargılar biraz da kişilerin karakterine göre değişen ve görecelik taşıyan huylardır. Bunlara takılıp kalan bir eş ya da anne-baba, ailede olmadık yerden sunî bir kriz çıkarıyor demektir.

59. Sağlıksız ailede bireylerin kendilerine özgü duygu, düşünce, karakter, beceri, arzu, istek ve davranışları, ya inkar edilir, ya bastırılır. Bu tür bir ailenin sloğanı "içinden geldiği gibi" değil, "başkalarının istediği gibi hareket et"dir. Kur'an'ın ifadesiyle bu tavır karşımızda irade ve şuur sahibi özgün bir varlık olan insan değil de "**giydirilmiş kalas**" (63:4) görme tavrıdır. Böyle bir ferdin şahsiyetini geliştirmesi, kendi başına kararlar verebilmesi, verdiği kararların sorumluluğunu taşıması, insan olmanın ağır yükünü omuzlaması ve her şeyden öte kendi kapasitesinin sınırlarına dayanması mümkün değildir. Bu tür bir aile, "*ahsen-i takvim*" üzre, yani "*kapasitesinin sınırlarına dayanacak bir yetenekle*" donatılan insanı "*esfel-i safilin*" de yani "*en ilkel hâl*"de bırakır.

60. Kendini ifade etme yasaktır. Bu yasak bir üstteki tavrın doğal bir sonucudur. Aile bireylerinden birinin konuşmasını yasaklamak, onun kendini ve duygularını ifade etmesinin önüne gerilmek, onun insani iletişim imkanını tamamen ortadan kaldırmak demeye gelir. Bu, ailede konuşmasına izin verilmeyen bireyin aileye katılımının önündeki en büyük engeldir. Bu engel sadece o bireyin aileye katılımını güçleştirmeyecek, aynı zamanda bir insan olarak kendi kendini gerçekleştirmesini de neredeyse imkansız kılacaktır.

61. Böyle bir ailede uzun süreli kırgınlıklar ve küskünlüklerin ailenin kurallarından biri sayılacak kadar olağan hâle gelmesini

kimse garip karşılamamalıdır. Esasında bu tür kırgınlık ve küskünlüklere, böylesine sağlıksız bir ailede ciddi ihtiyaç duyulur. Çünkü, ailenin üzerine oturtulduğu sağlıksız ve kırılgan zemin bu şekilde kamufle edilmiş olur. Sürekli sorun çıkarmak, temelde yatan sorunların ele alınmasını, tartışılıp irdelenmesini istememenin doğal bir uzantısıdır. Aslında despotik devletler de böyle değil midir? Devleti bir ev, toplumu da aile kabul edersek, bu ailenin despot yöneticileri sağlıksız sistemlerinin tartışılmaması için halkın başına sürekli sorun açarlar ve toplumun "normale dönmesini" hep engellerler. Çünkü, o zaman sağlıksız sistemin kokuşmuşluğu ortaya çıkacak ve insanlar, asıl görmeleri ve başa çıkmaları gereken sorunun farkına varacaklardır.

62. Bütün bunların sonucu olarak da, ailede kimseye güvenmeme, kural hâline gelir. Sağlıksız ailede herkes birbirine güvenirmiş gibi yapar, lakin bu göstermelik ve yüzeysel bir güvendir; bunun altını kazıdığınızda derin bir güvensizliğin hakim olduğunu dehşetle görürsünüz. Eşler biraz deşildiğinde, birbirlerinin ardından "hımmmm!.." yaparak, kinayeli kinayeli güvenmediklerini ima ederler. Bunu bazen birbirlerinin gıyabında açıkça dile getirirler, lakin yüzyüze gelince aksiymiş gibi davranırlar. Böyle bir ailede yetişen bir çocuk, güvene dayalı bir ilişki görmediği için, kendisi de gelecek hayatında güvene dayalı ilişki kurmakta zorlanır. Kendisinin elinden tutmak isteyenlerin ise, mutlaka bir art niyetlerinin olduğunu düşünür. Öyle ya, kendisi ailesinde böyle bir ilişkiye hiç şahit olmamıştır.

EŞ SEÇİMİ

"Çöplükte yetişmiş gülden sakınınız."

Hz. Muhammed

63. İnsan yaşamının devamı için mutlaka ötekine ihtiyaç vardır. Öteki olmadan, yaşamın devamı mümkün değildir.

64. Sağlıklı bir ailede eş seçiminde en doğru yöntem, karar merkezinde evlenecek kişinin bulunduğu bir istişare mekanizmasıdır. Sağlıksız ailelerde evlenecek olanın eş seçme konusunda hiçbir tercihi ve sözü olamaz. Bu tür bir seçimle kurulan yeni bir yuva, genellikle yeni bir sağlıksız aile daha kurmak anlamını taşır. Eş seçimini insanın yerden bitmiş gibi ailesini süreçlerin hiç birine dahil etmeden yapması nasıl riskli ve ifrat bir tavırsa, ailenin kendisini çocukları adına tek karar merci yerine koyarak evlenecek olan çocuğunu devre dışı bırakması da, o kadar riskli ve tefrit bir davranıştır.

65. Eş seçiminde son söz mutlaka yuvayı kuracak kişilerin olmalıdır. Çünkü evlilik iki insanın ömür boyu birlikte yaşama iradesini beyan etmeleri ve bu irade beyanını nikahla bir sözleşmeye dönüştürmeleridir. Sözleşmenin ana tarafları olmadan, onlara bir tercihi dayatmak, başta sözleşme hukukuna aykırı davranmaktır.

Eş seçiminde temel değer, birlikte yuva kurmayı düşünen çiftlerin karşılıklı mutluluklarıdır. Bu mutluluğun sağlanmasında, duygu birinci önceliğe, düşünce ikinci önceliğe, eylem üçüncü önceliğe sahiptir. Bir başka ifadeyle, inanç ve sevgi önce gelir, onun ardından bilgi ve bilinç gelir, en sona ise fizik ve görünüş gelir. Karı-koca aday-

ları birbirlerinin yüreklerinde bıraktıkları ize, zihinlerinde bıraktıkları imaja bakarak karar vereceklerdir.

66. Bir kimsenin seçeceği eşte aradığı özellikler, o kişinin evliliğe yüklediği anlamda ifadesini bulur. Bu da kişinin kendisini ne olarak gördüğüyle alakalı bir şeydir. Kişi eğer sağlıklı bir ailede yetişmişse kendisini özgün, sorumluluk şuuru taşıyan ve kendisiyle barışık bir insan olarak görecek ve aradığı eşte de aynı özelliklerin olmasına dikkat edecektir.

67. Eş seçiminde denklik (*küfüvvet*) esastır. Birbirine denk sosyal, kültürel ve psikolojik yapıda olanlar kolay iletişim kurarlar. Bu "denklik" öncelikle *frekans denkliği* ya da uyuşması anlamında alınmalıdır. Aynı frekanstan olanlar, iletişimde zorlanmayacaklar ve birbirlerini çok çabuk anlayacaklardır. Bunun dışında, denklik konusunda ikinci ölçü ahlâkî denklik olmalıdır: Bu da Kur'an'ın ifadesiyle "**ahlâklı ve erdemli erkeklerin ahlâklı ve erdemli kadınlara, aklaksız ve erdemsiz erkeklerin ahlâksız ve erdemsiz kadınlara eş olması**" (24:26) anlamını taşır.

68. Eş adayında özgün değer arayınız. Bu da ahlâktır. Hz. Peygamber'in şu tavsiyesi yalnızca eş ararken değil aslında bire bir ilişkiye girilecek her insanda aranması gereken temel özelliği vermektedir: "Eş, güzelliği, malı, soyu ve ahlâkı nedeniyle tercih edilir. Sen ahlâkı güzel olanını tercih et." Ahlâk kişilikten bağımsız değildir, bu nedenle seçtiğiniz eşin *sağlıklı bir kişiliğe* sahip olup olmadığına bakınız.

Sağlıklı Şahsiyet, Sağlıksız Birey

69. Sağlıklı bir kişilik, şahsiyetli, orijinal, otantik gerçek bir kişidir; sağlıksız kişilik bağımlı, maskeli, sahte ve yapmacık bireydir.

70. Sağlıklı kişilik kendi kendisidir; sağlıksız kişilikse hep bir başkası olmak için can atar.

71. Sağlıklı kişilik yüreği nükleer güç merkezi gibi biteviye sevgi üreten, sevgi dağıtan bir şahsiyettir; sağlıksız kişilik evham ve tutku üretip, başkalarının sevgisini hovardaca tüketen bir bireydir.

72. Sağlıklı kişilik, muhatabına ulaşmak için fedakarlık yapmaktan çekinmezken; sağlıksız birey hep muhatabından fedakarlık bekler ve sürekli içten pazarlıklıdır.

73. Sağlıklı kişilik yargılamadan algılamaya, mahkûm etmeden anlamaya çalışır; sağlıksız birey anlamadan yargılar ve mahkûm eder.

74. Sağlıklı kişilik cömerttir, paylaşmayı sever; sağlıksız birey cimridir, insanlara sırtı dönüktür ve paylaşmaz.

75. Sağlıklı kişilik şefkat ve merhametlidir; sağlıksız bireyin davranışlarını "öteki" ya da "el" belirler, içerden gelen şefkat ve merhamet hissi değil.

76. Sağlıklı şahsiyet şartsız sever, sağlıksız birey şartlı sever; birincisi "sana ihtiyacım var, çünkü seni seviyorum" der, ikincisi "seni seviyorum çünkü sana ihtiyacım var" der.

77. Sağlıklı şahsiyet duygularının farkındadır ve onları kontrol altında tutmasını bilir; sağlıksız birey duygularının seline kapılmıştır, kontrol altında tutamaz.

78. Sağlıklı şahsiyet kendine saygı duyan kimsedir; sağlıksız birey kendine saygısını yitirmiş, dolayısıyla başkalarına da saygı duymayan bireydir.

79. Sağlıklı şahsiyet duyguyla düşünceyi, kalple kafayı birlikte barındırır; sağlıksız birey ya mantıksız bir duygusallık, ya da sezgisiz ve sevgisiz kuru bir mantıkla hareket eder.

80. Sağlıklı şahsiyet hayatın dört mevsiminin olduğunu bilir ve her mevsimin güzelliğini keşfederek mutlu olmanın yollarını arar; sağlıksız birey hayatın bir tek mevsimden (bahar) ibaret olmasını ister ve diğer mevsimleri, yani hayatın gerçeğini inkar ederek mutsuzluğunu elleriyle davet eder.

81. Sağlıklı kişilik özgün davranır, tahkik eder ve üretir; sağlıksız birey taklit eder, körükörüne gider ve tüketir.

82. Sağlıklı şahsiyet özeleştiri (tevbe) yapar; sağlıksız birey kendi kendine özeleştiri yapmadığı gibi, başkalarının kendisini yapıcı bir biçimde eleştirmesine de tahammülü yoktur.

83. Sağlıklı kişi zaaf ve yetersizliklerini bilir ve mükemmellik iddiasında bulunmaz; sağlıksız birey zaaf ve yetersizliklerinden habersizdir ve mükemmellik peşindedir.

84. Sağlıklı şahsiyet inandığı şeye samimi ve tam olarak inanır ve inancının gereklerini yerine getirir; sağlıksız birey ya inanmaz, ya inancında samimi değildir ve sürekli kuşku ve tereddüt üretmektedir, ya da inancıyla hayatı birbirini yalanlayacak denli çift kişiliklidir.

85. Sağlıklı şahsiyet kendisine bahşedilen güç ve yeteneklerin çok iyi farkındadır ve onları tam olarak kullanmaya bakar; güvenir ve güvenilir, dost olur ve kendisiyle dostluk kurulur; sağlıksız birey gücünün farkında değildir, bu nedenle de, ne kendisine ne de başkalarına güvenir, ne dost olur ne de kendisine dost olunur.

86. Sağlıklı şahsiyet hayatın gerçeklerini kabullenir ve hayatı sadece kendisinin yönlendirmediğini, onu yönlendiren üstün ve aşkın bir İrade'nin olduğunu bilir ve O İrade önünde acziyetini kabul edip sınırlarını tanır; sağlıksız birey hayatı sürekli kontrol altına almaya çalışır, onu denetleme ve mükemmel kılma arzusundadır, bu nedenle de kendi sınırlarını bilmez (haddi aşma), beceremeyeceği yüklerin altına girer ve sürekli mutsuz olur.

87. Sağlıklı şahsiyet zengin bir iç aleme sahiptir. O dünyada, kendi sırlarına da, başkalarının sırlarına da yer vardır. Sağlıksız bireyin iç dünyası kısırdır. Ne başkalarının sırrını tutabilir ne kendi sırrını.

Olgun İnsanın Nitelikleri

88. Eş seçerken, onun olgun bir insan olmasına titizlik gösteriniz. Olgun bir insanda şu özellikler vardır:

89. Olgun insan, öncelikle bağımsız bir kişilik sahibi, omuzları üzerinde bir baş taşıdığının farkında olan ve o başın da düşünmek ve karar vermek için yaratıldığını bilen, içerisinde bir yürek taşıyan ve bu yüreğin sevmeye ve nefret etmeye yaradığını bilen, "giydirilmis kalas" gibi sıradan, kimliksiz ve kişiliksiz olmayan insandır.

90. Olgun insan, kendi kendisiyle barışık, dolayısıyla kendisini bilen., sınırlarını, gücünü, zaafını, meziyetlerini bilen, hep kendi olmaya çalışıp bir başkası olmak için çırpınmayan, taklitçi değil özgün olan insandır.

91. Olgun insan duygu, düşünce ve eylem dengesini kurmuş insandır. Ne aşkını mantığına feda eder, ne mantığını aşkına. Önce düşünür, sonra inanır, en sonunda yapar. Düşüncesi inancıyla, inancı eylemiyle, eylemi düşüncesiyle çatışmaz.

92. Olgun insan, zayıf ve güçlü yönlerini tanıyıp, heyecan ve içgüdülerini yönlendirmesini bilen insandır. Heyecan ve içgüdülerini yönlendirmek yerine onların kendisini yönlendirdiği insan, içgüdülerinin ve ayartıcı öz benliğinin (nefs) esiri olur. İçgüdülerin ve öz benliğin ayartıcı duygularını kontrol eden insanlar, güçlü bir iç denetime sahip olan insanlardır.

93. Olgun insan insani duyguları yok saymaz, onları yönlendirir ve terbiye eder. Mesela kızmak insani bir duygudur, eğer ter-

biye edilirse insanın ve hakikatin değer ve onurunu korur. Eğer terbiye edilmezse, bir zaafa dönüşür ve insanı tutsak eder.

94. Korku da öyle. Eğer, doğru yöne kanalize edilirse insanı tehlikeli durumlardan korur, hatta sırf Allah'a ait kılınırsa insanı özgürlüğün zirvesine ulaştırır ve insan kula ve maddeye kul olmaktan kurtulur. Yok terbiye edilmezse, korku insanı tutsak eden bir zındana dönüşür ve insanın tüm özgürlüğünü yok eder.

95. Hüzün insani bir duygu olmasının yanında bir imkandır da, yerinde kullanan kimsenin ruhunu inceltir hüzün, ona iç derinlik ve bilgelik kazandırır. Ancak melankoliye dönüşür ve kronikleşirse, o zaman bir hastalık hâlini alır ve insandaki yaşama sevincini ve direncini yok eder.

96. Vicdan azabı da öyle. İnsan vicdan azabını, tevbe kıvamında bir özeleştiri olarak kullanabilir. Fakat, vicdan azabı, doğru yönlendirilmezse, bir çöküşe, bir yıkılışa ve hatta maddi-manevi intihara da yol açabilir.

97. Utanma çok insani bir duygudur. Terbiye edildiğinde kişinin değerini yükseltir ve sınırları çiğnemekten sakındırır. Ancak, sınırları aşıldığında utanma, kişinin hareket alanlarını daraltır ve kişinin kendi kendini gerçekleştirmesinin önünde aşılmaz bir engele dönüşür. Utanmanın birinci türüne Hz. Peygamber'in "*Utanmazsan istediğini yap*" sözü, ikinci türüne ise Hz. Aişe'nin "*Ne güzel! Medine kadınlarının utanma duyguları, onların öğrenme arzularına engel olmuyor*" sözü güzel birer örnektir.

İşte, bütün bunlardan dolayı eş seçimi, aslında yalnızca bir eş seçmek değil, kişinin kendisine ve soyuna bir *gelecek seçmesi* anlamını taşır.

98. Nikah sözleşmesine sadık olunuz. Nikah, iki kişiyi karı-koca eden bir sözleşmedir. Bu sözleşme, her iki tarafa da farklı fakat eşit haklar verir ve sorumluluklar yükler. Nikahtan doğan hakları kullanmak, sorumlulukları yerine getirmekle mümkündür. Çünkü her hak bir sorumluluğu, her sorumluluk bir hakkı getirir. Haklar ve sorumluluklar karşılıklıdır. Sorumluluğu üstlenen, üstlendiği sorumluluk oranında hak kullanır. Sorumluluk hep bir tarafın, haklar da hep diğer tarafın uhdesindeyse, bu sözleşme adil bir sözleşme değildir.

99. Nikah bir sözleşmedir, fakat sıradan bir ticaret sözleşmesine indirgenemeyecek kadar yüce bir sözleşmedir. Bu sözleşme ibadet niyetiyle yapılırsa, evlilik baştan sona ibadete dönüşecektir.

100. "Nikahta keramet vardır." Evet, asırların imbiğinden damıtılarak gelen bu atasözü aynı zamanda toplum ve tarihin vicdanının bir sesidir. Bu sesi dinlemeyenler sadece dinen değil, toplum vicdanında da mahkûm edilirler.

101. Nikah da, her sözleşme gibi karşılıklı rızaya dayanmak zorundadır. Karşılıklı rızaya dayalı olmadan, anne-baba ya da çevrenin zoruyla kurulan evlilikler, ya uzun ömürlü olamamakta ya da "sen bir yana ben bir yana yanyana" diyebileceğimiz gönülsüz ve yük olan zoraki bir beraberliğe dönüşmektedir.

102. Nikah sözleşmesi, iki ayrı hayatı ebediyen birleştirmek için yapılır. Nikahla birleştirilen iki ayrı hayat, artık et ve tırnak, tohum ve toprak, dil ve dudak, dal ve yaprak gibi iç içe geçmek,

bir olmak ve bütünleşmek durumundadır. Bu bir aşıya benzer, eğer aslî bir uyuşmazlık yoksa, bu aşı zamanla tutacak ve meyvesiz ağaç cins meyveler veren bir ağaca dönecektir.

103. Nikah, aynı zamanda bir ilandır; iki bireyin bundan böyle toplumun huzuruna aile olarak çıkacaklarının ilanı. Bu nedenle nikah gizli değil açık olmalıdır ki, nikah sözleşmesinden doğan hakları kullanan tarafların, içinde yaşadıkları toplumda saygınlıklarına bir gölge düşmesin.

104. Nikahın düğünden çok önce yapılması meşru, fakat tercihe şayan bir davranış değildir. Nişanlılık dönemindeki bekleyişin insana verdiği unutulmaz lezzeti ve gizemi yok edebilir. Nişanlılık döneminde düğün-nikahı bekleyişin insana kazandırdığı duygusal zenginliği, düğünden önce yapılan nikahı fırsat bilerek elde edilen kaçamakların hiç birisi veremeyecek, tam tersine, belki yok edecektir.

EŞLER ARASI İLİŞKİ

105. Sağlıklı bir aile kurmak istiyorsanız karı-koca ilişkisini sağlıklı bir zemine oturtunuz. Sağlıklı bir ailenin temeli karı-koca arasında sağlıklı ilişkiyle mümkündür. Çocukların gelişmesi için gerekli olan sağlıklı sosyal yapı ancak böyle bir ailede ortaya çıkar. Sağlıklı ilişki içine giren tarafların ilk uyması gereken kural karşılıklı birbirlerini değerli görmek ve kabullenmek, bununla birlikte iletişim ve etkileşim kanallarını sonuna kadar açık bulundurmaktır.

106. Kendi pransip, ilke ve ihtiyaçlarınızla ailenin prensip, ilke ve ihtiyaçları arasında makul bir denge kurunuz. Ne şahsiyetinizi aile adına feda ediniz, ne de aileyi zedeleyecek kadar bencilce bir tavır sergileyiniz. Bunun için de;

a. Uzun vadeli ve kalıcı mutlulukları, kısa vadeli ve geçici mutluluklara feda etmeyiniz.

b. Aileyi oluşturan bireyler olarak, kendi tavır, davranış ve düşüncelerinizden kendinizi sorumlu tutunuz.

c. Aile içerisinde doğru bildiklerinizi doğru bir üslupla ve doğru zamanı kollayarak söyleyiniz.

d. Ailedeki manevi atmosferi zenginleştirmeyi bencilce istek ve arzulardan önde tutunuz. Bunun verdiği iç huzuru ve dinginliği çok geçmeden tüm aile fertlerinin farkettiğini hayretle göreceksiniz.

107. Eşler arası ilişki, insanlar arası ilişkilerin zenginleştirilmeye en müsait olanıdır. Başka hiç bir ilişki bu kadar zenginleştirilemez. Okuyucularımın evliliklerini test edebilmeleri ve eşleriyle ilişkilerinin zenginliği ölçebilmeleri için tesbit ettiğim şu on maddeyi aşağı-

ya alıyorum. Eşler bu ilişkilerin kaçını gerçekleştirip kaçını gerçekleştiremediklerini tesbit ederek eksiklerini tamamlayabilirler:

108. Eşler arası ilişki şu on maddeye kadar zenginleştirilebilir:

a. *İnsan-insan ilişkisi*: Bu ilişki türü, her insan için olduğu gibi eşler arasında da en temel ilişki türüdür. Bir çok ailede evliliğin üzerinden yıllar geçmesine rağmen, evlilik bağının üzerinde yükseleceği bu temelin atılmadığını görüyoruz. Evli çiftler herşeyden önce insandırlar. Şu temel espri hiç unutulmamalıdır: Evlilik kurumu insanı insanlığına yabancılaştıran bir kurum değildir. Yabancılara karşı gösterilen asgari insani tavır ve davranışı en başta eşler birbirlerine karşı göstermekle yükümlüdürler.

b. *Din kardeşliği ilişkisi*: Evlilik din kardeşliğini iptal eden bir kurum da değildir. Nikah akdinin meşru kıldığı alanlar dışında, Müslüman'ın Müslüman'a yapması yasak olan şeyler iki din kardeşi olan eşler için de geçerlidir. Zulme engel olmak, iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak, iftira etmemek, alay etmemek, küçük görmemek, sevgi ve şefkat göstermek, iyilikle muamele etmek vs. gibi.

c. *Sevgili ilişkisi*: Sevgi evlilik binasının çimentosudur. Bu ilişkinin kurulamadığı evlilikler zoraki birlikteliklerdir. Aile kuran eşler, adeta bir müddet sonra birbirlerinin yüreğine yük olmaya, "birbirimize mecburuz" tavrı takınmaya başlıyorlar. Aile kurumuna savaş açan zevkperestlerin eline koz veren bu tür evlilikler, ahlâksızlığın avukatlarına "evlilik aşkı öldürüyor" yalanını söyletmektedir. Eğer sağlıklı bir eş seçimi yapılır ve sağlıklı bir yuva kurulursa, evlilik aşkı öldürmez; aksine "ölümsüzleştirir".

d. *Bedeni-cinsi ilişki*: Başka hiç bir ilişkiyi, karı-koca ilişkisi kadar zenginleştiremeyecek olan ilişki türüdür bu. Bir evlilikteki sağlıklı cinsel hayat, eşler arası mutluluğun ödülüdür. Sağlıklı bir cin-

selliğin yaşanmadığı ailelerde çatışma ve huzursuzluk kaçınılmazdır. Bu maddenin ihmalinden dolayı ortaya çıkan huzursuzluklar hep başka gerekçeler altında servise sunulur ve gerçek gerekçe ya gizlenir ya da çoğu zaman farkedilmez. Yanlış bir din ve çarpık bir ahlâk anlayışı verilerek rahip ve rahibeleştirilen kimi erkek ve kadınlar, evlendikten sonra en doğal ve meşru bir ilişki türü olan bu ilişkiyi, kendi doğallığı içerisinde gerçekleştirmekte hayli zorlandıkları görülmüştür.

e. *Akraba ilişkisi*: Bu kan ve nesep yakınlığı ilişkisidir. Evliliğin ortak meyvesi olan çocuklar bu ilişki türünün imzasıdırlar. Eşler birbirleri için çocuklarının ana-babasıdırlar. Toprak tohumla birleşip sarmaş-dolaş olarak çocuk biçiminde meyveye durmuştur. İki ayrı varlık çocuklarda tevhid olmuştur adeta.

f. *Dost ilişkisi*: Evliliği kanatlandıran ve zenginleştiren bir ilişki türüdür. Herkes karı-koca olur ve fakat her karı-koca birbirlerinin dostu olamaz. Bunu becerebilen eşler, evliliği taçlandırmanın yolunu bulmuşlar demektir. Eşler arasında bu tarz bir ilişkinin kurulması, evliliğin standartların üzerinde oluşunun bir işaretidir. Hz. Hatice ile Hz. Peygamber arasındaki ilişkide işte bu zenginliği görüyoruz.

g. *Arkadaş ilişkisi*: Eşler birbirleri için arkadaşlık açısından üç hâlde değerlendirilebilirler:

- Birbirleri için ya hastalık gibidirler; ki bu durumda birbirleriyle arkadaşlıkları zorakidir. "Başa çıktı bir kere" mantığıyla sürüklenen evlilikler buna örnektir.

- Ya ilaç gibidirler; ki bu arkadaşlık türünde eşler birbirlerine lazım oldukça sığınır, arkadaşlık yaparlar.

- Ya da gıda gibi arkadaşlık ilişkisi; ki bu ilişki türü arkadaşlık ilişkilerinin en gelişmişidir ve birbirlerini sürekli desteklerler. Gı-

da gibi arkadaşlık kuran eşler birbirlerinin yüreğine yük olmazlar, yakıt olurlar.

h. *Sırdaş ilişkisi*: Bu ilişki insanı yalnızlıktan kurtarıp, ona sırrını paylaşacak birini bulmuş olmanın iç huzurunu kazandırır. Her karı-koca birbirinin sırdaşı olamamakta, sırlarını açacak aile dışı bireyler aramaktadırlar. Bu da kimi zaman aile sırlarının ağızlarda sakız olmasına ve ailelerin dağılmasına neden olmaktadır. Sırlarını birbirleriyle paylaşamayan eşler daha başka nelerini paylaşabilirler ki?

ı. *Yoldaş ilişkisi*: Bu, dava arkadaşlığı ilişkisidir; ki aynı amaç uğruna mücadele vermek, aynı gayeye koşmak demektir. Bu, eşler arasında duygu, düşünce ve eylem birliğinin gerçekleştiğinin de göstergesidir. Bu sayede aile gayesiz değil, gayeli bir aile olur ve o ailede yetişen çocuklar da, ideal sahibi çocuklar olurlar.

i. *Kader birliği ilişkisi*: Aynı akıbeti istemeleri, aynı istikbale yelken açmaları anlamına gelir. Kader birliği ilişkisi, dünya hayatıyla sınırlı olmayıp daha ötesine uzanan bir birlikteliği hedefler.

109. Bilinçli ve sağlıklı iletişim anlamlı hayata, anlamlı hayat da sakin ve mutmain ruh hâlinin gelişmesine yol açar. Bunun için de özgür ortam şarttır. Özgür ortam içerisinde yapılan iletişim toplumsal sorunların çözümüne olduğu kadar, kişiler arası özellikle de aile içi sorunların çözümüne de katkıda bulunur.

Ailede sağlıklı iletişimin temel şartı üçtür:

a) *Muhataba saygı*: Bu, insan-insan ilişkisinin olmazsa olmaz şartıdır. Saygı duymadığınız, varlığını kabullenmediğiniz, önem ve değer vermediğiniz hiç kimseyle sağlıklı ve başarılı bir ilişki kuramazsınız. Nedense eşler kimi kritik zamanlarda birbirlerine insanlıkta eş ve dinde kardeş olduklarını unuturlar ve dışardan tanımadıkları birine karşı gösterdikleri asgari saygıyı birbirlerine karşı göstermekte cimri davranırlar.

b) *Doğal davranış*: Bu yapmacık ve sentetik davranışlardan uzak durmaktan, muhatabınıza samimi ve dürüst davranmaktan geçer. Samimiyetsiz ve yapmacık davrananların ilişkisi, gerçek bir ilişki değil sentetik bir ilişki olacaktır. Sentetik ilişkilerse sağlıksız ve her iki tarafı da adatan çürük ilişkilerdir. Böylesine çürük bir insani ilişki üzerine, değil bir aile, sıradan bir dostluk bile bina edilemez.

c) *Empati*: Empati'nin anlamı, kabaca kendimizi karşımızdakinin yerine koymaktır. Olaylara ve eşyaya bir de onun durduğu yerden bakmayı denemek, muhatabımızı anlamanın en kestirme ve kesin yoludur. Mümkündür ki onun penceresinden farklı göründüğü için öyle davranmakta ya da öyle algılamaktadır. Eşler, birbirleri-

ni suçlayıp, yargılayıp, mahkûm edip, infaz etmeden önce mutlaka anlaşmazlık konusu olan şeye bir de karşı pencereden bakmayı denemeli ve kendisini muhatabının yerine koyabilmelidir.

110. Ailedi sağlıklı bir iletişim için kesinlikle şu dört soruya doğru cevap vermeniz gerekir:

a) Ne söyleyeceksiniz?

b) Ne zaman söyleyeceksiniz?

c) Nerede söyleyeceksiniz?

d) Nasıl söyleyeceksiniz?

111. Bir doğrunun sadece doğru olması yetmez, o doğrunun doğru bir zamanda, doğru bir yerde, doğru bir kişiye ve doğru bir üslupla söylenmesi gerekir. Eğer bunlardan biri yanlış olursa, söylediğiniz doğrunun doğru olması etkili olmasına yetmediği gibi, sizin muhatabınızla iletişim kurmanıza da yetmeyecektir.

112. Eşler birbirlerini anlamak için dinlemelidir. Eşler arasında iyi bir iletişim öncelikle karşılıklı birbirlerini dinlemelerine bağlıdır. Yapılan bir araştırma, insanların birbirlerinin söylediklerini % 100 duysalar dahi, bunun ancak % 65'ini dinlediklerini göstermiştir. İnsanın dinlediği her şeyi anlamadığı hesaba katıldığında, kişinin muhatabından duyduklarının ne kadar azını anladığı ortaya çıkmış olur. İyi bir dinleyici olmak, bilinçli bir çabayı gerektirir. Eşlerin birbirlerini dinlemelerinden, onların birbirlerine ne kadar önem verdiğini çıkarabilirsiniz.

113. Eşler birbirlerini **tuzak kurucu** olarak dinlememelidir. Yani, "konuşsun da konuştuğu sözler arasından hataları bulup onu bozayım", maksadıyla dinleme tuzak kurucu olarak dinlemedir.

114. Eşlerin birbirlerini dinlemeleri kadar, birbirlerine meramlarını anlatmaları da büyük bir problemdir. Eşler birbirleri-

ne söylemek istediklerini, muhatabının dinlemeye ve anlamaya en uygun zamanını kollayarak anlatmalıdırlar. Mesajı ulaştırırken kullandığımız yanlış yöntem, yanlış zaman ve yanlış sözcükler yanlış anlamayı getirir.

115. Yanlış anlaşılmak hiç anlaşılmamaktan daha kötüdür. "Yanlış anlaşıldım" diye sızlananlar "doğru" anlattıklarından emin olmalıdırlar. Eğer doğruyu doğru bir zamanda, doğru bir usulle anlatmamışlarsa yanlış anlaşılmaktan şikayet etme hakları yoktur.

116. Eşler, birbirlerini yanlış anlamamaları için "aktif dinleme" adı verilen yöntemi kallanmalıdırlar. Aktif dinleme, dinleyen kimsenin dinlediğinden anladığı şeyi tekrar edip doğru anlayıp anlamadığını muhatabına onaylatmasıdır.

117. Eşler kesinlikle ilişkiyi sorgulamadan ilişki düzeyini sorgulamalıdırlar. İlişkiyi sorgulamak, yani "seninle evlenmeli miydim?" demek, evliliğin temellerini sorgulamaktır ve yanlıştır. Bunu sorgulayacağı zaman evlenmeden önceki zamandı. İlişki düzeyini sorgulamak ise, mesela ilişkinin resmi mi samimi mi olduğunu sorgulamaktır. Bu ilişkide yanlış giden noktaların tesbitinde ve tamirinde yararlı bir davranıştır.

118. Evlilikte beden dilinin kullanılması, kimi zaman sözden çok daha etkili olabilir. Omuza konan bir el, sevgi üzerine atılmış bir nutuktan daha etkilidir. Yüz ve göz ifadeleriyle, anlatmak istediğinizi hem de risksiz olarak sözden daha etkili anlatabilirsiniz.

119. Fakat eşler arasındaki iletişimde en etkin yöntem sevginin diliyle konuşmak ve sevginin kulağıyla dinlemektir. Zihnin mesajı sözle, yüreğin mesajı özle iletilir. Yüreğiyle ve yüreğinden konuşanın sözü muhatabın yüreğine işleyecektir. Çünkü söz konuşanın neresinden çıkarsa dinleyenin orasına varır. Yamuk bakan, baktığı herşeyi yamuk görecektir; baktığında yamukluk ol-

masa dahi. O hâlde önce kişinin baktığını değil bakışını düzeltmesi gerekir. En düzgün bakış kalp gözüyle gerçekleştirilen bakıştır.

120. Mesaj veren **kaynak**, mesaj verilen **hedef birim**dir. Kaynak hedef birime birden fazla kanalla mesajını ulaştırabilir. Karı-koca ilişkisi, tüm insanlararası ilişkiler içerisinde en çok kanalla iletişim kurabilme imkanına sahip olan tek ilişkidir: İşitme kanalı, dokunma kanalı, görme kanalı, tatma kanalı, koklama kanalı ile iletilen mesaj hedef birimin kulağı, burnu, gözü, eli, dili ve tüm bedeni aracılığıyla alınacak ve karşı mesajlar verilecektir. İyi bilinen bir gerçek var ki, iletişimde kanal sayısı arttıkça iletişimin etkisi de artar ve kaynak hedef birime ulaştırmak istediği mesajı daha yoğun bir biçimde verir.

Savunmacı iletişim ilişkiyi yaralar. Eşler birbirlerine saldırı pozisyonunda olurlarsa alacakları tepki savunma konumudur. J. R. Gibb "Savunmacı İletişim" isimli makalesinde konuyu şöyle ele alıyor: "İletişim bir dil işlemi değil, bir insan sürecidir. İletişimde ilerleme sağlayabilmek için, insanlar arasındaki ilişkilerde bir gelişim, bir ilerleme gerçekleştirmek gerekir. Kişiler arasındaki ilişkiler bozuk bir temele oturmuşsa, iletişimde kullanılan dil ne kadar kaliteli olursa olsun, iletişimde bir ilerleme görülmez. İletişimde en başta gelen bozuk temellerden biri savunuculuktur. Savunuculuk, ferdin benlik bilincini koruma ihtiyacından kaynaklanır. Savunucu durumda olan kişi, zihin gücünü söz konusu edilen durumdan çok, kendisini savunmaya harcar. Konudan söz etmek yerine, karşısındakine nasıl göründüğünü düşünür. Karşıdakini nasıl alt edeceğine, tartışmayı nasıl kazanacağına, nasıl baskın çıkacağına, karşısındaki sözlü saldırıda bulunursa nasıl karşı koyacağına zihnini yorar. Bir kimse saldırgan bir biçimde konuşursa, muhatabı da kendiliğinden savunucu bir tavır takınır. Savunuculuğu gittikçe artan kişi karşısındakinin niyeti, söylemek istediği şey ve duygularını algılayamaz hâle gelir."

121. Sağlıklı bir iletişim için eşler birbirlerini yargılamamalıdır. Eğer bir kimse eşinin ses tonundan, davranışından yargılandığı hissine kapılırsa anında savunmacı bir tavır alarak tüm savunma mekanizmalarını çalıştıracaktır. Eşinize "Bugün ne yaptın?" ya da "Namazını kıldın mı?" gibi normal ve sıradan bir soru karşısında "şunu yaptım" ya da "kıldım-henüz kılmadım" gibi normal cevaplar yerine, bir sürü sayıp-dökmeler geliyorsa, burada ya sorulan soru "sen yine yemek yapmadın" ya da "yine namazını geç bıraktın" şeklinde peşin fikirle ve yargılayıcı bir amaçla sorulmuş, ya da böyle sorulmadığı hâlde eşiniz bunu böyle algılamıştır.

AİLE İÇİ TARTIŞMA VE ÇÖZÜM YÖNTEMİ

122. Sağlıklı aile, içerisinde hiç bir tartışmanın yaşanmadığı aile değildir. İnsanların birlikte yaşadığı bir yerde tartışma ve hatta kimi zaman çatışma kaçınılmazdır. Özellikle bu birliktelik "yakın" ve "uzun süreli" ise, tartışma daha da normal hâle gelir. Sağlıklı aile tartışmaları çözümlemeyi bilen, anlaşmazlıkları hall ü fasl edecek kuralları olan ve aile bireylerinin, adı konmuş ya da konmamış olan bu kurallara uyduğu ailedir.

123. Aile içi tartışma ve çatışmaları çözmek istiyorsanız maskelerinizi çıkarıp gerçek yüzlerinizle görününüz. Maskeler, problemi ortaya koymayı güçleştiren, tartışmayı çözümsüzlüğe mahkûm eden bir işlev görürler. Taraflar, tartışmada gerçek yüzlerini değil de maskelerini kullanırlarsa, onları uzlaştırmak ve problemi çözmekten söz etmek, "maskeleri uzlaştırmaktan" söz etmek demektir. Bu da, gerçekte hiçbir şeyin çözümlenmediğini gösterir.

124. Maskeler başta sağlıklı iletişimi yok eder. Maskeli kişilik her yerde ve herkes için kötüdür, fakat ailede daha bir sırıtır. Çünkü, birbirlerine aile olacak kadar yakın olan kişiler eğer ailenin diğer fertlerine karşı maske takıyorlar, onlara gerçek yüzlerini göstermiyorlarsa, bir müddet sonra o kimseler gerçek yüzlerini unuturlar. Bu kişilik sapması anlamına gelir. Ortada dolaşan gerçek bir şahsiyet değil, sentetik ve yapay bir bireydir ve yapay bir bireyle hiçbir problemi sahici bir biçimde hâlledemezsiniz.

125. Aile içi çatışmadan korkmayınız, aile içi iletişimsizlikten korkunuz. Çünkü sağlıklı bir iletişimin çözemeyeceği ihtilaf yoktur.

Sağlıklı iletişim, tartışan tarafların birbirlerine karşı hem etken hem de edilgen olmalarıyla mümkündür. Bu da, kendini ve muhatabını ciddiye alanların, kendine ve muhatabına değer verenlerin yapabileceği bir şeydir.

126. Aile içerisindeki anlaşmazlığı birbirlerini kırmadan, yaralamadan çözen çiftler, sağlıklı aileyi oluşturmuşlar demektir. Anlaşmazlık kimi zaman ciddi, kimi zaman da basit meselelerden çıkabilir. Öncelikle anlaşmazlık noktasını doğru ve iyi tesbit etmek şarttır. Anlaşmazlık noktasının doğru tesbiti, muhatabın ne söylemek/yapmak istediğinin doğru bilinmesinden geçer. Bu da kişinin niyeti dışarda tutularak anlaşılacak bir husus değildir. O hâlde, önce niyet ve amaç öğrenilmelidir.

127. Bazen niyet ve amacını öğrendiğimizde, önce muhalefet ettiğimiz bir kişiye biz de rahatlıkla katılıp, "Ha, eğer bu niyetle söyledinse iş başka" ya da "Öyle mi? Eğer bu amaçla yaptınsa o zaman ben de seninle birlikteyim" dediğimiz olmuştur. Özellikle eşler arasındaki duygusal bağ, kimi zaman iki insan arasındaki iletişimin en temel ölçüsü olan niyet ve amaç gerçeğinin unutulmasına, es geçilmesine yol açar.

128. Duygu ve düşüncelerinizi abartmadan ve azaltmadan olduğu gibi ortaya koyunuz. Bu kendine güveni ve saygısı olan insanların yapabileceği bir şeydir. Kendine güvenen ve saygı duyan biri, mutlaka muhatabına da güvenecek ve saygı duyacaktır. Bunun zıddı kendine güvenmeyen ve saygı duymayan hastalıklı bir kişiliktir ki; bu tip ya sadece edilgen ya da sadece etken olarak ortaya çıkar.

a) Eğer edilgense, kendilerine güvenleri olmadığı için hep peşinen haksız olduklarını, zaten hiç bir zaman da haklı olamayacaklarını zannederler ve böylesine bir aşağılık duygusu içerisindedirler.

Onun için de, muhataplarını hep onaylar, haklı olsun-haksız olsun, ona pısırık ve edilgen tavırlarıyla cesaret verirler. Onurlarının çiğnenmesine izin verirler ve kendilerini böyle cezalandırmış olurlar.

b) Eğer bu tip etkense, kendinden başka kimseye değer vermez, kendi söylediğinden başka doğru olmadığını zanneder. Saldırgandır, bu nedenle de haklı haksız demeden muhataplarını ezmeye, onları mat etmeye bayılır, bundan vahşi bir zevk alır.

129. Sağlıklı bir ailede karı-koca öncelikle birbirlerinin insâni haklarını garanti altına almışlardır. Ezmek ya da ezilmekten iki taraf da zevk almaz, çünkü tartışmanın amacı ezmek ya da üstün çıkmak değil, en doğru ve makul olanın gerçekleşmesidir. Bu nedenle de, baskı değil ikna, çatışma değil uzlaşma, saldırı değil bildiri ve iletişim üzerine oturur.

130. Aile bireyleri birbirlerine karşı hatayı büyültüp meziyeti küçülten dürbünler kullanmamalıdırlar. Ben bunlara "şeytan dürbünleri" adını veriyorum. Bu dürbünü şeytan kimin eline tutuşturursa, o muhatabının hep kötü yanlarını görecek, güzel yanlarını hep gözardı edecektir. Bu noktada hakîmlerin ahlâkî bir tavsiyesini hatırlamakta yarar var: "Senin başkalarına yaptığın kötülüğü ve başkalarının sana yaptığı iyiliği büyük gör. Senin başkalarına yaptığın iyiliği ve başkalarının sana yaptığı kötülüğü küçük gör." Bu ahlâkî fazilettir. Bu kadarını yapamayan, en azından çıplak gözle bakmayı becerebilmelidir.

131. Sorunları şimdiki bağlam içerisinde ele alınız ve "eski defterleri" karıştırmayınız. Bu tutum eşler arasındaki anlaşmazlığın çözümlenmesinde son derece kolaylaştırıcı bir işlev görecektir. Aksi bir durum, meseleyi çözümsüzlüğe mahkûm etmek olacaktır. Sözün burasında, eşinden hoşlanmadığı bir söz işiten kimse eğer yirmi yıllık evliyse, bütün bu yıllar boyunca eşinin kendisine söy-

lediği "hoşlanılmayan sözler" defterini açıp bir bir saydığını düşünelim. Bu durumda, karşı taraf da, aynı yanlışa düşerek kendisini savunmaya kalkacak ve tüm eski ve görülmemiş hesaplar masaya yatırılacaktır. Bu masadan her iki tarafın da, hiç bir hesabı görmeden, fakat görülmemiş eski hesaplara, bir yenisini daha ekleyerek kalkacağından kimsenin kuşkusu olmasın. Oysa, eşinden hoşlanmadığı sözü işiten kimse "Falan zaman da şunu demiştin" diye söze başlamak yerine "Bu sözü bana niçin söyledin?" diye başlasa problemi şimdiki bağlam içerisinde ele almış ve tartışmayı çatışmaya dönüştürmeden çözümü kolaylaştırmış olur.

132. Karı-koca arasında her hangi bir taraf sürekli nasihatçı, diğer taraf da sürekli nasihat dinleyen pozisyonunda olmamalı, her iki taraf da birbirlerinin nasihat ve öğütlerine açık olmalıdır. Eşler arasında rollerin böylesine adaletsiz paylaşıldığı bir ailede nasihatçıyı denetleyen bir mekanizma olmayacağına göre, o kendisini "*la yuhti*" (hatasız) ve "*la-yüs'el*" (sorumsuz) görmeye başlayacak, bu da aileyi despotik ve baskıcı bir aile hâline getirecektir. Böyle bir ailede yetişen bireyler, "uyumlu evlat" ya da "uysal vatandaş" olabilirler, fakat kimlik ve kişilik sahibi bir şahsiyet asla.

133. Ailede anlaşmazlık konusu davranışları somut bir biçimde ele alınız ve tanımlamadan tanımaya gayret ediniz. Karşıdakinin davranışını tanımadan tanımlamaya kalkmak, hasmın hakimlik yapmasına benzer. Neyi tartıştığınızı tesbit ve tayin ederek tartışmayı açınız. Bu, tartışma konusunu somutlaştıracak, dolayısıyla çözümü kolaylaştıracaktır. Eğer eşlerden biri diğerine kızıyor, kendisine kızılan eş muhatabının neye kızdığını açık seçik bilmiyorsa, burada sağlıksız bir durum var demektir. O da iletişimsizliktir. Hele, A'ya kızıp B'den acısını çıkarmaya kalkmanın adil ve tutarlı bir davranışla hiç alakası yoktur. Kişinin koca, eş, anne ya da baba olması, zulmetmesinin gerekçesi olamaz.

134. Yargılamadan, duygu ve düşüncelerinizi muhatabınıza en kısa ve net bir biçimde aktarınız. Yemeğin vaktinde hazırlanmadığını düşünüyorsanız, "Sen sorumsuzsun!" ifadesi bir yargılamadır, fakat "karnım çok aç, geç kalmışsınız" ifadesi duyguyu olduğu gibi muhataba iletmektir. Birinci ifade, söyleyeni aile içerisinde "efendi" konumuna oturtur, ikinci ifade "eş" konumuna. O hâlde ailede ne olduğunuza ve ne olmak istediğinize, dahası eşinize "köle" muamelesi mi "eş" muamelesi mi yapmak istediğinize öncelikle karar vermeniz gerekiyor.

135. Eşler arasında duygular doğrudan ve içerden geldiği gibi –ne eksilterek ne abartarak– ifade edilmeli, doğal ve yalın olmalıdır. "Şimdi bu isteğine evet dersem yarın başa çıkamam, o hâlde ileriye dönük olarak, şimdiden çok sert tepki göstermeliyim" anlayışıyla hareket etmek, sağlıklı değildir. Bu anlayışta abartılmış bir tepki vardır. Eğer eşiniz abarttığınızın farkına varırsa, abartmadığınız durumlarda da tepkilerinizden aynı "dara"yı (net-brüt farkı) düşebilir. Bu da aranızda ciddi bir iletişim ve güven bunalımına yol açar. Eşler birbirlerine duygularını yalın ve net olarak aktardıkları kanaatini verirlerse, çok olağanüstü zamanlarda bu davranışın ne denli yararlı ve olumlu olduğu anlaşılacaktır. Kızılmayacak bir şeye kızarak tepki gösterenler, bir gün gerçekten kızarak tepki göstermeleri gerektiğinde, ya kendilerine daha şedîd yollar bulacaklar, ya da çaresiz kalacaklardır. Unutulmamalıdır ki, haddinden fazla şiddet gayedeki hikmeti yok eder.

136. Konunun özü ile konuya ilişkin olmayan ayrıntılar birbirinden ayırt edilmelidir. Eşlerden birinin "iki saattir seni bekliyoruz" demesine muhatabının "bir buçuk saat oldu" diye karşılık vermesi bu türden bir karıştırma ya da saptırmadır. Ya da " çocuklara şiddet kullanma" diye uyaran eşe "Neresini kırdık?" diye cevap verme de öyle.

137. Aile içi tartışmalarda "aktif dinleme yöntemini uygulayınız. Aktif dinleme, muhatabınızın duygularını ve sözlerini doğru anlayıp anlamadığınızı test etmek için anladığınız şeyi ona tekrarlamak ve onayına sunmaktır. "Sen bencil davranıyorsun?" diyen eşinize "Ben, bencil davranıyorum, öyle mi?" diye sormak ve öncelikle hem onun ağzından çıkanı kulağının duymasını sağlamak, hem de bunu bizim kulağımızın böyle duyup zihnimizin böyle algıladığını ona ilan edip, onaylayıp onaylamadığını test etmek.

138. Eşler arasında bir konu tartışılırken, bir başka tartışma konusu açılmamalı ve bir tartışma bir konuya tahsis edilmelidir. Eşlerden biri "Hem döküm-saçımsın, hem de bana yardımcı olmuyorsun" diyorsa, burada, ayrı ayrı ele alınması gereken iki problemden sözediliyor demektir. Bunlar ayrı ayrı ele alınarak hedef küçültülmeli ve çözümün yolu açılmalıdır.

139. Eşler arasındaki tartışmada, her hangi bir tarafın haklı çıkmasından iki tarafın da uzlaşması daha sağlıklı ve sonuçları açısından daha verimlidir. Eşlerden biri tartışmayı kendisinin kazanmasının eşinin kaybetmesi anlamına geldiğini hatırdan çıkarmamalı, eşinin kaybetmesinden özel bir haz duyan kimse, herşeyden önce duygularının sağlıklı olup olmadığını tekrar gözden geçirmelidir.

140. Ortada bir problem varsa, eşler birbirlerini değil problemi hedef almalıdırlar. Bu durumda her iki taraf da birbirleri üzerinde değil problem üzerinde yoğunlaşır ve çözüm üretmenin gerekliliğine inanırlar. Her çıkan problemde, problemi tartışmak yerine eşler birbirlerinin varlığını, birbirlerinin karakterlerini, birbirlerinin huy ve zevklerini tartışmaya başlarlarsa, problem çözülmüş olmaz; aksine çözümsüzlüğe mahkûm edilmiş olur ve üstüne üstlük yeni problemler çıkar.

141. Bazı kimseler problemi çözmeyi değil tartışmayı kazanıp haklı çıkmayı hedeflerler. Eşler arasında böyle bir amaçla yapılan tartışma, iletişimin kopmasına kadar varabilecek kötü sonuçlar doğurmaya adaydır.

142. Cedelci biri olmayınız. "**İnsan, bir çok konuda tartışmacıdır**" buyurur Kur'an. İnsanın tabiatında bu vardır, fakat tabiatta bulunan bu güdüyü kontrol altına alıp "*hayırda yarışa*" kanalize etmek de irade sahibi her insanın becerebileceği bir durumdur. Tartışılmayacak konuları tartışanlar, tartışılması gereken problemlerde kavga etmeye başlarlar.

143. Dikensiz gül istemeyiniz, çünkü olmaz. Ve gülü seven, elbette dikenine de katlanmalıdır. Eğer gülünü seviyorsanız ve sevginiz karşılıksız sevgiyse, sevdiğinizin dikenine katlanmaktan da ayrıca zevk alırsınız. Fakat kimse sizden dikenini de sevmenizi isteyemez. Haddizatında, sevdiğiniz gülün dikenine katlanmaktan haz almak sevginin zirvesi, dikenini de sevmek, sevginin tutkuya dönüşüp gören gözü kör etmesidir.

144. Karı-koca ilişkisi yakın ilişki türlerinin başında gelir. Yakın ve sürekli ilişkilerde mutlaka problemler, pürüzler ve anlaşmazlıklar çıkar. Aslolan problemsiz, pürüzsüz olmak değil, çıkan problemleri kırıcı olmadan tartışmayı bilmektir. Tartışmayı çatışmaya dönüştürmemenin yolu öfkenizi dindirmeden harekete geçmemektir.

145. Tartışma iki çeşittir: Yapıcı tartışma, yıkıcı tartışma. Yapıcı tartışma, hoşlanmadığımız bir şeyi eşimize belli etmek ve bunu yaparken ölçülü davranmaktır. Bunu yapmadığımızda kendi kendimize yabancılaşırız. Eşlerin hoşlanmadıkları hâlde hoşlanmış gibi, sevmedikleri hâlde sevmiş gibi, ya da sevdikleri hâlde sevmiyormuş gibi, beğendikleri hâlde beğenmiyormuş gibi davranmaları kişiyi

kendisine karşı yabancılaştırır. Kendisine karşı yabancılaşma gittikçe diğerine karşı yabancılaşmayı da beraberinde getirir.

146. Tartışmanın yapıcı olabilmesinin temel iki şartı karşılıklı **iyi niyet** ve **güven**dir. Bu iki şart varsa o tartışma yapıcı tartışma olma şansına sahiptir.

147. Eşler birbirinin paratoneri olabilmelidir. Bilindiği gibi paratoner yıldırımları üzerine çekerek onların başkalarına zarar vermesini önler. Yıldırımlar paratonere zarar veremez, çünkü onun toprak hattı vardır; paratoner üzerine çektiği yıldırımı toprağa verir. Tıpkı bunun gibi, eşler de birbirlerinin negatif enerjilerini çevreye zarar vermeden soğurmaya çalışmalı, Kur'an'ın ifadesiyle birbirleriyle "*sükûnet bulmalı*"dırlar. (30:21)

148. Eşler, mümkün olan her yolu deneyerek, tartışmadan muhatabının kaybederek çıkmasının önüne geçmelidir. Eşler arasında tartışmayı birinin kaybetmesi diğerine kârdan çok zarar getirebilir. Bazen kazanılmış bir tartışmanın bedeli tartışmayı kaybeden eşin yüreğinin yaralanması, kişiliğinin zedelenmesi, onurunun kırılması ve hatta sevgisinin ve saygısının kaybolması pahasına olabilir. Böyle bir tartışmanın galibi, tartışmadan kazançlı çıkmadığını, aksine kaybettiğini anlamalıdır. En başarılı tartışma her iki tarafın da kazançlı çıktığı, öğüt alıp özeleştiri yaptıkları bir tartışmadır.

149. Şahsiyeti öldürmeyiniz. Eşlerin yapabileceği en büyük hata, birbirlerinin şahsiyetini hedef almalarıdır. Bu kişinin bindiği dalı kesmesidir. Çünkü, en yüksek insani ilişki, güçlü şahsiyetleri olan iki insan arasında kurulur. Şahsiyeti zayıf "yarım insan"larla, güçlü ve tam bir ilişki kurmak muhaldir. İşte bu nedenle, karı-koca birbirlerinin şahsiyetini sürekli takviye etmeli, her iki taraf da muhatabının kendine güven duygusunu artıracak şekilde davranmalıdır. Eşlerden birinin Kendine güvenmeyen, şahsiyeti yaralı, kişiliği tartışılan biri olması, diğerinin iftiharı değil, belki intiharı olacaktır.

150. Ev hanımlığı, bilgi ve beceri isteyen ayrı bir uzmanlık alanı olarak görülmeli, ev hanımı olmak "hiç bir şey olmamak" olarak algılanmamalıdır. Ev hanımlığını bir "meslek" olarak telakki etmenin gereği, ev hanımlığına evlenmeden önce hazırlanmak ve evliliğe hazırlıklı girmektir. Ev işlerinde beceri gösteren hanımların, yuvanın huzur katsayısını yükselten taraf oldukları unutulmamalıdır.

151. Evlilik ilişkisi, daha başında karşılıklı ezme, "adam etme", "dersini verme", kırma ve küstürme üzerine kurulursa, eşlerin ilişkisi daha başlamadan bitmiş demektir.

152. Eşlerden biri, ne kadar iyi tartışırsa o kadar doğru yapacağı kanaatindeyse, hem kendisine hem muhatabına kaybettireceğini şimdiden söyleyebiliriz. Tartışmayı tatlıya bağlama görevini üstlenen, evin yapıcı öznesi olmayı hak etmiş demektir.

153. Eşler, birbirlerini sürükli başkalarıyla kıyaslamamalıdırlar.Özellikle erkekler hanımlarını anneleriyle, kadınlar da kocalarını babalarıyla kıyaslamaktan kaçınmalıdırlar.

154. Evlilik sadece iki kişinin ilişkisi değil, iki ayrı ailenin, iki ayrı çevrenin birbirleriyle ilişki kurmasıdır. Aileleri ve çevrelerini birbirlerine yaklaştırma rolü evli çiftlere düşmektedir.

155. Evlilikte "nasıl olsa evlendik artık" anlayışı "çantada keklik" anlayışına zemin hazırlar. Bu anlayış bir kere yerleşti mi, evlilik fosulleşmeye başlamış demektir. Artık, karşılıklı düzeltme hakları kullanılmamaya başlar, yanlışlar katlanarak sürer gider. Fosilleşmiş bir evlilikte insan-insan ilişkisi ot-çöp ilişkisine dönüşür ve evlilik, insanın sırtında atılması mümkün olmayan bir kambura dönüşür.

156. Geçimsiz kadın yoktur, ancak kadını anlayabilen ve idare edebilen bir erkek gereklidir. Geçimsiz erkek yoktur, ancak er-

keği anlayabilen ve idare edebilen bir kadın gereklidir. Dünyanın en azılı katillerinin, dikdatörlerinin ve canilerinin dahi uyumlu bir aile kurabildiklerinin örneklerine rastlıyoruz. Bunun sırrı, bu tür canileri dahi idare edebilen kadınların varlığında aranmalıdır.

ÇOCUK EĞİTİMİ

Analık

157. Analık dünyanın en zorlu, en soylu ve en kutsal işidir. Dört sütun üzerinde yükselir:

a) Şefkat.

b) Sevgi.

c) Bilgi.

d) İlgi.

Bu dört unsurun kendisinde tekâmül ettiği anneler, "**kâmil anne**" olma vasfını kazanırlar ve "**kâmil insan: bütün insan**" yetiştirirler.

158. Bir anneye "ne iş yapıyorsun?", ya da "çalışıyor musun?" diye sormak sorulabilecek en anlamsız sorulardan biridir. Çünkü analık bir annenin hayatını dolduracak çaplı bir "iş"tir ve bir anneyi analığından alıkoyan her iş, hem anneye hem çocuğa ve hem de topluma zulümdür.

159. Modern dünya, kadını sokağa, fabrikaya, ofise, resmi daireye mahkûm etmekle, "kaşıkla verip sapıyla gözünü çıkarmak" deyimini doğrularcasına, kadını doğasına ve öz benliğine karşı yabancılaştırdı. Kendi doğasına yabancılaşan kadın analık duygusuna da yabancılaştı. Kendinden ve kadınlığından utandı ve kaçtı. Bu analığın katliydi. Doğasına yabancılaşan her unsurun

çözüldüğü gibi, kadın da doğasına yabancılaşınca ailenin çimentosu çözüldü.

160. Analığın en büyük okulu "iyi anneler elinde yetişmek", en güzel kitabı da "iyi yetişmiş çocuklar"dır. Deneme-yanılma metoduyla birçok işi öğrenebilirsiniz, ve fakat bu metodu annelikte denemeye kalkarsanız, ebediyyen pişman olabilirsiniz. Çünkü elinizdeki sermayeniz yeri doldurulabilir ve geriye kazanılabilir bir servet ya da eşya değil, bir "insandır" ve insan israfı israfların en korkuncudur.

161. Çocuk eğitiminin ilkokulu anne eğitimidir. İyi nesiller iyi annelerin elleriyle yetişirler. Bu nedenle her anne, aslında çocuğu değil "toplumu" doğurur. Bir toplumun kalitesi, annelerin kalitesinin göstergesidir. Bu nedenle, sağlıklı bir çocuktan sözedebilmek için sağlıklı bir anne ilk şarttır.

162. Bir kadının iyi annelik yapabilmesi için mutlaka sorumluluğunun bilincinde bir baba-kocaya ihtiyacı vardır. Eğer baba çocuğun sorumluluğunun tamamını kadına yükler, eşine yardım etmek yerine onu çocuktan dolayı suçlamak gibi çok kötü bir tavra girerse, kadın bu durumda çocuğa içerleyecektir. Mutluluğun kaynağı olan çocuğunu giderek mutluluğunun engeli gibi görmeye başlayacaktır. Anneyi çocuklara içerletmemek akıllı baba-kocaların en önde gelen görevlerindendir.

İnsan cinselliğinin öncelikli hikmeti, insan soyunun devamını sağlamaktır. İnsan nesli yeryüzündeki varlığını Allah'ın kendisine bahşettiği cinsellik duygusu sayesinde binlerce yıldır sürdürmektedir. Her insani duyguda olduğu gibi, cinsel içgüdü de, hem meşru hem de gayr-ı meşru yoldan tatmin edilebilir. İnsanlığın değişmez değerlerinin öbür adı olan İslâm, insandaki hiç bir temel güdüyü yok saymaz, ancak ıslah ve doğru yöne kanalize eder. Bu güdüleri, insanın duygusal, düşünsel, fiziksel, bireysel ve toplumsal gelişmesine yarayışlı hâle getirir ve insanın mutluğu yolunda bir araç olarak kullanır.

163. Cinselliğin bir kusur değil Allah'ın insana sunduğu bir bağış ve ilahi bir nimet oluşunun en büyük delili Hz. Peygamber'in cinsel birleşmeye "Allah'ın adıyla" başlanması tavsiyesidir. Bilindiği gibi besmele meşru işlere başlarken çekilir ve aynı zamanda Allah'a teşekkür anlamını taşır. Özbenliğin ayartıcı duygularından ve şeytani dürtülerden hem eşlerin kendilerini hem de cinsel birleşmenin mahsulü olan çocuklarını koruması için duygularını Aşkın Olan'a yöneltmelerini ve bu sayede "hayvani" bir güdüyü şu duayla insanileştirmelerini de yine Peygamber salık vermektedir: "Allahım! Bize bağışlayacağın çocuğun şeytandan bir iz taşımamasını temin et!"

164. Rahîm, hem kadının doğurma organının ismi hem de Allah'ın en büyük sıfatlarından biridir. Bu da, ana olmanın Allah'ın şefkat ve merhametinden büyük bir paya sahip olmak demeye geldiğinin en güzel işaretidir. Unutmayınız ki, bir kadının dünya hayatında elde edebileceği en büyük mutluluk "anne" ol-

maktır ve bir annenin dünyaya sunabileceği en önemli armağan, imanlı, şahsiyetli, mutlu ve özgür olarak yetiştirilmiş çocuklardır.

165. Her anne, hamileliği sırasındaki tüm manevi ilişkilerinden karnındaki yavrunun doğrudan etkilendiğini iyi bilmek zorundadır. Bilimsel araştırmalar, anne karnındaki ceninin, annenin duygu ve düşüncesinden etkilendiğini ortaya koymuştur. Annenin sevinç, korku, üzüntü, heyecan ve ıstıraplarının karnındaki çocuk tarafından algılandığı, hatta çocuğun gelecekte oluşacak kişiliğinde hamilelik döneminde annenin duygu ve düşüncelerinin temel teşkil ettiği bilinen bir husustur. Bu nedenledir ki, hamile hanımlar özellikle hamilelik sırasında manevi dünyalarını çok zengin tutmalı, yavrularının yüksek bir kişilik kazanması için duygu ve düşüncelerine yücelik kazandırmalıdırlar. İnsan duygu ve düşüncesinin en yüce olduğu anlar, insanın Allah'a en yakın olduğu anlardır. Bu da en güzel bir biçimde, ibadet, dua, zikir ve tefekkürle sağlanır.

166. Yine tecrübelerle sabittir ki, hamile annenin hamilelik sırasında zihninde canlandırdığı objeler ya da görüp aşırı etkilendiği insan, hayvan ve diğer varlıklar, karnındaki çocuğun sadece manevi dünyasını değil, kimi zaman fiziki yapısını dahi etkilediği görülmüştür. Bu çerçevede şahid olduğum ilginç bir anımı hatırlatmadan geçemeyeceğim: Bir zaman medyanın hayli ilgisini çeken bir olay olmuştu: Bir peteğe arılar "Allah" lafzını, Arapça aslına uygun olarak, kabartma şeklinde bal ile sırlamışlardı. Bu peteği incelediğinizde insan müdahalesinin imkansız olduğu açıkseçik görülüyordu. Bu peteğin sahibi olan dostumuz bize işin sırrı nedir diye sorduğumuzda şu açıklamayı yaptı: Arılar, yavrulama dönemlerinde, dikkatlerini çeken bir şeyi aynen peteğe kopyalarlar. Ben arıların bu özelliğini bildiğim için dikkatlerini çekecek şekilde Allah yazılı bir levhayı kovanlarının karşısına koydum, sonuçta bunu yaptılar." İnsan, bu konuda arıdan daha hassastır.

Bu nedenle hamile dönemlerinde kadınlar mümkün olduğunca zihinlerinde güzel insanları, en doğrusu insanların en güzeli Rasulullah'ı canlandırmalı ve Hz. Peygamber'in sireti üzerinde daha fazla durmalıdır.

167. Hamile bir kadının neleri yeyip neleri yememesi gerektiği ayrı bir uzmanlık alanıdır; biz burada bu konuya girecek değiliz. Ne ki, bizim asıl hatırlatacağımız şey, hamile kadının diyetinin birinci şartının "**helâl yiyecek**" olduğu gerçeğidir. Unutulmamamalıdır ki yedikleriyle insan ve davranışları arasında çok gizemli ve girift ilişkiler mevcuttur. İnsanın karakteri, seciyesi, kabiliyeti, duygu ve düşünce dünyası ve hatta tavır ve davranışları yediklerinden tamamen bağımsız ele alınamaz. Amerikalı bir biyokimya profesörünün, Amerikalılar'ın hamburgerle birlikte çok tükettikleri sığır etinin, davranışlar ve genler üzerindeki etkisi konusunda yaptığı araştırmadan sonra şöyle bir soru ortaya attığını çok azınız duymuş olmalıdır: "Amerikalılar ahlâkî tavır ve davranış açısından sığırlaşıyorlar mı?" Her anne-babanın kulağına "lokma durdurmaz" sözü küpe olmak zorundadır.

168. Anneler, eğer olağanüsta bir durum yoksa, kendilerini doğum sancını yaşamaktan mahrum etmeyip "aktif doğum"u tercih etmelidirler. Kadın bedeninin insan doğurmak için sağladığı imkan, hiç bir teknolojik aygıtta ve tam donanımlı hastanede bulunmamaktadır. Anneliğin tam tanımını, yalnızca ve yalnızca o dayanılmaz sancıda bulmak mümkündür. Anneler unutmamalıdırlar ki, doğum sancısı gelip-geçicidir lakin o sancının anneye kazandırdığı sahiplenme, bedel ödeyerek elde etme, gerçek bir anne olma gibi zengin duygular ömür boyu kalıcıdır. İnsanın çektiği her acı gibi, doğum sancısının anneye kazandırdığı "bilgelik" de cabası. Doğum sancısının annenin manevi hayatına kattığı zenginliği Hz. Peygamber'in "**doğum sırasında ölen kadının cennette**" olduğunu haber verişinden çıkarabiliriz.

169. Aktif doğumda, anne doğum sancısı çeker ancak doğum sonrası rehabilitasyonu daha kolay ve zahmetsiz olur. Pasif doğumda ise doğum sancısız olur fakat doğum sonrası rehabilitasyonu çok uzun ve zahmetli geçebilir. Fizyonomik ve psikolojik avantaj ve dejavantajları birlikte düşünüldüğünde, doğal olanın tercih edilip sentetik olanın terkedilmesi, uzun vadede insanın her zaman yararına olmuştur. Anlık zevkler uğruna kalıcı değerleri feda etmek nasıl akıl kârı değilse, anlık rahatlıklar uğruna kalıcı duygulardan olmak da öylesine akıl kârı değildir.

170. Doğum sırasında annenin hassasiyetlerine itina gösterilmesi doğumu kolaylaştıran unsurların başında gelir. Doğum sırasında gerekmediği sürece doğum mahalline insanların girip çıkması, işi olmayan insanların bulunması, kadın yerine erkek uzmanların doğum yaptırması, kadının haya refleksini harekete geçireceğinden, bu tür davranışlar doğumu zorlaştırır. Bunun yanında doğumun kendine has bir mahremiyeti ve gizemi vardır ki, onun ihlâli de anne açısından doğru olmasa gerek. Bir şairin şiir yazmasını, bir düşünürün makale yazmasını entellektüel bir doğuma benzetecek olursak, başkaları kendisini takip ederken bir şairin şiir yazma süreci bir düşünürün makale yazma süreci ciddi bir biçimde aksar ve hatta durur. Elbette ki doğum bundan çok daha ileri bir hassasiyeti gerektirir.

171. Çocuk doğumu, insanın ölümünün ters çevrilmiş şeklidir. Aslında, her doğumun hem bir kavuşma, hem de bir ayrılık olduğu unutulmamalıdır. Çocuklar bunun için doğarken ağlarlar. Çocuğun dünyadan duyduğu ilk ses, doğasıyla uyumlu bir ses olmalıdır. Bu da Allah'ın adıdır. Çocuk doğduğunda sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunarak adı konulur. Bu, bir dini tören değil, anne-babanın kendilerine bahşedilen bu emaneti aslına uygun bir biçimde taşıyacaklarına ve koruyacaklarına dair bir sözleş-

medir. Sözleşmeye ihanet edenler dünyada mutsuzlukla cezalandırılacaklardır. Hainlerin ahiretteki durumu ise daha acıklıdır.

172. Çocuğa seçtiğiniz isim, aslında bir kodlamadan farksızdır. Bu nedenle, çocuğunuza koyacağınız isim ait olduğunuz kültürün kodlarına uygun olmalıdır. İsim konusunda ideal davranmak isteyen anne-baba, her söyleyişte, her çağırışta zihinlere iyi şeyler çağrıştıran, bir güzel insanı, bir güzelliği hatırlatan ve her dile gelişte adeta bir duaya dönüşen isimleri tercih etmelidir. Bazı anne-babaların kendi değerleri ve kültürlerine karşı duydukları aşağılık duygusunu çocuklarına verdikleri isimlerden anlayabilirsiniz.

173. Her insan özgün, orijinal ve eşsiz bir varlık olarak dünyaya gelir. Sizin çocuklarınızın da her biri özgün, orijinal ve eşsizdirler. Hiç bir çocuğun, dünyada tıpa tıp benzeri bir başka çocuk yoktur. Tıpkı parmak iziniz, göz retinanız ve gen kodunuz gibi. Bu nedenle de, her çocuğun terbiyesi, özgün, orijinal ve kendine has boyutlar içermelidir. Çocuk terbiyesinin her yerde, her zamanda ve herkes için geçerli tek bir standardı yoktur ve olamaz da. Ancak her yerde geçerli standart ilkeleri olabilir ki, bu ilkeler insanlığın değişmez değerleridir, zaman ve mekanla değişmezler.

174. Çocuk doğduğu andan itibaren öğrenmeye başlar. Eğer siz ilk yıllarda ona güvenlik duygusunu verir, onu sevgi ve şefkatle beslerseniz o geleceğinde "emin olan ve kendisinden emin olunan", umut, sevgi ve inanç dolu bir insan olacaktır. Eğer ilk yıllarda güvenlik duygusunu veremezseniz, ömür boyu kimseye güvenmeyen ve kimsenin kendisine güvenmediği, umutsuz, sevgisiz ve sevimsiz, kötümser bir insan olup çıkacaktır.

175. Çocuksuzlukla sınanan ve tüm meşru yolları sınadığı hâlde çocuk sahibi olamayanlar bir yana, bir ailenin bile-isteye çocuk yapmaması düşünülemez. Bunun hiç bir mantıkî ve vicdânî açıklaması da yoktur.

176. Hiç bir anne-babanın tıbbi bir problem olmadığı ve mümkün olduğu hâlde çocuğunu kardeşsiz bırakma hakkı olmasa gerektir. Kardeşsiz bir çocuk, bazı duygulardan ve değerlerden bir ömür mahrum kalmaya mahkûm bırakılmış demektir. Mesela:

Ömür boyu abi ve abla olamayacaktır.

Ömür boyu amca ve dayı olamayacaktır.

Ömür boyu hala ve teyze olamayacaktır.

177. Tüm aklı başında pedagogların da onayladığı gibi bir çocuk çok zor, iki çocuk zor, üç çocuk kolay, dört çocuk çok kolaydır. Bir çocuk zordur, çünkü "tek" olmanın getirdiği tüm olumsuzlukları hem anne-baba, hem de çocuk ömür boyu yaşar.

178. En kolay çocuk yetiştirme yöntemi çift çift büyütmedir. Yani, çocuğu tek bırakmayıp makul bir aradan sonra ona ikinci bir kardeş verip onu akranlı yetiştirmek. Bu durumda, hem anne-baba bir çocuk için verdiği emekle iki çocuk birden yetiştirmiş olacak, hem de çocuklar birbirlerine dayanarak tek ve yalnız olmanın ömür boyu sürecek olan psikolojik rahatsızlıklarına yakalanmayacaklardır.

ÇOCUĞUN ŞAHSİYETİ İLK YEDİ YILDA OLUŞUR

"Çocuklara öğretilen şeyler taşa kazılan yazılar gibidir."

Hz. Peygamber

179. Adı Hans ya da Hasan, Maria ya da Meryem, bütün çocuklar aynı dindendir ve dünyanın tüm çocukları her Müslüman'ın din kardeşidir. İnsanın mutluluğunun öbür adı olan İslâm'a teslim olmuş bir insan, dünyanın neresinde bir çocuk görürse, ona dindaşı gözüyle bakmak zorundadır, çünkü çocuklar "İslâm fıtratı üzerine doğarlar".

180. İşte bu nedenle dünyanın neresinde olursa olsun bir çocuğun ölümü Allah'a teslim olmayan bir insan için bir kere, bir Müslüman için iki kere kayıptır: Birincisi insanlıkta eş olduğu için, ikincisi dinde kardeş olduğu için. Yine bu nedenle dünyanın tüm çocuklarını sevmek, bir Müslüman için din kardeşliği çerçevesinde bir görevdir ve onların acı çekmesi karşısında inanan insanın yüreği iki kez yanmalıdır.

181. Tüm çocuklar masumdur ve çocuklar arasından kafir ve münafık çıktığı görülmemiştir ve görülmeyecektir. Onların masumiyetlerini zedelemek, safiyetlerini bozmak, fıtratlarına ters inançlar, yaşam tarzları ve düşünceler empoze etmek, çocuk katliamının manevi olanıdır.

182. Anne-baba olmaya karar verdiğinizde, çocuk yetiştirmeyi, dünyanın en çok sorumluluk isteyen görevi olarak görünüz.

İyi biliniz ki çocuk yetiştirmek ne çiçek yetiştirmeye ne ağaç yetiştirmeye benzer. Çok daha güç ve güçlüğü oranında da soylu bir görevdir. Çocuk terbiyesi çocuğa duydugunuz saygının bir gereğidir, bu da kendinize duyduğunuz saygıdan kaynaklanır. Kendisine saygı duymayanlar, çocuklarına da saygı duymazlar.

183. Her çocuğun şahsiyeti yedi yaşına kadar oluşur. Oysa, işi bilmeyen anne-babalar her şeyin yedi yaşından sonra başladığını sanırlar. Bu yaş, herşeyin başladığı değil, neredeyse kişilik oluşumunun tamamlandığı yaştır. Bu demek değildir ki, çocuğunuzun geri kalan çocukluk yıllarında yapılacak bir şey yoktur ve size, artık oturup hâlinize ağlamaktan başka birşey düşmez. Elbette, yedi yaşından sonra da yapılacak çok şey vardır, fakat çocuğun şahsiyet iskeleti ilk yedi yıl içerisinde kurulur, daha sonra yapılanlar bu iskeletin ete büründürülmesi ve süslenmesidir. Chicago Üniversitesi hocalarından Dr. Benjamin Bloom'un yaptığı çeşitli araştırmalar sonucunda ilk yedi yılda çocuğunuzun zekasının % 70'inin oluştuğu görülmüştür. Burada bilgi ve tecrübe ile zeka altyapısını birbirine karıştırmamak gerekir. Zeka, çocuğunuzun aldığı bilgileri muhakeme etme, sentez, analiz ve soyutlama yapabilme ve bunları kullanabilme potansiyelidir.

184. Her çocuk ilk yedi yıl içerisinde insan şahsiyetinin omurgası olan şu beş özelliği, beş aşamada kazanır. Bunlar:

1) Emniyet ve güven duygusu,

2) Kimlik duygusu,

3) Yeterlilik duygusu,

4) Güç duygusu ve

5) Özdenetim duygusudur.

185. Birinci duygu olan emniyeti, yaklaşık olarak 0-1.5 yaş arası, ikinci duygu olan "kimliği" 1.5-3 yaş arası, üçüncü duy-

gu olan "yeterlilik" duygusunu 3-4 yaş arasında, dördüncü aşama olan "güç" duygusunu 4-6 yaş arasında, beşinci aşama olan "özdenetim" duygusunu 5-7 yaş arasında kazanır. Şimdi bu beş duygunun kazanıldığı ilk yedi yıllık dönemde çocuğun anne-babasına düşen görevlerin neler olduğunu, neleri yapmamaları gerektiğini kısaca maddeler hâlinde ele alalım:

1) Emniyet Duygusu:

Emniyet ve güven, çocuğun daha sonraki yaşamını doğrudan etkileyecek en temel duygudur. Bu duygunun temeli 0-1.5 yaş arasında atılır. Emniyet duygusunun oluşumunda ağlama, korkma, çaresizlik, sinirlenme gibi etkenler ciddi rol oynar.

a. *Ağlama*: Bilindiği gibi bebekler çevresindekilerle ağlayarak iletişim kurarlar. Onların bu yöntemi seçmeleri çaresizliklerindendir. Ağlama, bir bebek için hem duyuru, hem bildiri, hem ceza, hem savunma aracıdır. Onun başkaca bir savunma aracı yoktur. Bebeğin güven duygusunu zedelememek istiyorsanız, onun ihtiyaçlarını mümkünse ağlatmadan gideriniz. Ağladığında ihtiyacı giderilmeyen bir bebek, güven duygusunu kazanamayacaktır. Her ihtiyacı ağladığında giderilen çocuk, kendini normal yolla ifade edemez. Büyüyünce kendisi de başkalarının ihtiyaçlarını onları ağlatmadan yalvartmadan gidermez.

Bebeğinize bu yaşta sabrı öğretmeye kalkmayınız, şimdi sabrı öğretme sırası onda, öğrenme sırası sizdedir. Bu yaş gurubundaki bebekler çok hassas olurlar; Anadolu analarının ifadesiyle, "melekleri görüp, onlara gülecek kadar" hassas. Yalnızca fiziksel olumsuzluklardan değil, evdeği karı-koca kavgasından, huzursuzluktan dahi etkilenirler ve huzursuz olurlar. Onların yürek alıcıları yetişkinlerden çok daha nettir ve en ufak olumsuzluğu hassas yürekleriyle

anında hissederler. Bu yaştaki bir bebeğin tüm tavır ve davranışları yüzde yüz sahici davranışlardır. Mutlaka dikkate alınmalıdır.

Bebeğinize güven aşılamanın en geçerli yollarından biri de onunla sürekli konuşmaktır. Onun sizin ne dediğinizi anlamaması ve size cevap veremeyecek olması onunla konuşmanıza engel olmasın. Evet, bebek sizin ne dediğinizi anlamaz, fakat kendisiyle ilgilendiğinizi, kendisini farkettiğinizi, kendisine önem verdiğinizi kesinlikle anlar ve o da tıpkı sevilen bir kuşun, okşanan bir kedinin, sulanan bir çiçeğin cevap verdiği gibi size kendi diliyle cevap verir, bundan kuşkunuz olmasın. Sıralama çağında, çocuğunuz "aktif dile" sahip olmasa da "pasif dile" sahiptir ve beyni kendi küçük dünyası içerisinde algılama faaliyetini, yüreği de hissetme faaliyetini sürdürmektedir.

b. *Korkma*: Korktuğunu gördüğünüzde onu sakince uyarınız. Fakat öncelikle korkacak durumlardan onu koruyunuz. Fakat ona cesur olması gerektiğini öğretmeye kalkmayınız. Eğer kronikse, üzerinde durmayınız. Bebeğin korkusunu yenen en güzel ilaç anne sütü, en güzel mekan anne göğsüdür. Bu nedenle Kur'an kadınların ilk iki yılda bebeklerini emzirmelerini ima ederek (2:233), bebeklerin anneleri üzerindeki temel bir hakkına atıf yapmıştır.

c. *Sinirlenme*: "Parmak kadar bacağıyla şunun sinirine bak" dediğinizi duyar gibiyim. Fakat onu anlayınız, çünkü bebek tam o aylarda bedensel gelişiminin en hızlı dönemini yaşadığı için tüm vücudunda bir baskı ve gerginlik hissetmektedir. Ona yapacağınız en güzel şey kızmak yerine duygularını nasıl belli etmesi gerektiği yolunda rehberlik etmektir. Bu da, dikkatini başka tarafa çekmek demektir.

Bu çağda, anne sütüyle beslenen bebekler ruhsal açıdan anne sütüyle beslenmeyen bebeklerden daha sağlıklı ve dengelidir.

Çünkü anne sütü içerisinde bebeğin bedensel gelişimine ve ayına paralel olarak değişen minerallere ve vitaminlere sahip olma özelliği vardır. Bu vitaminleri daha hamilelik döneminde annenin depolaması için bir uyarı mekanizması yerleştirilmiştir ki, halk arasında buna "aşermek" adı verilir. Onu yakınlarınız tarafından sevilmeye zorlamanız da sinirlendirebilir, bu sizin için "gurur" kaynağıdır, fakat bebek için bir eziyet ve işkenceye dönüşebilir. Sonuç güven zedelenmesidir.

d. *Çaresizlik*: Bebeğinizin çektiği acıyı çekmeye değil, onun acısını farkettiğinizi farkettirmeye çalışın. Onun acısını belli etmesine sinirlenmeyin, aksine acı çekmenin insan için olağanüstü bir şey olmadığını, telaşsız davranışlarınızla ona iletmeye çalışın. Telaşınızı farkederse, acısı endişeyle karışacak ve artacaktır. Bu da güven kaybına neden olacaktır. Ona en çok güven veren makam ana kucağıdır; sakın bebeğinizi şımartmaktan söz etmeyin, unutmayın ki hiç bir bebek -dikkat edin, çocuk değil- şımarmaz, çünkü şımarmayı bilmez. İnsanın duygularının en sahici ve en samimi olduğu çağı bebeklik çağıdır.

2) Kimlik Duygusu:

Çocuğunuzun artık "ben, ben" dediği zaman: İşte ilk defa kendi başına bir varlık olduğunu bu aşamada keşfeder. Bu aşama çocukta temel bir "ben idraki"nin nüvesinin atıldığı aşamadır. Bu aşamada "evet" ve "hayır" anlam kazanır. Güzel-çirkin, iyi-kötü duygusu bu aşamada verilir. Kimlik gelişimini etkileyen şeyler arasında *anne-babadan ayrılık korkusu, sahiplenme, keşfetme, kendi kendine yapma, yeni duygular edinme, karşı gelme ve inatçılık* gösterilebilir.

a. *Ayrılık korkusu*: Anneye yapışık olmak ister, onun eteğini bir an bırakmak istemez. Çocuğun bu tavrı, genelde annelerin

çocuklarını kendilerine "yakmaları" sonucunda oluşur. Aşırı ilginin zararını anne çeker. Bu dönemde çocuğun keşfe çıkması için fırsat verin. Onu yakın takibe almayın ve en önemlisi onu terketmekle, yalnız bırakmakla tehdit etmeyin, fakat ara sıra yalnız bırakın. Tabi ilgisini üzerinizden çekerek, bir başka şeye yönlendirerek yapın bunu.

b. *Sahiplenme*: Bu yaş ilk defa sahip olma duygusunun yaşandığı yaştır. Henüz mülkiyet duygusu oluşmamıştır. Eline aldığı şeyin kendisine ait olduğunu zanneder. Bazı şeylerin ona ait olduğunu ifade edin. Ona ait şeyleri ondan alırken izin alın ve her şeyin kendisine ait olamayacağını söyleyin. Ona ait eşyalar için özel bir alan belirleyin ve arkadaşları için ayrı oyuncaklar bulundurun. Bu onun zorla kıskançlık ve hırçınlık yapmasını engelleyecektir. Bu yaş çocuğunun kendisine ait bir şeyi vermek istememesi, pintiliğinin değil, mülkiyet duygusunu yeni kazanmış olmasının sonucudur. Onun kendisine ait olmayan şeyleri sahiplenmesinin önüne, kendisine ait şeyler vererek geçebilirsiniz. Yine bu yaş çocuğunun bir başkasına ait oyuncağı alması, kesinlikle hırsızlık değil, mülkiyet anlayışının olmamasındandır.

c. *Keşfetme*: Çocuğunuzun ilk keşiflerinden biri kendi vücudu üzerinde olacaktır. Ona vücut kısımlarından doğal bir biçimde sözedin. Onun dikkatini bilgi vereceğim diye ille de cinsel organlarına çekmeyin. Cinsel organları kötülemek de ona tersinden dikkat çekmektir. Çocuk için her organı eşittir ve o kendi organları arasında büyüklerin yaptığı ayrımı yapmamaktadır. Vücudunu keşfettiği için çocuğu azarlamayın ve vücut kısımlarını "iyi", "kötü" diye yargılamayın. Hele çocuğunuzun vücuduyla hiç alay etmeyin, kimliği zedelenir. Çocuğunuz bir şeyi merak ediyorsa onun merakını bir şekilde giderin. Bazen bir bardağın düşünce kırılacağını kendisine zarar vermeden kırmasını sağlayarak öğretebilirsiniz. Radyoya çok ilgi duyuyorsa, radyo taklidi bir oyuncakla merakını tatmin edebilirsiniz.

d. *Kendi kendine yapma*: Onun bir takım şeyleri kendi başına yapmasına izin verin. Sürekli ona "sen beceremezsin" demeyin, o zaman gerçekten becerebileceği şeyleri de denemeye kalkmaz ve kendine güvenini kaybeder. Ona yaptıklarından dolayı "iyi çocuk" ya da "kötü çocuk" olduğunu söylemeyin, yaptıklarının "iyi" ya da "kötü" olduğunu söyleyin. Çocuğu ve deliyi övmek adamı mahcub eder. Çocuğunuzun yanında, başkalarına, onunla övünmeyin ya da onu yermeyin. Öyle yaparsanız, doğrunun ölçüsünü hep "başkaları" zanneder.

186. Çocuk ilk kez kaşığı eline aldığı zaman ona sağ elle yemesini öğütlemek Hz. Peygamber'in bir uygulamasıydı. Bu uygulama, ilk bakışta büyüklerin bir hassasiyeti gibi görülse de, üzerinde düşünüldüğünde sıradan bir uyarı olmaktan çok öte anlamlar taşıdığı ortaya çıkar. Kas kontrolü ve kaslar arasındaki koordinasyon iki unsurdan oluşur: Biri "yan" kavramı, diğeri de "yön" kavramı. Bir çocuğun yan kavramıyla, yani "sağ yan", "sol yan" kavramlarıyla karşılaşması, bir anlamda "iç uzayı" ile ilk buluşması anlamını taşır. "Sağ elinle ye" dediğiniz, sol elini uzatınca geri çekip ille sağını uzatmasını istediğiniz ve onu uzatıncaya kadar biberonunu vermediğiniz bir bebeğe, aslında hiç farkında olmadan "iç uzayını" öğretmiş olmaktasınız. Bu ise, çocuğun "mekan" duygusunu kazanmasına ve ellerini ve ayaklarını dengeli kullanmasına zemin hazırlar. Yön kavramı ise "dış uzay"dır ve çocuk eşyanın bir *duruşu* olduğunu ancak bu kavramla öğrenir. İç uzay ve dış uzay hakkında asgari bir bilinç geliştirememiş olan çocukların, ayakkabıyı ısrarla ters giydiğini, okula başladığında "b" harfini, tersinden "d" olarak yazdığını göreceksiniz.

e. *Yeni duygular edinme*: Mesela sizden kışın ortasında dondurma ister ve bağırıp çağırmağa başlar. "Şimdi nerden çıktı bu?" diyorsanız, o "hayır" demeyi ve sizin tepkinizi ölçmeyi yeni yeni

keşfetmiştir ve onu sizin üzerinizde denemektedir. Ona göstereceğiniz tepki "iki tokat" olmamalı, ona duygularını ve isteklerini nasıl ifade etmesi gerektiğini ısrar ve tekrar ederek söyleyin. Hiçkimse duygularını hissetme ya da hissetmemeyi seçme hakkına sahip değildir, lakin herkes duygularını nasıl ifade edeceğini öğrenebilir. Ona özür dilemeniz gereken yerde "özür dilerim", teşekkür etmeniz gereken yerde "teşekkür ederim" demekten çekinmeyiniz.

f. *Taklit etme*: Bu yaştaki çocuğunuz mutfakta biberi tuza karıştırıyorsa bu annesini taklit ettiği içindir. Bazen kendisinden büyük kardeşini, bazen babasını taklit ettiği olur. Ona mutlaka sınırlar koyun ve o sınırları aşmaması gerektiğini öğütleyin. Değerli eşya ile oynamasına, küfretmesine, akranlarına zarar vermesine izin vermeyin. Bazı yanlışlarının bedelini ödemesini öğretin, bu dönemde ruhunu yaralamayan ufak cezalar verebilirsiniz, fakat bunlar mutlaka eğitici ve öğretici olmak zorundadır.

g. *Karşı gelme*: Çocuğun evde karşı çıkma ve isyan denemesinin en büyük sebebi, anne-baba, ya da büyük kardeşlerin birbirleri arasındaki karşı gelme örnekleridir. Çocuğun "hayır"lı ifadelerini onaylayın, hatta kendisine geri-ileti yapın: "Sen şimdi buna hayır diyorsun, öyle mi?" şeklinde. Ona bu yöntemle doyasıya "hayır" dedirtebilirsiniz, usanacaktır. Ona yalnızca muvafakati değil muhalefetin nasıl yapılacağını da öğretin. Unutmayın ki "*la*" (hayır) diyemeyen "*illa*" (yalnızca) diyemez. Çocuğunuzu her şeye "evet" diyen biri yapmak, onu topluma "şahsiyetli bir insan" olarak değil "uysal ve kuzu bir vatandaş" olarak katmanız anlamına gelir. Bundan, ne siz, ne o kârlı çıkarsınız.

h. *İnatçılık*: İnatçılık, doğuştan gelen bir boyutu olmakla birlikte çoğunlukla yanlış terbiye sonucu ortaya çıkan bir ahlâkî hastalıktır. Çocuklar nasıl inat edileceğini çoğu zaman ailenin diğer fertlerinden öğrenirler. Çocuğunuzla kesinlikle iktidar mü-

cadelesine girmeyiniz. "Hayır" dediği için cezalandırmayı kesinlikle düşünmeyiniz. Razı olmamanız gereken şey onun size ya da başkalarına kötü davranmasıdır, karşı çıkıp "hayır" demesi değil. Ona karşı güç gösterisine girişmeyin, sizin çocuğunuzdan güçlü olduğunuzu şimdiden söyleyebilirim. Çocuğunuza sıradan ve olağanüstü-acil durumlar arasındaki farkı izah edin. Çocuğunuzun arzularının sonuçlarını denemesine izin verin. Onu yapmayacağınız ve yapamayacağınız şeylerle tehdit etmeyin: "Seni vururum ha, seni şişlerim ha" gibi. Tehdit edilen çocuk isteklerini tehditle yaptırmaya başlar. Bu tehdit sadece kendinden küçük ve zayıf olanlara karşı değil kimi zaman kendinden büyük ve güçlü olanlara karşı da kullanılır, ne ki yöntemi farklı olur. Mesela annesini tehdit etmek isteyen çocuk bu işi bazen "Ağlarım ha" diyerek, bazen de "şimdi altıma yapayım mı?" diyerek gerçekleştirir.

3) Yeterlilik:

Eğer çocuğunuz emniyet ve güven duygusunu kazanır, kendi kimliğini keşfedecek fırsatı elde ederse bu kez yeterliliğini isbat etme sürecine girecektir. Çünkü güvenlik ve kimlik sorunlarını çözmüş birine düşen yeterlilik isbatından başka bir şey değildir. 3-4 yaş arasındaki bu dönem hayallerle gerçeklerin birbirine karıştığı dönemdir. Kendine inanıp inanmaması, güvenip güvenmemesi bu dönemde verilecek terbiyeye bağlıdır. Bu dönemde *keşfetme, deneme-yanılma, yardım isteme, ilgi alanları oluşturma, yaramazlık yapma, korku duyma, yetersizlik hissetme, hayal ve gerçek arasında gidip gelme* gibi durumlar yaşanır:

a. *Keşfetme*: Bu yaşta artık istediği gibi yürüyüp koşacağı için çocuğunuza uçsuz bucaksız bir keşif alanı açılmıştır. Özellikle kapıdan dışarıda neler olup-bittiği ilgi alanına girmiştir. Seçenek sunmanızın zamanı gelmiştir. Ona içlerinden birini seçmesi için

üç-dört seçenek sunun. Ona rahatlıkla "artık kendini kontrol edebilirsin" deyin ve ısrar edin. Karşılaşabileceği tehlikelerden söz edin. Sınırlar çizin ve bunları aşmaması için uyarın. Sınırları ihlâl ediyorsa üzerine yatmayın, mutlaka münasip bir karşılık verin. Ona, bebek gibi davranmamasını söyleyin. Fakat, kesinlikle keşiflerinden dolayı onu cezalandırmayın ve gereksiz yere korkutmayın.

b. *Deneme-yanılma*: Kalemle yazı yazmaya, sırtına okul çantasını geçirmeye çalıştığını göreceksiniz. Yeni ve daha karmaşık oyuncaklar isteyecektir. Oklavadan kılıç, legodan silah yaptığına şahit olacaksınız. Hatta sabun köpüğünün başında onlarla ilginç deneyler yaptığı da olabilir. Ya da, eline geçirdiği bir boruyu flüt olarak kullandığını. Bütün bunlar yeteneğini keşfetmeniz için işinize yarayabilir. Eleştirmemeye çalışın, deneyip sonucunu görmesi için elinizden geleni yapın. Zarar vermeden her kimliğe girsin ve çıksın, Bu kimliklerden hangisi onun üzerinde sahici duruyor, ona bakın.

c. *Yardım isteme*: Yapamayacağı şeyleri yapabileceğini düşünür ve "bunu yapabilirim" der. Yemeği kendisi yemek ister lakin kaşığı büyük bir ihtimalle tutamaz. Fakat ısrar eder. Tam yardım etmenin zamanıdır, engel olmanın değil. Onun da size yardım etmesini isteme zamanı gelmiştir. Sofrayı kaldırırken küçük bir şey de ona verip götürmesini sağlayın, işe yaradığına sevinecektir. Başladığı işi bitirmesini ummayın, başlamasını bir getiri olarak kaydedin. Yetişkin insan gibi davranmasını ve bir işi bağımsız olarak becermesini beklemeyin, pahalıya mal olabilir.

d. *İlgi alanları oluşturma*: Süslü bir diş fırçası iyi bir başlangıç olabilir. Fakat bu onun "Ay nereye gidiyor", "karpuz hangi fabrikada yapılıyor", "yağmur buluta nasıl giriyor", "bebeğim niçin gülmüyor" gibi sorular sormasına engel olamaz. İlk defa arkadaşları vardır; oyuncaktan, ayıcıktan vs.. Onun sorularına verebildiğiniz kadar cevap veriniz. Ufkunu daraltacak müdahaleler yapma-

yınız, aksine merakını artıracak şeyler söyleyiniz. Ara ara, babacan bir tavırla size ne yapmanız gerektiğini söyleyecektir; eh, bu kadarını da sineye çekeceksiniz.

e. *Yaramazlık*: Yeni öğrendiği her şeyi denemenin verdiği heyecanla onu bir yerde bir gökte görebilirsiniz. Yaramazlığın en büyük sebebi artık her türünü almaya başladığı gıdaların bedeninde oluşturduğu enerji birikimidir. Siz, bu birikimi harcaması için ona yer, imkan ve alan gösterin. Enerjisi tükenene dek durmasını beklemeyin. Misafirin çocuğuna sataşmasını istemiyorsanız eline en az kendi boyunda bir lahana bebek tutuşturmanız gerekecek. Fakat kesinlikle insanlara ve eşyaya zarar vermesine izin vermemelisiniz. Sizi kullanacak çağdadır ve kullanmasına izin vermeyiniz. Bu çağdaki çocukları evde terbiye etmeyen anne-babalar, çoğu kez gittikleri misafirlikte terbiye etmeye kalkarak, iki kere yanlış yaparlar. Ona yeni şeylere dokunurken izin almasını öğretin. İlgisini zararsız alanlara yönlendirin ve merakını onda gidermesine ses çıkarmayın. Dağıttığını toparlamayı öğretin ve mutlaka kendi döküntülerini toplasın. Çocuğunuzu evde terbiye etmek yerine sokakta ya da başkalarının yanında terbiye etme ve cezalandırma yanlışını işlemeyin. Onun yaramazlığına kafanızı takıp kendinizi suçlamayın. Çocuğunuzun yaramazlığı yüzünden sosyal ilişkinizi kesmeyin, ne ki onun huyunu en iyi siz bildiğiniz için sosyal ilişkilerinizi sabote edemeyeceği zaman ve mekanları seçin.

f. *Korku duyma*: Bu yaşta çocuklar hayal dünyalarında korku üretirler. Bu nedenle karanlıktan korkabilirler ve kapının ardında canavar olduğunu iddia edebilirler. Bunun en büyük etkeni bir çocuğun baş düşmanı olan televizyonda seyrettiği korku ve dehşet sahneleri ya da şuursuzca kendisine anlatılan masallar ve "öcü gelir seni yer" gibi tehditlerdir. Çocuğunuzu televizyonun tahribatından koruyunuz. Onun sizin çocuğunuz değil de televizyonun

çocuğu olmasına asla izin vermeyiniz. Onun korkularıyla dalga geçmeyiniz. Korktuğu şeylerin gerçekliğini tartışmayınız ve onun korkularını aşırı ciddiye alarak kronikleştirmeyiniz.

g. *Yetersizlik duygusu*: Bunaltı dönemleri yetik insanlarda görülebileceği gibi çocuklarda da görülebilir. Mevsimin, havanın, yenilen yiyeceklerin, evdeki maddi manevi atmosferin çocuğun psikolojisi üzerinde de etkili olacağını aklınızdan çıkarmayın. "Benim derdim bana yeter, çekil başımdan" dediğiniz çocuk, aslında sizin derdinizle dertleniyor olabilir. Fakat bunun nasıl yapılacağını bilemiyordur. Ya da bir ara dönemi geçiriyordur, bunun için birden bire hırçınlaşır, saatlerce ağlar, hiçbir şeyi kabul etmez vs. Esnek olun. Kendi hâline bırakmayı deneyin. Ona yardımcı olma isteğinizi münasip bir dille anlatın. Onu bir bebek gibi davrandığı için cezalandırmayın; korkmayın, o artık bebekliğe geri dönemez, yeter ki siz ona rehberlik edin ve krizini atlatmasına yardımcı olun.

h. *Hayal ve gerçek arasında gidip gelme*: Çocuğunuzun hayali çocuğu, hayali kedisi, hayali arkadaşı olması bu dönem için şaşırtıcı gelmemelidir. O, aslında henüz tam anlayamadığı ve serbestçe hareket edemediği bir dünyadan hayallerinin uçsuz bucaksız dünyasına seyahat ediyor. Size düşen onun hayallerine saygı göstermek ve bunu eğitim için bir fırsat olarak kullanmak. Fakat, hayalle gerçek arasındaki farklara dikkat çekmek ve onun hayalinde ürettiği şeylere gerçekmiş gibi katılmamak.

4) Güç Duygusu:

Çocuğunuz 4 yaşına geldiğinde daha önce onda hiç görmediğiniz bir değişim görebilirsiniz. Adeta "isyanları oynamakta" ve ciddi ciddi size karşı "hayır" demektedir. Sizin her dediğinizi onaylamamakta, kimi zaman sizin rehberliğinizi dahi reddetmek-

tedir. İşte bu "güç" ve "otorite" kazanma duygusudur ve 6 yaşına kadar bu duygunun temelleri atılır. Bu çocuk terbiyesinin en hassas döneminde yapacağınız müdahaleler, yönlendirmeler, vereceğiniz terbiye ve kazandıracağınız altyapı ömür boyu çocuğunuzu etkisi altında bırakacaktır. Bu dönemde şu durumlar yaşanır: *Gücü keşfetme ve onu elde etme, gücü inşa etme, gücü sınama ve zorlama, kendini koruma ve kollama, güç gösterisi ve güç kaybı.*

a. *Gücü keşfetme ve onu elde etme*: Çocuğun keşfedeceği bu güç her şeydir; ona olan sevginiz, ilginiz olabileceği gibi ağıt, baba, dede, nene vd. de olabilir. Sizi en iyi kullanabileceği dönemdir. Fakat onların kendi güçlerini keşfetmesi sizin uzun vadede lehinize olacaktır. Burada da denge esastır. Onun güçlü biri gibi davranma arzusunu kösteklemeyin, fakat önüne bunu daha olumlu sergileyebileceği seçenekler sunun. Onun gücünü değil kendi gücünüzü denetleyin ki o sizin "termometreniz" olsun. Akıllı anne-baba, sadece kendisinin çocuğu terbiye ettiğini düşünen değil, çocuğun da kendi nefsini terbiye etmek için bir 'araç' ve 'fırsat' olduğunu düşünen kimsedir. Çocuğunuzun gücünü bastırmayın, onun güç gösterisi size karşı değildir, o kendisini kendisine karşı isbatlamaktadır. Ona gücü nasıl uygun bir biçimde elde edeceğini öğretin. Onun gittikçe artan bağımsızlığı karşısında telaşa kapılmak yerine, ona kontrol altında olduğunu hissettirin. Onun güç gösterisine karşı siz de güç gösterisine girişerek 4-5 yaşındaki çocuğunuzla ayaklaşmanız, yapabileceğiniz en büyük yanlıştır.

b. *Gücü inşa etme*: O artık, soğutucunun üst raflarına ulaşıp oradan kendi başına kek aşıracak kapasiteye ulaştığını düşünmektedir. Diş macununu sizin sıkmanıza ihtiyaç duymadığını sanmakta, elbisesini kendi kendine giyeceğini söyleyerek atletini ters giydiğini söylemenize bozulmaktadır. O hâlde bütün bunları yaparken size karşı aşırı duyarlı ve abartılı davranacaktır. Çünkü

o kendisinden öyle emindir ki, sizin müdahalenize tepkisinin büyüklüğü kendine olan güveniyle orantılıdır. İşte bu tepki güç inşa etmedir ve ona sınırlarını (haddini) öğretin fakat bu sınırlar keskin ve tek çizgili değil tampon bölgeleri de olan yumuşak geçişli ve çift çizgili sınırlar olsun. Sınırları çiğnediğinde mutlaka tepki verin fakat onun gücünü onaylamanız gereken yerde tereddüt etmeden onaylayın. Onun gücünü sınırlamak için şiddete başvurmayın, fakat kesinlikle kontrol dışı kalmasına izin vermeyin.

c. *Gücü sınama ve zorlama*: Çocuğunuz, size gücünü göstermek için, sizi sınayacak, olmazsa elindeki tüm imkanları kullanarak zorlayacaktır. Bu durumda size düşen neyin gerçekten önemli olduğunu bilmek ve münasip olanı yapmaktır. Ancak, sizin tavırlarınız arasında çelişki bulunmamalıdır. Çevresini ustalıkla idare ettiği için çocuğunuzu azarlamayın. Eğer yetersiz kalıyorsanız, suçu onun gücüne değil kendi yetersizliğinize verin. Size ve kendisine karşı dürüst davranmasını hedefleyin ve bu hedefe giden yolu sabırla yürüyün.

d. *Kendini koruma ve kollama*: Çocuğunuz güçlü olduğuna başkalarını inandırmak için güç yetirebildiği herkese abartılı davranır ve güç gösterisinde bulunur. Bu kendini kanıtlama isteğidir, fakat kendisine de güvenememektedir. Bir kez, çocuğunuzun başkalarına zarar verecek davranışlarına kesin sınırlar koyun. Güç gösterisini üzerinize çekerek onun paratoneri olun ve onun kendini koruma çabalarını destekleyin. Onu, istemediği şeyleri yapmaya zorlamayın. Koyduğunuz sınırları sorguladığı için onu cezalandırmayın.

e. *Güç gösterisi ve güç kaybı*: Çocuğunuz kendisini yenilemek ve aşmak, sizin kendisi hakkındaki düşüncelerinizi değiştirmek istemektedir. Yani artık bebek olmadığını size isbat etmek istemekte, fakat bunu nasıl yapacağını bilememektedir. Bu noktada

size abartılı davranacak, gücünü olduğundan büyük gösterecek ve yapamayacağı şeylerin altına girmek için size ısrarda bulunacaktır. Kendinden çok çok emin olarak girdiği fakat sonunda beceremediğini anlayacağı zaman da, bu onda tam ters orantılı bir tepkiye yol açacaktır. İşte bu da güç kaybıdır. Bu çağdaki çocuk her iki duyguyu da sık yaşar. Çocuğunuza sizin de her şeye güç yetiremediğinizi, sizin gücünüzün de sınırlı olduğunu, anlayacağı bir örnekle yaşatın. Ona en güçlü olanın Allah olduğu inancını aşılayın ki, insanlığının sürekli bilincinde olsun. Onunla güç yarıştırıp yarıştırılamayacağını test edin. Sizinle yaptığı bilek güreşinde, yenilince aşırı tepki gösteriyorsa, anne ve baba onun yanında yaptıkları bilek güreşinde yenmenin de yenilmenin de makul tepkilerinin neler olacağını örnekleyerek göstersinler.

5) Özdenetim ve Sorumluluk Bilinci:

Beş yaşına gelen çocuğun ilgi odağı yavaş yavaş farklı bir alana kayar: Özdenetim. O yaşa kadar çocuğunuz hep bir başkasına dayanmakta, bir başkasından medet ummaktadır. Bu genellikle anne-babadır. Çocuk kimliğinin tamamlanma aşamasındaki bu son devrede çocuk artık "kendisi" olma sürecine girecektir. Bunun bir anlamı da, onun, artık siz yanında olmadan da kendi kendini denetleyebilen, davranışlarını kontrol edebilen, başkalarını farkeden ve davranışlarını ona göre ayarlayan bir "kişilik" hâline gelmesidir. Bu duygunun kazanılmasının en bariz özelliği iyi-kötü, doğru-yanlış, hak-batıl, gerçek-yalan, güzel-çirkin ölçütlerinin çocukta bir temele oturmasıdır. İşte bu, çocukta, insanı insan eden temel bir duygunun gelişmesine yol açar: Kur'an'ın "takva" adını verdiği, sürekli denetleyen ve kendisine şah damarından daha yakın olan bir Yüce Varlığa karşı vicdanında nüvelenen sorumluluk duygusu... Bu nedenledir ki beşinci yaş "altın yaş" olarak adlan-

dırılmıştır. Bu dönemde çocukta "biz" duygusu oluşur ve yaptığı işi amaçlı yapar.

Altı yaşına geldiğinde, çocuk insanları kendisine yakınlığına ve uzaklığına göre, duygularını kullanarak tasnif etmeye başlar. Sevdiği ve sevmediği vardır ve kendince nedenleri vardır. Zaman kavramı dünyasına girer. "Biz"e yapılanlara karşı duyarlılık kazanır ve hatta ailenin amaçlı ve toplumsal olaylara karşı gösterdikleri ortak duyarlılığa karşı ilgisiz kalmaz. Bir köşe yazımdan dolayı 5816 sayılı "koruma kanunu"na muhalefetten mahkûm edildiğimde, küçük kızım evdeki konuşulanlardan yola çıkarak kimi tarihi kişilerin adı anıldığında kendiliğinden "ben onu sevmiyorum, babam onun yüzünden hapse atıldı" diye tepkisini göstermişti ve annesiyle ben bu duruma hayli şaşırmıştık. Bu dönemde *sorumluluğu keşfetme ve iradeyi kullanma, iyi-kötü ölçütlerini verme, vicdani duyarlılık geliştirme, ahlâkî sorumluluk aşılama, farkı farketme, kendini kontrol etme, amaçlı bir hayat için varlık şuuru kazandırma* gibi durumlar öne çıkar.

a. *Sorumluluğu keşfetme ve iradeyi kullanma*: Yedi yaşından itibaren, çocuk artık hüküm verir, olaylar arasında neden sonuç ilişkisi kurar ve sorgulamaya başlar. Hepsinden öte soyutlamayı öğrenir. Bu dönem çocuğun "akıl çağı"dır. Ünlü İslâm alimi Gazali, *el-Munkız*'da çocuğun temyiz dönemini yedi ile başlatır. Ayrıca İslâm uleması, çocukların mahremiyet fıkhına dahil edilme yaşı olarak da yedi yaşını tesbit etmişlerdir. Bu da, onların iyiyi kötüden ayırabilme duygusunun bu yaşta geliştiğinin bir delilidir.

b. *İyi-kötü ölçütlerini verme*: Bu dönemdeki çocuk iyi-kötü ölçütlerini sözden çok eylemle alır. Bu durumda ona örnek insanlar tanıtmak ve o insanların şahsında iyi-kötü ayrımını yapmasını sağlamak gerekir. Çocuğa iyi ve kötünün niçin iyi ve kötü olduğu mutlaka iletilmeli ve onun zihninde bir karşılık bulması sağlan-

malı. Çocuk, kesinlikle iyi ve kötü konusunda çifte standarda muhatap kılınmamalıdır. Mesela baba sigara içerken sigara içmenin kötü olduğunu çocuğa söylemesi çocukta "Demek ki, kötü şeyleri yapmakta bir sakınca yokmuş" türünden bir kanaat uyandıracak, onun kötüye karşı duyarlılığı daha baştan köreltilmiş olacaktır.

b. *Vicdani duyarlılık geliştirme*: Çocukta vicdani duyarlılık bu dönemde oluşmaya başlar. Kötü bir iş yaptığında suçluluk hisseder, iyi bir iş yaptığında övünür ve övülmeyi ister. Bu dönemde kendisine haklı olarak verilen cezalara pek tepki göstermez, çünkü suçunu bilir. Gelecek tehlikeyi anlar, iyilik yapar ve vicdanında onun huzurunu hisseder. Tarihte yedi yaşında vicdani duyarlılığın zirvesine çıkan çocuk örnekleri vardır. Ünlü ârif Ebubekir el-Verrak'ın yedi yaşındaki oğlu menakıp kitaplarına kadar girmiştir. Kur'an okurken Müzzemmil suresinin "**Eğer küfre saplanıp kalırsanız, çocukların saçlarını ağartan o gün kendinizi nasıl koruyacaksınız?**" (73:17) ayetine gelince insani sorumluk ve vicdani duyarlılığı ta yüreciğinde hissederek yatağa düşer ve bir daha kalkamayarak dilinde sürekli tekrarladığı bu ayet olduğu hâlde vefat eder. Babası Ebubekir Verrak'ın, oğlunun mezarına gelerek ondaki sorumluluk duygusunun henüz kendisinde olmadığından şikayetle ağladığı nakledilir. Hz. Peygamber, komşusu olan bir Yahudi'nin genç yaştaki çocuğu hastalandığında onu ziyarete gitmiş ve ona Allah'a teslimiyeti telkin etmişti. O, babasının rızasıyla Allah'a teslimiyetini diliyle de itiraf etmiş ve rasulullah bu duruma çok sevinmişti. (Buhari, *Cenaiz*, 79)

c. *Ahlâkî sorumluluk aşılama*: Bu dönemde çocuğa ahlâkî sorumluluklar kazandırılır ve sınırlar çizilir. O artık iyiyi kötüden ayırabilecek bir yaştadır. Kendisine ahlâkî sorumluluğun en büyük teminatı olan "Allah sevgisi" aşılanır. Bu dönemde ona niçin namaz kılmamız gerektiğini, "Allah sevsin diye" şeklinde ce-

vaplandırırız. Yine niçin yalan söylemememiz gerektiğini "Allah sevmez diye" şeklinde açıklarız. Bu dönemde çocuğa kötü bir şey yaptığında "Allah yakar" denmesi çok yanlış bir terbiye yöntemidir. Onun henüz soyutlama işlemini tam gerçekleştiremeyen zihni, Allah'ın sürekli yakıp kavuran biri olduğunu düşünecektir. Oysa ki, sevgiyle terbiye, terbiyenin en kalıcı ve güzel olanıdır.

d. *Farkı farketme yeteneği*: Onun gözlem yapma yeteneğini geliştirmek için her fırsatı kullanın. Kendisini, çevresini, eşyayı ve evreni merak etmesini sağlayın. İyi-kötü arasındaki temel farkı kavraması için açıklamalar yapın. Bunda ısrar ve tekrar edin. Unutmayın, *terbiye ısrar ve tekrar demektir*. Çocuğunuza insanlar, olaylar, eşya, duygular ve algılar arasındaki farkı hissettirin. Farklılığı yok edilmesi gerekli bir unsur olarak değil, bir zenginlik olarak algılamasına yardımcı olun. Bu nedenle de çocuğunuza klişelerle konuşmayın ve onun yanında insanlar, olaylar ve eşya hakkında, toptancı yargılara gitmeyin. Farklılığı farkettikten sonra onu yorumlamak için sorduğu sorulara, keskin ve kesin cevaplar yerine "mümkündür", "olabilir", "belki", "sayılır"lı cümleler kullanın. Baba anneye sinirlendiğinde "Anne babam seni niçin ağlattı" sorusuna annenin vereceği cevap kesinlikle "Baban kötü, baban zalim" biçiminde olmamalı.

e. *Kendini kontrol etme*: Çocuğunuz davranışlarını kontrol etme yeteniğini kazanmalı. Bunun için ona belli bir manevra alanı tanımalısınız. Çocuğa bırakacağınız bu manevra alanını çocuğun kullanımına bakarak genişletip daraltabilirsiniz. Kendi kendisine yaptığı şeylerin sorumluluk ve sonucuna katlanmasını öğretmelisiniz. Çocuğunuza, karşısındaki insanların da duyguları olduğunu öğretmenin vakti gelmiştir. Kendisine kızan, bağırıp çağıran bir ana-baba, siniri yatıştıktan sonra çocuğa rahatlıkla sinirli olduğunu, onun için böyle davrandığını söyleyebilir. Ona, sinirli olduğu durumlarda, nasıl davranması gerektiği anlayacağı bir dille açıklandığında anlamakta zorluk çekmeyecektir. Bu şekilde anne-ba-

basının da melek olmadığını öğrenmiş olacak, onların şahsında insanın her anının bir olmadığını farkedecektir.

f. *Amaçlı bir hayat için varlık şuuru kazandırma*: Çocuğunuzun hayatını anlamlandırabilmek için önce kendi hayatınızın bir anlamı ve amacı olup olmadığını kontrol etmek zorundasınız. Anne-babalar kendi hayatlarının anlam ve amacını tesbit etmeden, bu konuda zihni bir duruluğa sahip olmadan, çocuklarının hayatına nasıl anlam ve amaç kazandıracaklardır? Varlık şuuru öğretilecek bir şey değil ailenin çocuğa kazandıracağı bir şuurdur. Bu, aileyi oluşturan fertlerin duygu, düşünce, tavır ve davranışlarının bileşkesinde ortaya çıkan ana koordinatlardır. Bu sayede aile, top yekün ve fert fert niçin var olduklarının, nihai amaçlarının ne olduğunun bilincine erer. O ailede yetişen bir insan da kendisine en yakın olan insanların duygu, düşünce, tavır ve davranışlarının eksenini oluşturan koordinatları kendi hayatında belli bir süreç içerisinde içselleştirir. Bunda anne-babanın katkısı sanıldığından da büyüktür. Çocuğun, bir ezan okunurken, ya da Kur'an oku(nu)rken babasının ağladığını görmesi, onun ruh dokusu üzerinde yıllarca uğraşarak gerçekleştiremeyeceğiniz bir etki yapar ve bir soğuk damga gibi ömür boyu çıkmaz.

187. Gariptir, genellikle çocukların ilk yedi yılında bir üç beş gibi tek sayılı yaşlar denge yaşları, iki, dört, altı gibi çift sayılı yaşlar ise dengesizlik yaşlarıdır. Bu adeta çocuğun fiziğiyle metafiziği, maddesiyle manası, bedeniyle ruhu arasında mekik dokuyarak büyümesidir.

188. Özetle her insan Allah'ın bir ayetidir. Çocuğunuz ise Allah'ın size nazil ettiği bir ayettir. Onu okumak, o ayetin tefsir ettiği hakikati anlamak ve onu tefsir etmek, şerhetmek size aittir. Onun ruh ikliminde gezinmek, onun kodlarını çözmek, onu anlamanın en gerçekçi yoludur. Bundan sonrası kolaydır: Ayeti ayetle buluşturmak.

DOĞUŞTAN GELEN DUYGULAR YOK SAYILMAMALI, KANALİZE EDİLMELİ

189. Haya duygusu doğuştandır, çocukta bu duyguyu örseleyecek, haya perdesini yırtacak tavır ve davranışlardan şiddetle kaçınınız. Hz. Peygamber "*haya etmezsen istediğini yap*" buyurmuştur. Çünkü haya duygusu insana sınırlarını göstererek, ona sınırları aşmaması gerektiğini telkin eder. Haya duygusu örselenmiş "yırtık" çocuklar, muhteşem bir öz-denetim mekanizmasından yoksun kalmışlar demektir. Haya duygusunun kazandırdığı bu mekanizma çocuğu yalnız başkalarının yanında değil, tek başınayken de denetim altında tutacak ve gelişigüzel duygularını kontrol altına almasını sağlayacaktır.

190. Bir de olumsuz utanç duygusu vardır ki, bu haya gibi doğuştan değil, olumsuz şartların, olayların ve davranışların çocuk üzerinde bıraktığı menfi bir etki sonucunda oluşur. Hayanın tersine, olumsuz utanç duygusu çocuğun kendi kendisinden nefret etmesine, kendi öz benliğinden kaçmasına, kendisine karşı ilgisizliğe ve bir sır kutusu gibi içe kapanıklılığa yol açar. Kişinin kendi kendisini değersiz bulması, yaratılışında bir eksik bulunduğunu vehmetmesi, onu kendisiyle tanışmaktan ve barışmaktan alıkoyacak, kendi öz benliğiyle ilişkiyi kesmek için elinden gelen çabayı gösterecektir.

191. Kendi kendisiyle barışık ve tanışık olmayan bir kişi, duygularını hep uç noktalara taşıyarak "sevgi"yi tutkuya, "öfke"yi nefrete, dostluğu "onda yok olma"ya (fena), arkadaşlığı "senin için

ölürüm"e, hayranlığı "seni sevmeyen ölsün"e çevirecektir. Kimi zaman bu durum cinsel aşırılıklar, sapık ilişkiler, sigara, içki, uyuşturucu ve buna benzer bağımlılık yapan maddelere karşı aşırı düşkünlük ve tiryakilikleri beraberinde getirecektir.

192. Olumsuz utanç duygusunun üç nedeni vardır:

a. *Çocuğa erişilemeyecek ve üretilemeyecek örnekler göstermek*: Çocuğa insanlığın önderleri peygamberler mutlaka anlatılmalı, fakat bu anlatım çok dikkatli yapılmalı, çocuğun üretebileceği, örnek alabileceği bir şekilde anlatılmalıdır. Eğer anlatılan örnek olağanüstü bir kişiliğe ve melekvari bir kimliğe büründürülerek anlatılırsa, çocuk hiç bir zaman onun gibi olamayacağı, onu örnek alamayacağı için kendisinde bir noksanlık, yaratılışında bir eksiklik olduğu kanaatiyle olumsuz bir utanç içine girecek, bu da kendi içinde "sen adam olmazsın" gibi gayet kötü bir karar almasına neden olacaktır.

b. *Çocuğun maddi ya da manevi olarak terk edilmesi*: Annesi ya da babası tarafından fiziki olarak terkedilen, ya da terkedildiği kanaatine varacağı bir tavır ve davranışla karşılaşan çocuk, hayat karşısında yalnız ve güvenlikten yoksun oluşunu, olumsuz bir utanç duygusuna tahvil eder. Çünkü o kendisinin değersiz olduğunu düşünmeye başlamıştır, değersiz görülen varlığı serçekuş yüreciğine yük olmaya, kendi kendisinden utanmaya başlar.

c. *Çocuğun hayatta karşılaştığı utanç veren olay ya da olayları*n çocuğun şuuraltında bir şartlanmaya dönüşmesi de olumsuz utanç duygusunun nedenlerinden biridir. Çocuklar önem verdikleri kişilerin, kendilerine yaptığı ya da onlarda gördüğü utanılacak davranışları hiç unutmaz. Çocuğun şuuraltında biriken bu tür olaylar onda "sabit fikirler" oluşturur. Büyüdüğünde bu "fikr-i sabitler" çocuğun başta evlilik hayatı olmak üzere tüm yaşamını etkileyecektir.

193. Ailede değer verilmeden ve varlığına aldırılmadan büyütülen çocukların ilerde "*narsist*" (kendi kendilerine hayran ve aşık olma) duygular edindiklerini söyleyen psikologlar çoğunluktadır.

194. Çocuklar, anne-baba tarafından, her ne gerekçeyle olursa olsun çocukluk çağlarında uzun süreyle bedenen terkedilmemelidirler. Çünkü çocuk, ebeveyninden alacağı şefkat ve sevgiyi başka hiç bir kimseden alamaz. Bu anlamda, kreş, yuva, anaokulu, okul, yurt hiçbir zaman ailenin birlikte yaşadıkları "ev" kadar ruhu ve kişiliği besleyici değildir. Çocuk yaşta anne-babasından ayrılmış çocuklar ilerde çevrelerine ve kendilerine karşı ilgisiz, istikrarsız, kendilerinden sevgi ve şefkat bekleyenlere karşı da sevgisiz ve şefkatsiz olmaktadırlar.

195. Buna rağmen çocuğa terketmeyi mutlaka öğretmek gerekir. Çocuğun ilk terkettiği anne memesi/sütüdür. Çocuktan en çok sevdiği şeyleri birden terketmesi beklenmemelidir. Çocuğa terketmesi gereken şeyleri, onun yerine başka şeyleri ikame ederek terkettiriniz. Sütten keserken, plastik emziği onun yerine ikame etmek, emzikten keserken onu masalla uyutmak gibi. Yine bu çerçevede, çocuğun elindeki bir şeyi vermesini istiyorsanız ve o da bu isteğinizi anlayacak yaşta değilse, ona bir başka şey veriniz, sizin almak istediğiniz şeyi bırakacaktır, bu şekilde çocuğu yaralamadan terkettirmeyi öğretmiş olursunuz.

196. Çocuk, daha doğar doğmaz terk etmeye başlar. Çünkü bir çocuğun doğumu onun anne karnını terketmesidir. Ve bundan sonra da çocuk hep ayrılacak ve kavuşacaktır. Çocuk hayatın ayrılmak ve kavuşmaktan ibaret olduğunu ne kadar erken kavrarsa, o kadar hayat karşısında dirençli ve dayanıklı olur. Ölüm, değil çocuğa yetik insana dahi çok ağır gelen bir terketme olayıdır. Ölümü yaşayan çocuksa eğer, ölen de anne, baba, kardeş gibi aileden biriyse, yaşına ve algı kapasitesine göre ilgisini başka şeyler üzerine

teksif etmesi sağlanır ve ölenin, çocuğun iç dünyasında oluşturduğu boşluğu, makul ve meşru bir biçimde doldurmaya çalışılır.

197. Çocuk duygusal terk edilmeyi peyderpey yaşacaktır. Özellikle iki buçuk yaşına kadar her çocuk, bir gıda gibi anne sevgisine ve şefkatine muhtaçtır. Bu sevgi ve şefkati her ne pahasına olursa olsun bizzat öz anne sağlamalıdır. Çocuğun ilk ağlayışıyla başlayıp, ilk gülüşü, ilk konuşması, ilk diş çıkarması, ilk emeklemesi, ilk yürümesi genellikle bu iki buçuk senede meydana gelir ve bütün bunlar hem çocuk için hem anne-baba için çocukla iletişim açısından bulunmaz fırsatlardır.

Çocuk ve Cinsellik

198. Cinsellik de, inanma, sevme, korkma, ağlama, gülme, öfkelenme gibi yaratılıştan gelen doğal ve insani bir boyuttur. İnsanların cinsel enerjilerini kaybettiğini bir an için düşünelim, üç kuşak süresi içerisinde yeryüzündeki tüm insan hayatı sona ererdi. Bu boyutun yok sayılması, ya da olumsuz bir utanca mahkûm edilmesi, hayatın üzerinde yükseldiği temel kaynaklardan birinin kurutulması anlamına gelir.

199. Cinselliğin "kötü", "ayıp", "pis", "utanç verici", "iğrenç" olduğu sürekli kendisine dikte edilen çocuk, ileride gelişecek olan doğal cinsel duygularından utanç duymaya, onları yatağında boğmaya, kaynağında bastırmaya çalışacaktır. Tabi bunu becerememeyeceği kesin olan çocuk, bu kez kendisini suçlayacak, şahsını "kötü", "pis", "iğrenç", "aşağılık" ve "ayıplı" biri olarak niteleyecek ve suçluluk duygusuna kapılacaktır.

200. Eşler arasında mahrem kalması toplum ve ruh sağlığı açısından şart olan cinsel içerikli davranışlar çocuğa "kötü", "ayıp" ve "çirkin" olarak nitelenmemeli, cinsel eylemlerin sadece karı-koca ara-

sında mahrem kalması gereken özel bir ilişki olması gerektiği anlayacağı bir dille anlatılmalıdır.

201. İnsani duyguların bastırılması, onların bilinçaltına itilmesine neden olacak, bilinçaltına itilen bu güdüler ilerde psikololjik bir rahatsızlığa dönüşecektir. Bu rahatsızlık ya bir patlama şeklinde, cinsel açlığın cinselliği sürekli bastırılan o kişiyi kayıtsız şartsız esir alması biçiminde kendini dışa vuracak, ya da ömür boyu yaratılışıyla ve fıtratıyla boğuşan hastalıklı bir kişilik ortaya çıkacaktır.

202. Çocuk terbiyesinde kızgınlık da cinsellik gibidir. Kızmak, insani bir durumdur. Kızmasına izin verilmeyen ve kızma duyusu sürekli bastırılan bir çocuk, zamanla ya kızgınlık duygusu hissetsiği için kendisini suçlayacak ve kötü biri olduğu kanaatine kapılarak kendisine olan saygısını ve inancını yitirecek, ya da bu duyguyu bastırma sonucunda çocuğun iç dünyasında bir birikim oluşacak ve bu birikim bir yerde patlayarak hem çocuğun hem de ailenin dengesini bozacak ve bir takım istenmeyen sonuçlara yol açacaktır.

ÇOCUK VE DAYAK

203. Batılı pedagoglar, çocuk terbiyesinde çoğu kere tutarsız ve sık sık değiştirmek zorunda kalınan kurallar koymaktadırlar. Dayak konusu da bunlardan biridir. Dayağın çocuk terbiyesinde yerinin olmadığını söyleyen pedagoglar olduğu gibi dayağın çocuk terbiyesinde kaçınılmaz bir yeri olduğunu söyleyenler de vardır. Şu aşağıdaki çizelge ABD'de 60 yıl içerisindeki sözde *bilimsel çocuk eğitimi*nin değişimini açıklamaktadır:

1910- Çocukları döverek eğitin!

1920- Çocukları mahrum ederek eğitin.

1930- Çocukların yaramazlıklarına aldırmayın.

1940- Çocukları inandırarak eğitin.

1950- Çocukları sevin.

1960- Çocukları severek dövün.

1970- Çocuklar mı? Hepsinin canı cehenneme.

204. Ünlü psikolog ve pedagog F. Dodson bu konuda diyor ki: "Çoğu ana-babalar, Doren Psikoloji'nin çocuğun dövülmemesini öngördüğüne inanırlar. Bazı psikologlar ve psikiyatrlar, bu görüşü savunan yazılar da yazmışlardır. Ne var ki bir psikolog olarak bana sorarsanız çocukların, özellikle saldırgan, atak erkek çocukların dövülmeden iyi bir şekilde yetiştirilebilecekleri kanaatinde değilim. Ama bu kanaatimiz, her türlü dayağın çocuk için yararlı olacağı anlamına gelmemektedir."

205. Yine F. Dodson şöyle der: "Ancak bir yanlış dayak vardır, bir de doğru dayak. Yanlış dayak derken, gaddarca, acımasız dövmekten sözediyorum. Bu, çocukta nefret ve öç alma duygusu uyandırır. Sopayla ya da bir başka şeyle çocuğu dövmek, ya da onu aşağılayıcı biçimde suratını tokatlamak yanlış dayak biçimidir. Doğru dayak ise kaba etlerine bir kaç şamar indirmektir. Bu olumlu bir tutumdur ve çocukta suçluluk duygusunu yerleştiren uzun ana-baba nutuklarından çok daha iyidir. "Öfkeliyken sakın çocuğunuzu dömeyin" diye bir söz vardır. Ben buna kesinlikle karşı çıkıyor ve "çocuğunuzu sadece öfkeli olduğunuz zaman dövün" diyorum. Öfkeliyken çocuğunuzu döverseniz çocuk sizi neden kızdırdığını, neden dayak yediğini anlayacaktır. Ama sabahleyin yaptığı yaramazlık için "Bekle de akşam baban gelince seni bir güzel benzetsin" derseniz, çocuk bu serinkanlı dayağa hem anlam veremeyecek, hem de onda birikim yaratacaktır."

206. Dayak, kesinlikle bir *terbiye aracı* olarak kullanılmamalıdır. Dayağa sadece cezalandırma yöntemlerinden biri olarak, belli bir yaştan sonra, çocuğun kişiliğini zedelemeden ve belli dozda başvurulabilir. Çocuk terbiyesinde dayağın yeri olmadığını söylemek ne gerçekçidir ne de tutarlı. Tabi ki aksi de geçerli; dayak çocuk terbiyesinin birincil ve en etkili yöntemi olarak da kullanılmamalıdır. Yukarda da dediğimiz gibi dayak çocuk terbiyesinde bir terbiye aracı değildir, cezalandırma aracıdır, o kadar.

207. Çocuğun yüzüne vurmayı Hz. Peygamber yasaklamıştır. Çünkü bu onur kırıcı ve çocuğun şahsiyetini zedeleyici bir etkiye sahiptir. Yüz, insanın onurudur, yüze vuran onuru hedef almıştır. Onuru kırılan bir çocuk hiçbir şekilde cezalandırılmış olmaz, aksine onu "onursuzlaştıran" anne-baba kendi kendilerini cezalandırmış olurlar. İlle de vurulacaksa çocuğun kabalarına vurulmalıdır. Kaba etine vurulan şamar sadece canını acıtan bir dayaktır, yüzü-

ne vurulan şamar ise dayakla birlikte hakarettir. Öz çocuğu dahi olsa, hiç bir anne-babanın hakarete hakkı yoktur ve hakaret terbiye türleri içerisinde kesinlikle yer almaması gereken bir zehirdir.

208. Dayağı çocuk terbiyesinde bir araç olarak kullanan anne-babalar, öncelikle sevgiyi, şefkati, iyiliği ve ödülü terbiye amacıyla kullanıp kullanmadıkları sorusunu cevaplandırmak zorundadırlar. Bütün bu olumlu terbiye yöntemlerini deneyip tüketmeden işe dayakla başlamak, "çalıyı tepesinden sürüklemektir" ve ebeveyni amacına hiç bir şekilde ulaştırmayacaktır.

209. Dayağı bir terbiye aracı olarak kullanan anne-babaların elinde sık sık dayak yiyen çocuklar, ilk elde gururunu ve özbenliğini korumak için çabalar. Ne ki savunmasızdır ve küçümenciktir, bunu beceremez. Anne-babası bir çocuk için yegane sığınak, tutamak, barınak ve limandır. Zamanla yaşama sevincini, direncini, onurunu ve değerini kaybeden çocuk ebeveyniyle ilişkisini ebeveyn-evlat ilişkisinden hizmetçi-efendi ilişkisine dönüştürür. Kendisini "sen dövülmeyi hak eden değersiz bir nesnesin" suçlamasına ikna eder ve kendisine ana-babasının gözüyle bakmaya başlar. Çünkü iç çatışmasını ancak kendi aleyhine olarak bu şekilde çözümler. İşte kişilik kırılması ve şahsiyet ezilmesi başlamıştır ve bu ömür boyu kendini çeşitli zaaflar biçiminde dışa vurur.

210. Gerektiğinde çocukları cezalandırınız. Ancak kişiliğini yok ederek, şahsiyetini ezerek değil öğreterek cezalandırınız. Vereceğiniz ceza, suçtan fazla olmamalıdır. Anne-babası tarafından zulme uğrayan çocuk, hakkı değil gücü üstün tutan hastalıklı bir düşünceye sahip olacak, güçlünün önünde eğilip, gücü ele geçirdiğinde hükmetmeye kalkacaktır.

211. Hangi tür cezayı hangi yaş grubundaki çocuklara uygulayacağınızı bilmeden hareket ediyorsanız, kendi çocuğunuza zulmetmiş

konuma düşmeniz işten bile değildir. Her yaşın eğitimi ve sorumluluğu ayrıdır. İki yaşındaki bir çocuk için normal olan bir davranış dört yaşındaki bir çocuk için anormal olabilir. Bir buçuk yaşında babasını tokatlayan bir bebek bundan dolayı sevilir ve fakat yedi yaşında babasını tokatlayan bir çocuk bundan dolayı cezalandırılır.

212. Çocuğunuzu cezalandırmadan önce onun suç işleyiş nedenini iyice araştırıp tesbit etmeye çalışınız. Mümkündür ki, çocuğunuzun işlediği suçta sizin katkınız vardır. Mesela çocuğunuz sizin gereğinden fazla tepki gösterdiğiniz bir şeyi tüm uyarılarınıza rağmen ısrarla yapıyorsa, burada neden, siz olabilirsiniz. Çünkü "seyirci" olmayı kabullendiğiniz sürece o "rol yapmaya" ya da "oyun oynamaya" devam edecektir. Bu durumda size düşen artık çocuğunuzun seyircisi olmaktan vazgeçmek ve belki aldırmamaktır. Bir müddet sonra vazgeçtiğini gördüğünüzde şaşırmamalısınız. Çünkü seyircisi olmayan oyun uzun süre devam edemez.

213. Cezalandırırken çocuğa kendisini niçin cezalandırdığınızı ifade ediniz. Özür dilemesini sağlamaya çalışınız ve af seçeneğini daima önde tutunuz. Haksızlık yaptığınızda çocuğunuzdan özür dileyebiliyorsanız, onun özür dilemesini bekleme hakkına sahipsiniz demektir. Af ve hoşgörülü bir anne-baba elinde büyüyen çocuklar, affedici ve hoşgörülü olurlar.

Cezalandırmada en etkili yöntemlerden biri de çocuğu sevdiği bir şeyden mahrum etmek, ya da verdiği zararı kendisine tazmin ettirmektir. Bunu yapabilmek için çocuğa ait bir kumbara ve onda tasarruf ettiği belirli bir miktar olmalıdır. Veya, çocuk kendi dağıttığını düzenlemek, kendi döktüğünü toplamakla cezalandırılmalıdır.

214. Suç ve ceza birbirine denk olmalıdır. Ceza suçtan ağır olursa çocuk suçluyken "mazlum", anne-baba da "zalim" konumuna düşeceklerdir. Çocuğun mazlumiyeti, suçun üstünün örtülmesine neden olduğu gibi anne-babanın terbiye yöntemini de

tartışılır kılacaktır. Çocuğa uygulanamayacak bir ceza vermek işi sulandırmakla eş anlamlıdır.

215. Çocuk terbiyesinde en güzel yöntemin, insanlığın değişmez değerlerinin öbür adı olan İslâm'ın temel referansları olan Kur'an ve Sünnet'ten çıkarılacağını unutmayın. Bu konunun girişindeki örnek çizelgede gördüğünüz gibi, modern pedagojinin ve psikolojinin bu konudaki 'bilimsel' verileri kimi zaman işe yarasa da, kimi zaman birbiriyle çelişen ve çocukları bir 'deney faresi' gibi kullanan sosyal bilimcilerin türrehatı olmaktan öte gitmemektedir.

216. Cezalandırmada ille de dayağı kullanması gerektiğine inanan anne-babalar, kesinlikle dayağı bir intikam aracına dönüştürmemelidirler.

217. Ailede şiddet ve güç gösterisi, çocuklar üzerinde çok çeşitli ruhsal bozukluklar meydana getirir. Bazen hastalık düzeyinde savunucu, bazen saldırgan, bazen kendini inkara kadar varan bastırılmış ruh hâli, bazen hiçbir cezanın dizginleyemeyeceği kadar pişkin ve vurdumduymaz.

218. Bir insana verilecek en büyük ceza onun varlığını farketmemektir. Farkedilmemek, gerçekte katledilmek gibidir. Çocuğun, farkedilmediği kanaatine varmasının önüne geçilmediğinde, onun kişiliğinde açılacak yaralar ömür boyu kapanmayacaktır.

219. Bebekliğinde annesi tarafından ihmal edilen çocuklar, büyüdüklerinde, başta eşleri ve çocukları olmak üzere diğer insanları ihmal ederler.

220. Cezalandırmadan önce mutlaka kural koyunuz. Kural koymadığınız hâlde ihlâlden, sınır çizmediğiniz hâlde haddi aşmaktan söz ediyorsanız, haksızlık etmiş olursunuz. Allah dahi önce kuralları koymuş, koyduğu bu kuralları peygamberleri aracı-

lığıyla insanlara ısrar ve tekrar ederek ilan etmiş ve onlara her an yanlıştan dönme fırsatı tanımış ve en sonunda yanlışında sonuna kadar direneni cezalandıracağını buyurmuştur.

ÇOCUK EĞİTİMİNİN KOORDİNATLARI

Çocuğu cezalandırmak kadar ödüllendirmek de bir terbiye aracıdır; çocuklarınızı ödüle layık bir iş yaptıklarında ödüllendiriniz. Bu onu teşvik edecektir. Ne ki, ödülle rüşveti karıştırmayınız ve çocuklarınızı rüşvetçi alıştırmayınız. "Eğer uslu durursan şunu alırım" diye aslında yapması gereken her şeyi bir vaatle yaptırırsanız, onu rüşvetçi alıştırmış olursunuz. Çocuk büyüdüğünde de zaten yapması görevi olan şeyleri yapmak için başkalarından ekstra bir şeyler bekleyecektir. Çocuğu, yapması gerekenden ve sorumluluğundan öte şeyler yaptığında ödüllendirirseniz, bu gerçek anlamda bir ödül olur.

Çocuğunuza hediye alınız ve onun sizinle ve arkadaşlarıyla hediyeleşmesini teşvik ediniz. Bu yaşta kazandırdığınız bir hediyeleşme terbiyesi, tüm ömrü boyunca onun bu konudaki altyapısını oluşturacak ve ona göre davranacaktır.

221. Çocuk nasıl muamele görmüşse başkalarına onu uygular. Neyi yaşarsa onu öğrenir. Sürekli eleştirilen çocuk kınama ve ayıplamayı öğrenir. Kavgalı bir ailede büyüyen bir çocuk çevresiyle ve kendisiyle barışık yaşayamaz. Hoşgörüyle yetiştirilen bir çocuk sabrı ve tahammülü öğrenir. Desteklenen bir çocuk kendine güveni öğrenir. Takdir edilen bir çocuk takdir etmeyi ve kadirşinaslığı öğrenir. Sevgiyle büyütülmüş bir çocuk, sevmeyi ve sevilmeyi öğrenir. Sevindirilerek terbiye edilmiş bir çocuk başkalarını sevindirmeyi öğrenir. Kendisiyle dost olunarak terbiye edilen bir çocuk, başkalarıyla dostluk kurmayı öğrenir.

222. Sürekli eleştirilerek yetiştirilen çocuklar içine kapanık, pısırık, özgüveni olmayan, sorunlu bireyler olurlar. Bu tür çocuklar büyüdüklerinde her yaptıklarını doğru-yanlış ölçüsüne göre değil "el ne der" ölçüsüne göre yaparlar. Bir türlü kendileri olamazlar, bir türlü kendi istediklerini yapamazlar, çünkü hep başkalarına yaranma kaygısı taşırlar. Elbette başkalarına yaranmak isteyen, hiç bir zaman herkese kendisini beğendiremeyecektir.

223. Kendine güven duymayan bir çocuk, büyüdüğünde maskeli bir insan olacaktır. Çünkü ona bir şeyi yapması söylenirken "doğru yürü, seni ayıplarlar", "yaramazlık yapma, amca sana kötü çocuk der", "elini yüzünü yıka, sonra görenler pis çocuk der" şeklinde hep dışbükey yetiştirilmiştir. Bu, çocuğun kendi kendini gerçekleştirmesinin önündeki en büyük engeldir ve ilerde "yarım insan" olmaya mahkûm olacaktır.

224. Dışa dönük ya da içe kapanık bir birey çocukluğunda dengesiz muamele gürmüştür.

225. Sürekli eleştirilen ve her yaptığına kabahat bulunan çocuk, savunmacı biri olur. O artık her eleştirmeye kalkanı, gücünün yettiği her tür imkanla susturmaya çalışır.

226. Ailede mutsuz olan çocuk aileden her fırsatta kaçmayı, uzaklaşmayı düşünecektir. Aile onun için bir sığınak değil, kaçılması gereken bir hapisanedir.

227. Çocuklarınızın hayal kurmasını engellemeyiniz. Bu onların ruh dünyalarını ve akıllarını geliştirir. Ancak, onlara hayalle gerçek arasındaki farkı mutlaka gösterin. Hayatı hayal sanmasının önüne geçin.

228. Çocuğun hayal gücüne dayanarak söylediklerini bir çok anne-baba "yalan söylüyor" zannederek azarlar ve tepki gösterir. Ya-

lan sözle hayal ürünü olan sözleri birbirinden ayırıp, hayal ürünü olan sözleri başkaları tarafından duyulunca rahatsız olunmayacak bir yöne kanalize ediniz. Çocuğun hayal dünyasının zenginliğini keşfedemediği için onu "yalan söylüyor" zannederek azarlayanlar, çocuğundaki harika bir yeteneği daha doğmadan yatağında boğuyorlar demektir.

229. Çocuğu, kendi kendini savunmak zorunda bırakmayınız. Sürekli bu durumda kalan çocuk, haklıyken de haksızken de kendini savunmak için tüm savunma mekanizmalarını çalıştıracaktır.

230. Çocuğu yargılamayınız. "Aptal, geri zekalı, sersem, serseri" demek yargılamaktır. Bu şekilde yargıladığınız çocuk kendi kendisini öyle olduğuna inandırmaya başlarsa onun aptal olmadığına, geri zekalı olmadığına, işe yaramaz olmadına inandırmak çok zor olabilir. Ve ilerde onun aptalca işler yapması artık kendisi tarafından olağan karşılanabilir. Daha da kötüsü, kendisinin hakkındaki bu olumsuz yargılara çocuğun kendisi de katılması hâlinde, kendisini değiştirme iradesini yitirir.

231. Çocuğunuzun size olan bağlılık duygularını istismar etmeyiniz. Mesela çocuğunuza emek verdiğiniz bir sırada "Ben şimdi sana böyle emek verip bakıyorum, yarın büyüyüp elin oğluna/kızına varınca beni unutup bir köşeye atarsın, onun anasına ana, babasına baba dersin" türünden bir söylem, çocuğunuzun duygularını sömürmek ve onun karakterinde geleceğe ilişkin onulmaz bir yara açmak demektir. Bu tür sözlerle büyümüş çocuklar, evlendiklerinde eşlerini ya da eşlerinin anne-babalarını kendi ebeveynlerinin *rakibi* gibi görüp, onlara ilgi duymayı anne-babalarına karşı bir *vefasızlık*, hatta bir *ihanet* olarak algılayabilecektir. Bu telkinlerle yetişen biri, eşini sevmeye, ona ilgi duymaya, ona karşı görevlerini yapmaya karşı ömür boyu direnebilir.

FİKRİ HÜR VİCDANI
HÜR NESİLLER İÇİN

232. Çocuklarınıza, doğuştan gelen şu temel özgürlükleri yok edici bir tavır sergilemeyiniz:

Vakıayı algılama özgürlüğü: Çocuğu içinde bulunduğu durumu, yaşadığı anı, mekanı ve olayı algılamaktan alıkoyacak her türlü telkin, tavır, tehdit ve müdahale çocuğu ya geçmişe, ya geleceğe yöneltecek, bu da onun kendi gerçekliğini kavramasının önünde bir perde olacaktır. Mesela çocuğa sık sık "gelecekte ne olacaksın?" diye sorulması, ya da "Sen aç kalırsın" veya "Bir kezinde tabağı götürürken yemeği dökmüştün, sen zaten sakarsın" gibi geçmiş ve geleceğe yönlendirmeler çocuğun hep vakıa dışı yaşamasına sebep olur.

Kendi duygularını olduğu gibi ifade edebilme özgürlüğü: Çocuk sevgisini, öfkesini, onayını, reddini, korkusunu, kuşkusunu içinden geldiği gibi ifade edebilmelidir. Bir anne-babanın kendi çocuğunun duygu dünyasını tanıyabilmesi de ancak böyle mümkündür. Çocuğun duyguları bastırılır, duygularından dolayı cezalandırılır, kınanır ve hakaret edilirse, çocuk kendi kendisini gerçekleştiremeyecek, ya içine kapanık ya da çift kişilikli biri olup çıkacaktır. Sevmişse sevgisini ifade etmesi engellenmez. Eğer müdahale edilecekse, çocuk duygusunu ifade ettikten sonra, onu daha doğruya kanalize etmek için müdahale edilir. Kızmasına izin verilir, lakin etrafa zarar vermesi ve kötü söz söylemesi hâlinde uyarılır.

Kendi düşündüğünü olduğu gibi ifade edebilme özgürlüğü: Çocuğun ne düşündüğünü merak eden anne-baba, çocuğunu terbiye etme

ümidi vadediyor demektir. Unutulmaması gereken şey, çocuğun çocukca fakat zengin bir düşünce dünyasının olduğudur. Çocuğu eğitmek, öncelikle onu tanımaktan geçer. Bir insanın düşünce dünyası, onun kimlik ve kişiliğinin ipuçlarını verir. Çocuk eğer düşündüğünü ifade etme fırsatı verilirse, ne olursa olsun otoriteye itaat etmek şarttır anlayışı taşıyan "uysal" bir vatandaş olmayacak, otorite karşısında hak ve özgürlüklerini savunan özgün bir şahsiyet olacaktır.

Kendi azıları istikametinde bir şeyi isteme ve reddetme özgürlüğü: Çocuğa "evet" ya da "hayır" deme özgürlüğünü tanımak, onu başıboş ve kendi hâline bırakmak değildir. Bir bakıma insana Allah'ın doğuştan bahşettiği bir hakkı kullanma yol ve yöntemlerini öğretmektir. Mesela bir çocuk sofrada ne kadar yiyeceğine kendi karar vermeli, fakat eğer ikinci öğün vakti gelmeden acıktığını gerekçe göstererek bir şeyler yemek istiyorsa, bu isteği ısrarlı bir biçimde reddedilmeli ve kararının sonucuna katlanması gerektiği vurgulanmalıdır. Çocuk bu şekilde kabul ya da reddettiği her şeyin kendisine bir sorumluluk yüklediğini yaşayarak öğrenmiş olacak, çocukluğunda "evet" ya da hayır" diyemediği için hayatı boyunca kararsız bir tip olmayacaktır.

233. *Kendi kendini gerçekleştirme özgürlüğü:* Çocuk hakkında alınan karar mekanizmalarında çocuğun kendisi hiç yer almıyorsa, onun ne olması gerektiğine hep anne-baba karar veriyor fakat kendisinin hiç fikri sorulmuyorsa, ne yapması gerektiği sürekli kendisine empoze edilerek bir şablona sokulmaya çalışılıyorsa, o çocuk kendi yetenek, beceri ve kabiliyetlerini gerçekleştiremeyecektir. Böyle bir çocuk giderek merak güdüsünü, araştırma yeteneğini ve keşfetme becerisini yitirmeye başlar. Bunlar kaybolduktan sonra, geriye kalan bir "insan"dan daha çok bir "robot"tur; kendisine yüklenileni harfiyyen yerine getiren, komutlara oldukça duyarlı, koordinatların dışına katiyyen çıkmayan hassas bir robot.

234. Çocuklarınızı zehirleyerek terbiye etmeyiniz. Çocukları sürekli suçlayıp, onları her daim yargılayarak terbiye adına eleştirmeye, psikologlar "zehirli terbiye" adını verirler. Zehirli terbiyeyi bir yöntem olarak seçen ailelerde çocuğun adından çok onun adının yerini almaya başlayan "salak", "aptal", "ahmak", "manyak", "gerzek", "hayvan", "haşarat" vs. gibi yargılama sözcükleri kullanılır.

235. Çocuğunuza "köle" muamelesi yapıp, kendinize de "efendi" havası vermeyiniz. Çocuğunuzdan size "kölenin efendisine davrandığı gibi" davranmasını istemeyiniz. Bir çok kez, anababa olmak çocuğa köle muamelesi yapmak için yeterli neden olarak görülür. Bu şekilde "hür ve şahsiyetli insanlar" değil, olsa olsa "şahsiyetsiz ve otoriteye amade köleler" yetiştirilir. Hz. Musa'nın kavminden dolayı en büyük şanssızlığı, Firavun'un da israiloğulları'ndan dolayı en büyük şansı buydu. Firavun İsrailoğulları'nın ruhunu köleleştirmişti. Onun için de, özgürlüğe kavuşur kavuşmaz Firavun'un dokuz tanrısından biri olan İnek (Hotor) heykelini yapıp can düşmanlarının sahte tanrısına tapmaya başladılar.

236. Çocuklarınızı terbiye ederken, onları sağlıksız genellemelerle mahkûm etmeyiniz. "Zamane çocuğu", "çocuk aklı işte, ne olacak", "çocuklar anlamaz", "adam olmak istiyorsan dediğimi yapmalısın" gibi genellemeler çocuğun zihninde kalıcı bir yargıya dönüşür. Bu da, kendi kendisini keşfetmeyi durdurmasına, kendisini, insanları ve eşyayı merak etmemesine yol açar. Merakın öldüğü yerde tanımakdan, tanımanın olmadığı yerde hakikati bulmadan sözedilemez.

ÇOCUK ŞAHSİYETİNİN OLUŞMASINDA TEMEL İHTİYAÇLAR

237. Akıl-bâliğ oluncaya kadar, her çocuk anne-babasının bakımına, kontrolüne ve terbiyesine muhtaçtır. Anne-baba, bu süre içerisinde çocuğunun ihtiyaç duyduğu kalbî, zihnî, fizikî her tür ihtiyacı gidermek zorundadır. Bu anne-babalık görevidir ve ne insani açıdan ne ahlâkî açıdan, bu görevden hiç bir anne-baba kaçamaz.

238. Çocuğun temel ihtiyaçları öncelikle üç başlık altında toplanır:

1) Duygusal ihtiyaçları

2) Düşünsel ihtiyaçları

3) Fiziksel ihtiyaçları

1) Duygusal İhtiyaçları:

a. *İnanma ihtiyacı*: Bir insan için bu ihtiyaç akıl olgunlaştıkça daha da belirginleşir, aklî olgunlukla birlikte bu ihtiyacın giderilmemesi durumunda, bu boşluk hurafeler, sahte tanrılar, modern totemler, müzik, spor ve şov dünyasının sahte ilah ve ilaheleriyle doldurulur. İnanmak vicdanı yatıştıran yegane unsurdur. İnsanda potansiyal hâlde bulunan vicdanı inanç kinetize eder ve harekete geçirir. İnanmayan birinin, vicdanı varsa dahi, o vicdan ölü, hissiz ve mahkûm bir vicdandır, sahibine bir şey yaptırmaya muktedir bir vicdan değildir. Vicdan, insanı, sadece yapılması gerekeni em-

redip yapılmaması gerekenden uzak tutmaz, aynı zamanda ona sorumluluk bilinci verir ve idrakini diri tutar.

b. *Sevme ihtiyacı*: Bu ihtiyaç aklın değil ruhun ihtiyacıdır ve ruhun yaşı olmaz. Onun için de sevgi daha çocuk anne rahmindeyken başlar ve ömür boyu, hatta ondan da ötesinde sürer gider. Bu nedenle anne-babalar, çocuklarının midelerini düşündüklerinden daha çok ruhlarını düşünmek, onları ruh açlığına mahkûm etmemek zorundadırlar. Sevgi ruhun gıdasıdır. Sevgiyle büyümüş bir çocukla dayakla büyümüş bir çocuk arasında beyazla siyah arasındaki kadar tavır, davranış, düşünce, duygu ve bakışaçısı farklılığı vardır.

c. *Güvenme ihtiyacı*: Çocuk, eğer duygusal, düşünsel ve fiziksel ihtiyaçları karşılanırsa, güven duyacak ve anne-babasına da güven verecektir. Bu, kendisini aileye daha bir bağlayacak ve ailenin güvenliğini ihlâl edecek davranışlardan geri duracaktır. Güvenin bu kadar önemli olduğunu yaşayarak öğrenen çocuk, anne-babanın kendisine olan güvenlerini zedelemekten de kaçınacaktır.

d. *Ben idraki kazandırma*: Bu, çocuğu ciddiye alarak ona kazandırılacak bir duygudur. Çocuğu ciddiye aldığınızda onun kendi öz varlığı hakkındaki düşünceleri "ben annem-ve babam için önemliyim. Bana kötülük etmezler. Beni ben olduğum için seviyorlar" şeklinde olacaktır. Çocuk iyi bir şey yaptığında ona "aferin", "çok güzel", "tebrik ederim" deyip geri-iletimle onu desteklemek, çocuğa karşı bir kusur işlendiğinde ve haksızlık yapıldığında kendisinden özür dilenerek "kendi değerinin farkına varmasını" sağlamak, ben idraki kazandırmaya yardımcı olan unsurlardır.

2) Düşünsel İhtiyaçları:

a. *Merak ihtiyacı*: Merak güdüsü her insanda potansiyel olarak bulunur, lakin anne-babalar çocuklarının merak güdüsünü yer-

li-yersiz müdahaleleriyle körleştirir, hatta öldürürler. Bu güdünün ölümü, bilme ve tanıma hassasına indirilmiş en büyük darbedir. Çünkü insanda bilme ve tanıma aşkının bitimsiz yakıtı meraktır. Aksine çocuğun merakını artıracak, dikkatini çekecek şeyler yapmak ve onun meraktan doğan söz, eylem ve tavırlarına karşı çıkmamak gerekir. Mesela genellikle 1-2 yaş çocukları ellerine geçirdiklerini yüksek bir yerden aşağıya atarlar. Bu davranış, çoğunlukla anne-baba nezdinde "muzır" bir davranış olarak nitelendirilir ve mahkûm edilir. Oysa ki çocuk o anda hayatın en önemli yasalarından biri olan "yerçekimi yasasını" kendi küçük dünyasında deneyerek keşfetmektedir. Bu durumda anne babaya düşen, onu bundan engellemek yerine, onun eline atınca kendisine de, eşyaya da zarar veremeyeceği şeyler vermektir.

b. *Bilgi ihtiyacı*: Bu ihtiyaç merakın bir sonucudur. Çocuğun her yaşının bilgisi ve bilgi aracı farklı olabilir. Bilgi aklın ihtiyacıdır ve akıl insanda zamanla gelişen ve olgunlaşan bir melekedir. Bu meleke, çocuktan çocuğa değişir. Kimi çocuklarda daha erken yaşlarda gelişebileceği gibi kimi çocuklarda daha geç yaşta gelişebilir. Kimi çocuklarda "entellektüel zeka" daha güçlü iken, kimi çocuklarda "matematik zeka" daha güçlüdür. Birinciler sentez ve analizi daha kolay yaparken ikinciler daha çabuk öğrenir ve daha zor unuturlar.

Çocuklara yaşlarına göre bilgi araçlarından yararlanma imkanı verilmelidir. Bir çocuğun konuşmaya başlamadan önceki bilgi aracı etrafındaki nesneler dünyasıdır ve çocuk öğrendiklerini onlarla birebir ilişkiyle öğrenir. Bu ilişkiyi bazen tad alma duyusuyla, bazen görme duyusuyla, bazen işitme duyusuyla, bazen de dokunma duyusuyla kurar. Konuşmaya başladıktan sonra, çocuk bilme ihtiyacını sorularla giderir. Çocuğun her sorduğu soru onun dünyasında 'anlamlı' olmakla birlikte büyüklerin dünyasında mantık-

sız görülebilir. Bu demek değildir ki, çocuğun sorduğu her soru cevaplanmalıdır. Ne ki, yapılması gereken şey, ne tür soru olursa olsun, çocuğu soru sorduğuna pişman etmemektir. Çocuk okuma-yazma öğrendiğinde bilgi araçları arasına bilginin hâlâ en sadık taşıyıcısı olan kitabı katıp, hemen bir kütüphane edinmesi temin edilmeli ve çocuğun kitapla ünsiyeti sağlanmalıdır.

c. *Akletme ve tefekkür ihtiyacı*: Çocukların çok zengin bir hayal dünyaları vardır. Onların hayal dünyaları, aynı zamanda onların tefekkür alışkanlığını elde ettikleri laboratuvarlarıdır. Bu laboratuvara çoğu kere büyükler destursuz girer ve orada çocuğun özenle kurduğu yapıları yerle bir eder. Çocuğun hayal dünyasının genişliği, onun akletme ve tefekkür kapasitesini gösterir. Bu açıdan, çocukların hayalleriyle alay etmemek, onları bir zenginlik olarak görmek ve gördükleri rüyaları ciddiye alıp onlar üzerinde yorum yapmak çocuğa içinde muhteşem bir dünyanın daha var olduğunu öğretmek için en güzel yöntemdir.

3) Fiziksel İhtiyaçları:

a. *Bedensel ihtiyaçlar*: Çocuğun sağlığı ve bedensel gelişimi, sadece fiziki yapısını değil, aynı zamanda duygusal ve düşünsel gelişimini de etkileyen faktörlerin başında gelir. Çoğu anne-baba, yetersiz beslenmenin çocuğun ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkisini bilmez. Çocuk bir hastalık geçirdiğinde, bedensel arızası davranışlarının anında değişmesine yol açar. Bu nedenle tecrübeli anne-babalar "hastalandığından korkmuyorum da, huyu değişir diye korkuyorum" derler. Aslında, bu korku da anne-babanın yanlış davranışlarının bir sonucudur: ya çocuk hastalanmadan önce onunla yeterince ilgilenmiyorlardı, ya da çocuk hastalandıktan sonra onunla gereğinden fazla ve marazi bir biçimde ilgilendiler.

b. *Oyun ve oyuncak ihtiyacı:* Çocuğun gelişiminde oyun ve oyuncağın rolü inkar edilemez. Oyun ve oyuncak ihtiyacı çocuklukta karşılanmayan insanlar yetişkin dönemlerinde buldukları her fırsatta çocuklukta karşılanmayan bu ihtiyaçlarının verdiği açlığı gidermeye ve "yetişkin çocuk" davranışları sergilemeye başlarlar. Teknolojik aletler karşısında aşırı hayranlık gösteren insanların davranışları da bu tür giderilmemiş bir çocukluk ihtiyacından kaynaklanan "yetişkin çocuk" davranışıdır. Bununla, anne-babanın kendi çocuklarıyla oynama, onlara arzu etmeleri hâlinde oyunda eşlik etmeyi karıştırmamak gerekir. Çocuklarıyla oynamayı bilen anne-baba, ya da torunlarıyla "birdir bir" oynayan dede, içindeki çocuğu öldürmeyen büyüklerdir. Her insan kendi içinde çift kutuplu bir "ben" taşır. Bu benin bir kutbu "çocuk" bir kutbu "ana-baba"dır. Buna bazı psikologlar "iç çocuk" ve "iç ana-baba" adını vermektedirler. Ne adını verirseniz verin, içinizdeki çocuk ve ana-baba arasındaki o altın dengeyi kurmuş ve ikisiyle de barışık yaşıyorsanız, siz kendinizle ve de hayatınızın bütünüyle barışık yaşayan, kendi kendini gerçekleştirmiş, kişiliği parçalanmamış bir insansınız. Kendi kendisiyle barışık insanın en yüksek örneği olan Hz. Peygamber'in çocuklarla oynadığı, onlarla şakalaştığı ve onları sırtında taşıyıp "ne güzel bineğiniz var" dediğini hatırdan çıkarmamak gerek.

Modern çağda oyuncak, artık bir sektörün elinde ana-babaların çocuk sevgisini sömüren bir sömürü aracına dönüşmüştür. Bunda, oyuncak deyince hep aklına endüstriyel ve teknoloji mamülü pahalı ürünler gelen anne-babaların da rolü büyüktür. Oyuncak, çocuğun oynadığı her şeydir. Çocuğa ve çevresine zarar vermemek şartıyla en güzel oyuncaklar, doğal olan şeylerdir. Doğal oyuncaklar, sadece oynamaya değil aynı zamanda çocuğu doğaya ve onun yaratıcısına ilgi duymaya yönlendirir. Fakat tar-

tışılmaz bir gerçektir ki, her çocuğun en çok sevdiği ve en çok beğendiği bir tek oyuncak vardır, o da annesidir.

c. *Çevre ihtiyacı*: Çoçuğun hem sosyal, hem de nesne çevreye ihtiyacı vardır. Sosyal çevre, her insanın olmazsa olmaz ihtiyacıdır ve çocuğun sosyalleşmesi çevreyle sağlanır. Çevresi olmayan bir çocuk asosyal bir kişilik olarak yetişecek, bu da kendi içine kıvrılmasına ve dışa kapanmasına, dolayısıyla ya kendi kendisini kutsayıp başkasını yok saymasına, ya da toplumun yapıcı ve 'yaratıcı' bir öznesi değil edilgen ve her tür etkiye açık bir nesnesi olmasına yol açacaktır. Bu açıdan çocukların tek değil çift büyütülmelerinde sayısız faydalar vardır. Çünkü, bizzat müşahedeyle görülmüştür ki, bir ailede kardeşsiz tek başına büyüyen çocuk kardeşiyle birlikte büyüyen çocuktan çok daha problemli ve sıkıntılı olmaktadır. Çocuğa kendi akranlarından iyi bir çevre seçmek de en az onu beslemek kadar ciddi bir ihtiyaçtır. Bu şekilde çocuk, birlikte davranmayı, birlikte iş yapmayı, paylaşmayı öğrenecektir.

Temel ihtiyaçlarından bir ya da bir kaçı karşılanmayan çocuk "eksik adam" ya da "yetişkin çocuk" olmaya adaydır. Her iki tabirdeki "eksik" ve "çocuk" kelimeleri psikolojik gelişim düzeyini, "adam" ve "yetişkin" kelimeleri de dış görünüşü temsil eder. "Eksik adam" ya da "yetişkin çocuk" olan kimseler, bedenen büyürler fakat psikolojik olarak bir yanlarıyla çocuk kalırlar. Bu çocuk kalış her insanın içindeki "ben"in çocuk kutbundan tamamen farklı ve hastalıklı bir tavırdır. Bu tür birini, çocukken giderilmeyen bir ihtiyacını hayatının her hangi bir döneminde giderirken görmek kimseyi şaşırtmamalıdır. Bu, bireysel bir anakronizmdir (yanlış zamanda ve yanlış yerde bulunma sorunu). Bu tür insanların çok olduğu bir toplumda "yaşanmamış çocukluklar"dan sık söz edilir. Çocukluğunu yaşayamayıp geçim sıkıntısı daha çocuk yaşta omuzlarına binen ve ailesini küçümencik yaşına ve boyuna

rağmen geçindirmek için çocukluğu gasbedilerek erken 'büyüme' zorunda bırakılan çocukların talihi budur. Böylesi "yetişkin çocuk"ların istisna değil de hayli yekun tuttuğu bir toplumda bir takım toplumsal problemlerin yaşanması da kaçınılmaz olacaktır.

ÇOCUK EĞİTİMİNDE "DİL" DIŞI ALTERNATİF DİLLER

239. Çocuk eğitiminde yalnızca "söz dili"ne mahkûm olmak, çözümsüzlüğe mahkûm olmakla eş anlamlıdır. Elbette söz önemlidir ve öğüt eğitimin temel unsurlarından biridir. Ne ki, hiçbir ana-baba çocuğunu sadece söz diline dayanarak terbiye edemez. Çünkü sözün bittiği öylesine çok yer vardır ki, o noktada alternatif dillerin devreye girmesi şarttır.

240. İnsanın insanla iletişimi yalnızca sözle değildir. Öz'le, göz'le, yüz'le, beden'le de konuşmak mümkündür ve bazen bu dilleri kullanmak, söz dilini kullanmaktan hem daha etkili hem de daha kolaydır.

Yürek dili: Bu "sevgi"dir ve dillerin en büyüleyicisidir. Çocuğunuzu yüreğinizin diliyle terbiye etmek istiyorsanız dört şeye sahip olmanız şarttır:

a) Seven bir yüreğe,

b) Yüreğin imal ettiği bitimsiz enerji olan sevgiyi bir baraj gibi kinetize edip kontrol altına alan bir akla,

c) Akılla kontrol altına alınmış bu bitimsiz enerjiyi yerinde ve zamanında kullanacak bir bilgiye,

d) Bu sevgiden dili anlayıp onu doğru bir biçimde algılayacak bir muhataba.

İşte, söz dilinden daha etkili olan "öz dili" budur ve sözün bittiği yerde bu dil başlar ve öz dilinin sınırları söz dilinin sınırlarıyla kıyaslanmayacak denli büyüktür. Yüreğiyle terbiye etmeyi becerebi-

len ana-babalar, terbiyede bitimsiz bir enerjiyi kullanma bahtiyarlığına erenlerdir ve bu terbiye türü, en soylu terbiye türüdür. Çünkü "Alemlerin terbiyecisi" olan Allah'ın insanı terbiyesindeki en son basamak "sevgiyle" terbiyedir.

Beden dili: Çocuk eğitiminde beden dili her şeyden önce bir "duruş" ve "tavır alış"ı gösterir. Çocuğunuzun yaptığı bir şeyi onaylayıp onaylamadığınızı, onun iyi mi kötü mü olduğunu beden dilinizle ifade edebilirsiniz. Fakat beden dilinin en etkili olanı, çocuğunuza örnek olmanız ve onun yapmasını istediğiniz davranışları önce kendiniz gerçekleştirmenizdir. Bu fiili örnekliktir ve en etkili terbiye yöntemi yaşayarak terbiye etmektir. Beden dilinin en etkili kullanımlarından biri de çocuğunuza dokunmak, onu okşamak, öpmek ve bağrınıza basmaktır. Bu, doğal bir insanî ihtiyaçtır. Çoğu zaman bir kez kucaklamak bin kez "seni seviyorum"a bedeldir.

Göz dili: Çocuk terbiyesinde göz gibi muhteşem bir organı kullanamayan anne-babalar, büyük bir imkandan mahrum kalıyorlar demektir. Göz diline alıştırılmış bir çocuk için kimi zaman bir tek bakış saatlerce konuşmadan daha etkilidir. Aylarca uğraşıp da öğüt, nasihat, azar, dayak kar etmiyor dediğiniz bir problemi, onun için döktüğünüz iki damla yaşla hâllettiğinizi hayretle görebilirsiniz. "Niçin ağlıyorsun anne-baba?" sorusuna "Senin için", "şunu yaptığın-bunu yapmadığın için!" cevabını alan çocuğunuzun, bu tür tepkinizden tonlarca dayaktan daha fazla etkilendiğini göreceksiniz. Elbette bu yönteme, ender ve çok önemli olan, çözümünde tüm alternatifleri tüketip artık başka çareniz kalmadığı durumlarda başvurmalısınız. Bu yöntemi yapmacık ve savurganca kullanmamalısınız. O zaman hem yöntemin etkisini elinizle sıfırlamış, hem de çocuğun duygu pınarını kurutmuş olursunuz.

Yüz dili: Yüzler de konuşur ve bazen duygularınızı sözden çok yüzünüzle ifade edebilirsiniz. Tabi ki çocuğunuza bu dili öğretmek

şartıyla. İnsan yüzü, duyguların ekranıdır. Bu ekranı, kontrollü bir biçimde kullanan anne-babalar, çocuk terbiyesinde çok etkin ve aktif bir dile sahip olmuş olurlar. Bu aktif dil, daha çok âni tepkilerde işe yarayacak, hem çocuğu hem de aileyi başkalarının yanında mahcup olmaktan kurtaracaktır.

CİNSEL AYRIM: KIZ-ERKEK

241. Cinsel farklılık ontolojiktir. Ontolojik bir değer, kişinin dahli olan bir değer olmadığı için övünülmesi ya da yerinilmesi abes olan bir değerdir. Bu nedenle, kız ya da erkek olmak ne övünülecek, ne de yerinilecek bir durumdur. Sadece varlığın tabi olduğu ilahi yasanın bir sonucudur.

242. Çocuğun cinsiyetine göre -mesela erkek olduğu için- çocuğa sevgi ve ilgi duymak, marazi bir sevgi ve ilgidir. Bu sevgi "Sana ihtiyacım var çünkü seni seviyorum" cümlesinde ifadesini bulan hasbi ve karşılıksız sevgi değil, "Seni seviyorum, çünkü sana ihtiyacım var" cümlesinde ifadesini bulan hesaplı ve pazarlıklı sevgidir ki, buna "sevgi" demek dahi doğru değildir. Bu tür sevgi daha çok annelerde değil babalarda olur. Bu da, anne sevgisinin, her zaman baba sevgisinden daha hasbi ve karşılıksız olduğunu ortaya koyar. Bu nedenle olsa gerek; kendisine "Önce kime iyilik edeyim Ya Rasulallah?" diye soran birine Hz. Peygamber "Önce annene, sonra yine annene, sonra yine annene, sonra babana iyilik et" diyerek annenin sevgisinin babanın sevgisinden üç defa daha saf ve duru olduğunu ifade etmiştir.

243. Cinsiyetine göre çocuğa ve hatta çocuğun annesine değer vermek tamamen Peygamber öncesi miladi 7. yüzyıl cahiliyesine özgü çarpık bir değer yargısıdır ve insanlığın değişmez değeri olan İslâm bu bedevice duyguyu her zeminde kınamış ve mahkûm etmiştir. Erkek eğemen bir toplumda kız çocuklarını yok sayan

ve onları ender de olsa kimi zaman diri diri toprağa gömenlere Kur'an "**hangi suçundan dolayı öldürüldü**" (81:9) diye sormaktadır. Hz. Peygamber, kız çocuklarının aşağılanmasına bir tepki olarak bir hadisinde ikram ve hediyenin önce kız çocuklarından başlaması gerektiğini söylemiştir.

244. Yukarda söylediklerimiz kız ve erkek çocukların tabiatından gelen farklılıklarını inkar anlamına gelmemektedir. Kadın ve erkek, birbirlerini tamamlayan ve de birbirlerinin yerini asla tutamayacak olan iki yarım küredir. İki cinsin farklılıkları doğuştandır ve bu farklılıkları üstünlük vesilesi saymak ne kadar büyük bir yanlışsa, bu farklılıkları yok saymak da en az o kadar büyük bir yanlıştır.

245. Üç yaşına kadar cinsiyetleri sadece fiziki farklılıklarından ibaret olan erkek ve kız çocuklar üç yaşından itibaren cinsiyetlerine uygun bir takım davranışlar göstermeye başlarlar. Bu yaştan önce dahi iki cins arasında bir takım farklılıklar görülmez değil. Mesela kızlar erkeklerden daha çabuk konuşur ve öğrenirler, erkekler kızlara oranla daha hareketli ve atılgandırlar. Kızlar daha duygusal ve içedönük, erkekler daha soyutlamacı ve dışa dönüktürler. Fakat cinsiyet temelli asıl ayrışma üç yaşından sonra yavaş yavaş başlar ve gelişir.

246. Kız ve erkek çocuklar kişiliklerini bulurken mutlaka bir kişiyi örnek alırlar. Bu genellikle erkek çocuk için baba, kız çocuk için anne olur. Eğer durum böyleyse bu doğal bir gelişimdir ve desteklenmelidir. Erkek çocukların kadın öğretmende okuması, kız çocukların erkek öğretmende okuması, boşanan ailelerde erkek çocuğun anneye verilmesi ya da kız çocuğun babaya verilmesi, bir erkek çocuğun iş ya da başka bir sebepten babasını uzun süre görmeden annesiyle birlikte kalması, ya da bir kız çocuğun ailenin tek kızı olarak birçok erkek kardeşiyle birlikte büyümesi

gibi durumlar, cinsel açıdan psiko-patolojik durumların nedenleri arasında sayılmıştır. "Efemine" davranışları olan erkek çocuk, ya da "erkeksi" davranışları olan kız çocuk problemi, çoğunlukla, yaratılıştan gelen cinsel farklılığın gözetilmeyişi ve bu konuda hassas davranılmayışının sonucudur.

247. İnsanı, yaratılıştan getirdiği değerleri zenginleştirerek gelişmeye ve doğasını koruyarak fıtrata uygun bir hayatı yaşamaya çağıran İslâm, insanın ve eşyanın yaratıldığı yerden edilerek bir başka yere konulmasını "zulüm" olarak adlandırmıştır. Bu nedenle İslâm, karşıt cinslerin doğuştan getirdikleri özellikleri korumak ve onları sağlıklı bir kişiliğin gelişmesinde itici bir güç olarak kullanmak için kurallar koymuştur. Bu kurallara riayet edildiği takdirde, ne Pavlus Hıristiyanlığındaki gibi, hayatın devamını mümkün kılan cinsiyet duygularının yok sayıldığı rahip ve rahibe müessesesiyle sonuçta çarpık ilişkilere ve kişiliklere kapı açılmasına, ne de buna tepki olarak Batı'da gelişip tüm dünyaya "çağdaş uygarlık" adı altında pazarlanan sınırsız cinsellik, zevkperestlik ve libidonun krallığı sapmalarına prim verilecektir.

248. Bu nedenle İslâmî terbiyede yedi yaşından sonra karşıt cins çocukların yataklarının ayrılması, temyiz yaşına geldiklerinde ise odalarının ayrılması tavsiye edilir. Bu, çocukların doğru cinsel duygular geliştirebilmesi ve ruh sağlığı açısından gereklidir.

249. Tıbba göre, insan beyni üç katmandan oluşmaktadır. En altta cinsel güdü, saldırma ve savunma işlevini yönlendiren "sürüngen bölgesi: reptilian complex"; bunun üstünde, sevgi, acıma, şefkat, merhamet, kin, hınç, öfke, nefret vb. duyguları yönlendiren "limbik bölge: lymbic system"; en üstte cerebellum, yani 2-3 mm. Kalınlığındaki beyin kabuğu: cerebral cortex" ve alın korteksi bölgesi. İnsanı insan yapan, insanı hayvanlardan ve diğer canlılardan ayıran da bu sonuncu katman ve onun gelişmişliğidir. Çünkü

insanın düşünme, öğrenme, anlama, sezme, dikkat etme, soyutlama ve muhakeme etme işlevlerini yönlendiren katman budur. Tıbbın bu beyin tasnifine göre, cinsellik insanın diğer canlılarla paylaştığı en aşağı katmandaki duygusudur ve cinselliğe saplanıp kalmış bir insan, beşerlikten insan olma aşamasına henüz geçememiş demektir.

250. Cinsellik tahrik edilmediği zaman uyuyan, tahrik edildiği zaman uyanan ve insanın tüm duyargalarını teslim alacak kadar kabarabilen bir güdüdür. Bu nedenle, çocukların özellikle temyiz çağından sonra insan cinselliğini sömüren ve uyaran basın, yayın ve medya organlarından ısrarla uzak tutulması, çocuğun ruh sağlığı ve kişilik dengesi açısından elzemdir. İnsan cinselliğini sürekli tahrik eden ortamlarda büyüyen ve cinsel sömürü araçlarından korunmayan çocukların beyninin orta ve üst katmanı değil, insanın hayvânî yanı olan alt katmanı gelişecek ve çocuk gelecekte şehevî arzularının ve beşerî güdülerinin esiri olacaktır.

251. Öğrenmenin yaşı yoktur, ancak her şey her yaşta öğretilemez ve öğrenilemez. Çocuğun her yaşının öğretimi birbirinden farklıdır. Dokuz aylık bir bebeğe tuvaletini haber vermeyi öğretmeye kalkmak kargaya saz çalmayı öğretmeye kalkmakla eşanlamladır. Yine dört yaşındaki bir çocuktan misafirlere yetik adam gibi nezaketli ve kibar davranmasını beklemek de aynıdır. Bu ve buna benzer öğretilebilecek her şeyi çocuğun öğrenebileceği yaşta öğretmek *demiri tavında dövmek* demektir.

252. Çocuğun, mümkün olduğunca çok ve çeşitli öğrenme araçlarından yararlanması sağlanmalıdır. Bunlar *okuma, deney, gözlem, duyu, sezgi* ve hepsinden önemlisi *yaşama*dır.

253. Kitap hâlâ bilginin en sadık taşıyıcısıdır. Bir çocuk daha bir-iki yaşlarında kitapla tanıştırılmalıdır. Bu yaşta bir çocuğun kitap okuyamayacağını ve onun kitabı eline alır almaz yırtacağını ya da ağzına götüreceğini herkes bilir. Siz de ona işinize yaramayan kitap ve dergiler verirsiniz. Onun kitabı yırtması, kağıdı keşfidir. Oyuncakları arasında kitaplar bulunan bir çocuk, kitaba daha küçük yaşlardan aşina olacaktır.

254. Anne-babasını hiç kitap okurken görmeyen çocuklara kitap okuma alışkanlığını kazandırmak, anna-babasını kitap okurken gören çocuklara göre çok daha zordur. O hâlde, çocuğa okuma zevki aşılamanın en kestirme yolu öncelikle anne-babanın kitaplı olmasıdır.

255. Dört yaşından itibaren çocuklar resimli kitap ve dergilere ilgi duyarlar. Ayrıca çocuğa ilgisini çekecek kitaplar okumak da

çocukta okuma ve öğrenme arzusunu kamçılayacaktır. Bu yaştaki bir çocuğun elinden tutup kitapçılara, kitap fuarlarına ve kütüphanelere götürmek, onda kitaba karşı bir sevgi ve ilgi uyandıracaktır.

İlkokul çağına geldiğinde çocuğa mutlaka küçük bir kütüphane kurması telkin ve temin edilmelidir. Çocuğun mümkünse bilgisayarla tanışması sağlanmalı ve yaşı geldiğinde internet gibi bilgi ağlarından, cinsellik ve şiddet gibi menfi durumlara karşı önlemler alınarak yararlanması sağlanmalıdır. ABD'de 1995 yılında ilkokul çağındaki çocuklarını örgün eğitime vermeyin evde eğiten ailelerin sayısı beş yüz bindir. Bu rakam 1997'de bir milyon iki yüz bine çıkmıştır. Aileler, katı ideolojik sistemlerin elinde oyuncak hâline getirilen aklı ve yüreği dağlanan çocuklarına alternatif öğrenim yolları bulmak ve bu konuda birbirleriyle dayanışmak zorundadırlar.

Özel öğrenim kurumları hiç kuşkusuz alternatif yöntemlerden sadece biridir. Ne ki, son yıllarda bu işi yapanların bir çoğunun çocuk eğitim ve öğretimini değil de ekonomiyi önceleyen tutum ve davranışları, çocuklarına iyi bir öğretim vermek isteyen aileleri zora sokmakta ve kimi zaman aileler çocuklarını özel bir öğretim kurumunda okutabilmek için maddi-manevi bir çok ıstıraba katlanmak zorunda kalmaktadırlar. Bizce ailenin mali dengelerini bozma pahasına çocuklarını özel bir eğitim kurumuna veren aileler doğru yapmamaktadırlar. Kaldı ki, bu sözümona fedakarlığın, ilerde çocuk için başkakıncına dönüşmesi ihtimali de vardır. Bu durumda, olayın menfi boyutu müsbet boyutunu geçecektir.

256. Çocuklarını özel eğitim kurumlarında okutan ailelerin dikkat etmeleri gereken bir diğer husus da, bu tür okullardaki arkadaş ve çevre ortamının çocuğun insani çevreyle uyumunu bozacak denli bir "kast" sistemine dönüşmesidir. Çocuğun kendisinin "üstün kasta" ait olduğu vehmine kapılması onda ilerde davranışlarına yansıması kaçınılmaz olan ahlâkî sapmalara ve tavır bozukluklarına neden olacaktır.

257. Çocuğunuza mutlaka bilgiyi seçerek öğrenmesini ve öğrendikten sonra ayıklayarak kullanmasını ve içselleştirmesini öğretmelisiniz. O bilmeli ki, kitapta yazıyor olması bir şeyin doğruluğunun mutlak ölçütü değildir ve kitaplar pirince ya da karpuza benzerler. Her kitabın taşını ayıklamak ya da kabuğunu soymak, onu okuyanın feraset ve basiretine kalmış bir şeydir.

258. Çocuğunuzun bazı şeyleri yaşayarak öğrenmesi için ona fırsat veriniz. Çünkü, kimi zaman "kırk ögütten bir serence hayırlıdır." Telafi edilebilir hatalar yapmasına izin vermeniz, onu da sizi de rahatlatacak bir tecrübeye dönüşecektir.

259. Çocuğunuzun elinden tutarak ara ara kabirleri ziyaret edip onunla geçmişi, kaybettiğiniz büyüklerinizi konuşunuz. Bu onun hayatın öteki yüzü olan ölüme yabancılaşmasının önüne geçecek ve ilerde kronik ölüm korkusuna düşmeyecektir.

260. Çocuğunuzu kötü örneklerden korumanın yolu ona iyi örnekleri tanıtmaktır. Bunun en kestirme yöntemi ona iyi örneklerin hayatını anlatan bir kitap koleksiyonu yapmak ve bunları okumasını sağlamaktır. Elbette bu en kestirme yol olmakla birlikte, en etkin yol değildir. En etkin yol ona iyi örnekler tanıtmak ve onlara yakın tutmaktır, fakat bu her zaman mümkün olmayabilir.

261. Onüç-onyedi yaş arasındaki ilk gençlik çağında çocuklar çok şey öğrendiklerini sanırlar ve çoğunlukla anne-babalarının hiçbir şey bilmediklerini düşünürler. Tıpkı Mark Twain'ın dediği gibi: "On altı yaşındayken babamın dünyanın en bilgisiz, en aptal adamı olduğunu düşünürdüm. Yirmi bir yaşına geldiğim zaman, bizim ihtiyarın beş yıl içerisinde bu kadar çok şey öğrenebilmiş olmasına şaştım kaldım."

ÇOCUK VE ŞİDDET

262. Şiddet, doğuştan var olan bir duygu değil sonradan öğrenilen bir şeydir. Bu durumda şiddet ve güç gösterisinde bulunan her çocuğun sorumlusu başta ana-baba olmak üzere onun çevresidir.

263. Çocuk şiddeti ailede öğrenir. Babasının annesine karşı kullandığı şiddet çocuk için unutulamayacak bir "şiddet dersi"dir. O da gücünün yettikleri üzerinde babasının annesi üzerinde sergilediği şiddeti sergileyecektir.

264. Çocuğun anne-babasından ya da çevresinden şiddete maruz kalması da onun şiddete meyyal bir insan olmasına yol açan faktörlerin başında gelir. Çocuğunun her hatasına tokatla, tekmeyle karşılık veren bir anne-babanın çocuğa adeta şeddeti dayattıklarını söylemek abartı olmasa gerek.

265. Çocuğun şiddet içeren kitap, haber ve filmleri izlemesi de onu şiddete yönelten unsurların başında gelir. Mümkün olduğunda, özellikle akıl-baliğ oluncaya kadar çocuğu bu gibi kötü araçlardan korumak anne-babaların ilk görevlerindendir.

266. Eğer ebeveyn çocuğunun psikolojik ihtiyaçlarını yerine getirmez ve çocukta nefret ve öfke duygularını uyandırırsa, çocuk bu duygularla şiddete yönelir. Ya bu duyguları aşırı uyaracak durumlardan kaçınmak, ya da bu duyguları nasıl kontrol altına alacağını ona örnek olarak göstermek öncelikle anne-babaya düşmektedir.

267. Çocuklar şiddet duygularını boşaltma imkanı bulamadıkları zaman da şiddete saparlar. Bu durumda onların başkalarına zarar vermeden bu duygularını boşaltmalarına imkan verilmeli ve bu-

nun araçlarına başvurulmalıdır. Bu, mesela, 5 yaşındaki bir çocuk için doyasıya dövüp boşalacağı kendi boyunda bir lahana bebek, on yaşında bir çocuk için uzakdoğu sporları kursu olabilir.

268. Çocuğun şiddet davranışları ve güç gösterileri başkasına zarar verdiği zaman kesinlikle ve tavizsizce engellenmelidir. Bu konuda ona hoşgörü göstermek çocuğa bilerek kötülük etmektir.

ÇOCUK VE AHLÂK

"Lokman, oğluna öğüt verirken şöyle dedi: "Yavrucuğum! Allah'tan başkasına ilahi sıfatlar yakıştırma! Bil ki, şirk gerçekten büyük bir zulümdür.

Yavrucuğum! Ortada yalnızca hardal tanesi kadar bir şey de olsa, (yaptıklarınız) bir kayanın içinde saklı da bulunsa, yahut gökler(in derinliklerin)de olsa, ya da yer(in altın)da da olsa Allah onu ortaya çıkarır: çünkü Allah latiftir, her şeyden haberdardır.

Yavrucuğum! Namazı ikame et, doğru ve yararlı olanı emret, kötü ve yanlıştan vazgeçir, başına gelebileceklere sabırla katlan: bu, azim ve kararlılık gösterilmeye değer bir şeydir.

Gurura kapılarak insanlara üstünlük taslama ve yeryüzünde böbürlenerek dolaşma: unutma ki Allah, böbürlenerek küstahlık yapanları sevmez.

Davranışlarında ölçülü ve dengeli ol, sesini yükseltme: çünkü, unutma ki, seslerin en çirkini eşeğin anırmasıdır." *(Lokman 31:13, 16-19)*

269. Ahlâk, "insanın yaratılışı, doğası" anlamına gelen "hilkat" kökünden türetilmiştir. Bunun anlamı şudur: Ahlâklı davranış, yaratılışa uygun davranıştır. Doğal olan ahlâklılıktır, ahlâksızlık arızi, dolayısıyla sentetik ve sûnidir.

270. Fransız filozofu Henri Bergson, ahlâkî yükümlülüğün iki temel kaynağı olduğunu söyler: Birincisi beşeri-toplumsal bas-

kı gücü, ikincisi ilahi cazibe gücü. Bunu bir başka kalıba dökersek: İnsan ya toplumdan utandığı için, ya da Allah'ı sevdiği için ahlâkî davranır. Tabi ki, birincisi dışbükey bir ahlâk, ikincisi de içbükey bir ahlâktır. Dışbükey ahlâk, sahici değil yapmacık, kırılgan ve değişkendir. Çünkü, ahlâkî davranışının illeti toplumsal baskı gücü olan biri, bu baskı ortadan kalktığında ahlâkî davranış sergilemeyecek demektir. Bu durumda en sahici ve ilkeli ahlâkî davranış Allah sevgisinden doğan ahlâkî davranıştır.

271. İşte bu nedenle her anne-baba çocuğuna Allah sevgisi ve bu sevgiyi yitirme korkusu ve kaygısı aşılamalıdır. Bu sevgi ve kaygı, ahlâkî davranışın sadece toplum içerisinde değil yalnızken de, sadece eylemde değil yürekte ve zihinde de, sadece kınanacağı durumlarda değil kınanmayacağı durumlarda da sergilenmesinin yegane garantisidir.

272. Çocuğunuza ahlâk bilinci aşılamak istiyorsanız ona Allah ve ahiret bilinci kazandırınız. İnsan ve onun duyguları zaman ve mekanla sınırlıdır. Zaman ve mekan dışı şeyleri olduğu gibi algılayabilmekten uzaktır. Hatta insan çoğu kez zamanın ve mekanın içerisindeki bir çok şeyden bile haberdar değildir. Dahası kendi benliğinin sırlarını dahi henüz çözebilmiş değildir.

273. Çocuk -genelde tüm insanlar- bağımlıdır. Anasına, çevresine, toprağa, dünyaya ve ahirete olan bağlarıyla birlikte doğar. Doğmasındaki dahli ne kadarsa ölmesindeki dahli de o kadardır. Ne doğuşuna kendisi karar verebilir, ne ölümüne, ve ne de doğumdan ölüme kadarki gelişim ve değişim sürecine. Bütün bunlar kendisi dışındaki bir karar merkezi tarafından belirlenip icra edilirler. İnsanın, hayatın yasaları dediğimiz bu ilahi yasalara uymaktan başka yapacağı pek bir şey yoktur

274. Çocuk muhtaçtır; yardıma, bakıma, besine, insana, anaya babaya, toprağa, suya, havaya, göğe, sevgiye, terbiyeye,

bilgiye, görgüye, çevreye ve daha bir çok şeye. O bu ihtiyaçlarından bazılarına daha doğar doğmaz, bazılarına da doğal gelişimini tamamladıkça gereksinim duyar. Çünkü insan değişerek gelişebilen bir varlıktır.

İnsanın diğer canlılarla ortak yönleri vardır. Bir çok canlı da aynen insan gibi nefes alır, yer, içer, uyur, çiftleşir, gezer ve def-i hacet yapar. Bütün bu özellikler canlıların "hayvanlık" boyutudur. Zaten insanı insan yapan özellikler de bunlardan hiçbiri değildir. İnsan insan olma özelliğini "akletme" özelliği dolayısıyla kazanmıştır. İnsana aklın bahşedilme gerekçesi, hakikati bulmaktır. Hakikat, insanı, hakikatin kaynağı olan Allah'a ulaştırır. Bu "imandır". İman, insanın güvenlik ve özgürlük sorununu çözmesinin en kesin ve kestirme yoludur. Çünkü insan gücü sınırlı, bağımlı ve muhtaç bir varlıktır. Kendinden daha güçlü, kendisi gibi bağımlı ve muhtaç olmayan birinin yardımı olmadan yaşayamaz. Güçsüzlüğünü, bağımlılığını ve muhtaç oluşunu her farkedişinde bağlanacak, inanacak, sığınacak, tutunacak ve barınacak birilerini arar. Hakikatin kaynağı olan Allah'a ulaşamayan insanların kendilerine görünür ve görünmez, fizik ve metafizik bir takım putlar ve tanrılar edinmesi de bu ontolojik ihtiyaçtan kaynaklanmaktadir.

Allah'a iman nasıl *güvenlik* ve *özgürlük* probleminin çözümü ise, ahirete iman da insandaki adalet duygusunun bir gereğidir. Ahiret Allah'ın ödül ve cezasının bir gereğidir. Suyu getirenle testiyi kıranı mahluk bile bir tutmazken, Halık'ın bir tutması adaletle nasıl bağdaşır?

275. İki insan düşününüz. Birisi hep onun-bunun hakkını gasbetmiş, başkalarının alınteri ve emeği üzerinde keyif çatmış, ikincisi başkalarının hakkına tecavüz etmediği gibi bir ekmeğini ikiye bölerek tasadduk etmiş; birincisi ezmiş, sömürmüş ve semirmiş, ikincisi yardım etmiş, gönül almış ve mazlumu kollamış; bi-

rincisi cana, mala, ırza tecavüz etmiş, ikincisi canı, malı, ırzı aziz ve muhterem bilmiş ve korumuş; birincisi her türlü ahlâkî kurallardan ve insani faziletlerden uzak, arzularının ve tutkularının esiri olarak yaşamış, ikincisi Allah'ın kendisi için çizdiği sınırları yine O'nun sevgisi ve o sevgiyi kaybetme endişesiyle çiğnememiş ve hep ahlâkî, insani değerleri koruyarak kurallı yaşamış. Evet, şimdi bu iki kişinin de öldükten sonra aynı sonuçla karşılaşıp yaptıklarının yanlarına kalacağını ya da ikisinin de toprak olacağını düşünmek hangi adalet duygusuyla bağdaşır, bunu hangi vicdan ve akıl kabul eder?

276. Allah ve ahiret bilinci, insan idrakini aşan gerçeklik demeye gelen "gayb" bilincini beraberinde getirir. Gayb bilinci insan şuurunun sigortasıdır. Hayat danizinde fırtına koptuğunda, insanın sığınacağı en emin limandır.

277. Gayb bilinci insanın günlük yaşamını her saniye etkiler ve kontrol altında tutar. İnsan güvenlik sorununu bu bilinçle çözer, korku ve belirsizlik uçurumlarından bu bilincin klavuzluğunda kurtulur.

278. Gayb bilinci her an Allah'la olmaktır. O'nu kendisine şah damarından daha yakın hissetmektir, O'nun tarafından korunduğunu, gözetildiğini duyumsamaktır. Bu bilinç sayesinde insan kendini emniyet ve güven içinde hisseder.

279. Gayb bilinci göksel bir sigortadır. Geçici hayatın değil, mazisi ve istikbaliyle bitimsiz bir hayatın gerçek sigortasıdır. Bu bilinç insanı ölümle tanış eder, biliş eder. Ölüm korkulacak birşey olmaktan çıkıp sıradan bir olay hâline gelir. O zaman ölümü her anışta bin kez ölen "iman fukaraları"nın düştüğü gülünç ve acınılası duruma düşmezsiniz. İşte bütün bunlardan dolayı bu bilinç insanın mutluluk kaynağı, huzur çeşmesidir.

280. Gayb bilinci, en yalnız anlarda dahi, insana yalnızlık çektirmez. Dostluğuna önem verdiğiniz ve dostluğunuza önem

veren birini hep yanıbaşınızda hissetmek, kendinizi maddenin ve eşyanın katı kurallarının moral baskısından, maddenin ve eşyanın yaratıcısına ve tüm kuralların koyucusuna sığınarak kurtarmak ve hürleşmek.

281. Gayb bilinci, ahlâkî davranışı bir zorunluluğa dönüştüren uygukusuz nöbetçi. Bu bilinç başka hiç bir dünyevi gücün ve inzibati tedbirin başaramayacağı bir biçimde sadece eylemlerde değil duygu ve düşüncelerde bile ahlâkî davranma özelliği kazandırır insana. Allah'ın sürekli gördüğünü ve bildiğini hisseden kimseye bu bilincin kazandırdığı uyanıklığı ve ahlâkîliği, başka hangi güç ve otorite kazandırabilir ki?

282. Çocuğun ahlâkî gelişimini örselememek için hiçbir konuda, şakacıktan dahi olsa yalan söylemeyiniz ve onları aldatmayınız. Ne kadar acı ve zor da olsa, gerçeği onun anlayacağı bir dille söylemeye çalışınız. Yaşı ne kadar küçük olursa olsun, sizde olmayan birşeyi verme vaadiyle onu çağırmayınız. Sadece ahlâkî gelişimini değil, size olan güvenini de zedelemiş olursunuz.

ÇOCUK VE İBADET

283. İbadet, çocuğun bozulmamış doğası ve bakir ruhuyla bire bir örtüşür. Her çocuk iki ayaklı bir duadır. Çocuğun ibadeti ve duası, duanın duaya durması dermektir.

284. Çocuğa Allah'la diyaloğa girmek demeye gelen ibadetin hazzını tattırmak zorla değil sevdirerek olmalıdır. Bu da sorumluluk bilinci taşımaya başladığı temyiz çağından (iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabildiği yaş) sonra başlar.

285. Çocukların ibadet eğitiminde şu sıralama esas alınmalıdır:

a) Bilgilendirme.

b) Sevdirme-İnandırma.

c) Şuurlandırma.

d) Uygulama.

286. Bu sıralamayı tersine çevirip de çocuğa sevdirmeden, bilgilendirmeden ve hepsinden önemlisi şuurlandırmadan namaz kılmaya zorlarsanız, sadece âkıl-baliğ oluncaya kadar kıldırabilirsiniz. Oysa ki namaz, âkıl-baliğ olunca farz olur.

287. Çocukları temyiz çağında ibadete özendiriniz. Evde ibadetlerinizi cemaatle yerine getiriniz, ki bu çocuk ruhunda kalıcı bir iz bırakır.

288. Çocuğa namazın pratiğinden önce şuurunu kazandırınız. Namaz şuuru, "nasıl kılmalı?" sorusundan önce "niçin kılmalı?" sorusunun sorulması demektir. Niçin kılması gerektiğine yüreği yatarsa, çocuk bulup-buluşturup nasıl kılınacağını öğrenecektir.

289. Kız çocuklarının tesettürü için de aynı süreç izlenmelidir.

İbadetlerin pratiği çocuğa kazandırılırken, mutlaka çocuğun özel yapısı dikkate alınmalı, ona göre bir ibadet terbiyesi stratejisi izlenmelidir. Çünkü her çocuk ayrı bir dünyadır.

İbadet eğitiminde, aşırı aceleci ve erkenci davranmak çocuğun tepkisine, hatta tiksinti ve nefret duymasına yol açabilir. Bunun yaşını, yöntemini, sürecini tesbit etmek anne-babaya düşen bir görevdir. Bu süreci doğru tesbit için de, anne-babanın çok iyi bir gözlemci olmaları şarttır.

ÇOCUK VE SEVGİ

290. İnsan ekmekle doyar, emekle büyür, sevgiyle yaşar.

291. Nasıl ki varlık alemi Allah'ın sevgisinin bir ifadesi ise, çocuk da insanın sevgisinin bir ürünüdür. Her çocuk cennet meyvesidir ve bu meyve muhabbet ağacında biter.

292. Daha anne karnındayken çocuk sevgiyi hisseder ve temeli sevgi ile kurulan çocuklar, temelinde sevgi olmayan çocuklardan tavır ve davranış yönüyle farklılık arzederler.

293. Psikologların ortak görüşü, çocukta duygusal gelişmenin zihinsel gelişmeden önce olduğu yönündedir; bedensel gelişme ise en sonuncu gelmektedir. Şu hâlde, duygunun en büyük gıdası sevgidir ve sevgi ruhu besleyen bitimsiz bir besindir. Çocuğun ruhi gelişimi, başta anne olmak üzere, ailenin ona vereceği sevgiyle orantılıdır.

294. Tıpkı annenin yerini hiç bir dadı tutamadığı gibi, sevginin yerini de hiç bir gıda tutamaz. Annenin bebeğine gülmesi, onu okşaması, öpmesi ve hatta kokusu dahi, onun sütünden çok daha önemli ve çocuğun ruhi gelişimi için şarttır. Modern dünyanın çocukları "ana kuzusu" değil, "kreş kuzusu" oldukları için, modern insan sevgisiz büyümekte ve eline gücü geçirdiği anda da sevgiyi katletmektedir.

295. Sevgiyle büyütülen çocuk sevgi, umut ve hayat dolu bir insan olur, sevgisiz yetiştirilen bir çocuk ise nefret, kin ve intikam hisleriyle dolu olur. Aile çocuğa verdiği sevgiyi bir sadaka, hem de sadakaların en güzeli bilmek zorundadır. Sevgi ile terbiye terbiyelerin en güzelidir ve "Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak"tır.

Merhamet ve şefkat bunu gerektirir. Hz. Peygamber'i çocukları öpüp severken gören bir bedevi "Demek sen çocukları öpüyorsun? Benim şu kadar çocuğum var, daha hiç birini öpmedim." deyince Hz. Peygamber'in cevabı şöyle olacaktır: "*Allah senin kalbindeki merhameti söküp aldıysa, ben ne yapabilirim ki?*" (Buhari, *Edeb* 18).

296. Sevmek, kişinin sevdiğine kendisinden bir parça vermesidir. Çocuğunuza alacağınız en pahalı oyuncaklar, ona ikram ettiğiniz en değerli yiyecekler, onu götüreceğiniz en ilginç ve heyecan verici geziler... bunların hiç biri ona ayıracağınız zamanın yerini tutamaz. Emerson şöyle der: "Hediyeler armağan değildir, verilmemiş armağanlar için birer kaçamaktır. Gerçek armağan, karşınızdakine kendinizden bir parça verebilmektir.